

Drugs op de secundaire school:

Vormingspakket voor docenten lerarenopleiding secundair onderwijs-groep 1

Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15, 1020 Brussel
Tel.: 02/423.03.33 - Fax: 02/423.03.34
Email: vad@vad.be / website: http://www.vad.be

Colofon

Verantwoordelijke uitgever:
VAD, Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
S. Ansoms, E. Tollenaerestraat 15, 1020 Brussel

Wettelijk depotnummer : D/2002/6030/32

INHOUD

Algemene inleiding

Doelstelling
Dit pakket is ontwikkeld door VAD (Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen). Het is een handleiding om leerkrachten in opleiding voor te bereiden op het omgaan met het drugthema in de secundaire school. In het onderwijs is het drugthema erg actueel. De rol van de leerkracht (secundair onderwijs) is hier cruciaal. Het drugthema is de laatste jaren dan ook meer en meer aan bod gekomen in de lerarenopleiding.

Voor elk leraarstype bepaalde de Vlaamse regering (Decreet d.d.29.09.98) het beroepsprofiel en de basiscompetenties met een omschrijving van kennis, vaardigheden en attitudes die nodig zijn voor de beroepsuitoefening. Binnen deze basiscompetenties wordt ook aandacht besteed aan 'de leraar als opvoeder', waarvoor men onder meer over volgende vaardigheden dient te beschikken:

- in overleg een positief klimaat creëren voor de leerlingen in klasverband en op school;
- door attitudevorming leerlingen op individuele ontplooiing en maatschappelijke participatie voorbereiden;
- actuele maatschappelijke ontwikkelingen hanteren in een pedagogische context;
- adequaat omgaan met leerlingen in sociaal-emotionele probleemsituaties en met leerlingen met gedragsmoeilijkheden;
- het fysiek welzijn van de leerlingen bevorderen.

De vormingsmap biedt aan docenten de mogelijkheid om deze vaardigheden in het kader van het thema 'drugs op de secundaire school' (verder) te ontplooien.
De lerarenopleiding bepaalt op basis van de competenties het opleidingsprogramma, en met dit pakket kunnen docenten van de lerarenopleiding secundair onderwijs (SO) - groep 1 binnen hun bepaald opleidingsonderdeel, bijvoorbeeld agogische vaardigheden, pedagogische wetenschappen, zorgverbreding, zedenleer, … de voor hen wenselijke onderdelen opnemen.

Inhoud
Enerzijds bieden we de docent informatie rond drugs en druggebruik, rond een drugbeleid op school en rond de rol van de leerkracht daarbinnen. Anderzijds reiken we werkvormen aan om met de studenten van de lerarenopleiding rond die thema's te werken.

Het pakket bestaat uit drie hoofdstukken. Een eerste hoofdstuk geeft algemene informatie. In een aantal werkvormen wordt de kennis over drugs en over druggebruik bij jongeren getest. Het MMM-model biedt een kader om de drugthematiek in een ruime context te kunnen plaatsen. In een tweede hoofdstuk wordt een beeld gegeven van wat een drugbeleid op school (een secundaire school) is. Het gaat hierbij om de drie pijlers: plan, opvoeding en interventie. In het derde en laatste hoofdstuk richten we ons specifiek op de rol van de leerkracht binnen het drugbeleid op school. De studenten worden zo voorbereid op het omgaan met het drugthema in de klas, op het grenzen stellen in probleemsituaties en op het individueel omgaan met leerlingen met drugproblemen.

We proberen ook zoveel mogelijk te verwijzen naar bruikbare artikels, beeldmateriaal (films, documentaires, …), websites, brochures, …

Structuur
De drie hoofdstukken bestaan telkens uit een inleiding en twee of meerdere delen. Vaste elementen zijn een zelftest, een overzicht van de verschillende werkvormen, een beschrijving van de werkvorm, één of meerdere werkbladen en een bespreking.
De zelftest is een aanrader om als docent vertrouwd te geraken met de materie. Deze test is tevens een inleiding op één of meerdere werkvormen die nadien met de studenten kunnen worden doorgenomen.
De beschrijving van de werkvorm gebeurt telkens aan de hand van een vaste reeks topics: doelstellingen, werkwijze, duur, materialen, tips ter bespreking en andere suggesties.
De te printen werkbladen (zie diskette) dienen in de klas gebruikt te worden.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Besprekingen en eventuele bijlagen zijn bijgevoegd.

Werkwijze

Het is niet nodig alle werkvormen te doorlopen. De docent kan uit het pakket een aantal werkvormen kiezen. We stellen wel voor een aantal werkvormen zeker te gebruiken. Dit zijn:

- uit hoofdstuk 1: *Werken met informatiebronnen*, *Gevaarlijk*, *Motieven voor druggebruik*, de eerste grafiek uit *Cijfermateriaal*;
- uit hoofdstuk 2: *Casus 'high' school*;
- uit hoofdstuk 3: *Het model van Kok (theorie)*, *Grenzen stellen (theorie)*, *Signalen van problemen opvangen.*

Deze werkvormen nemen tesamen een zestal lesuren in beslag. Ze kunnen aangevuld worden met andere werkvormen naar keuze.

We hopen op die manier de docent vertrouwd te maken met het pakket om het op basis van die ervaring het volgende schooljaar uitgebreider te gebruiken.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Hoofdstuk 1: Drugs en druggebruik

0. Inleiding

In dit eerste hoofdstuk krijg je basisinformatie over drugs en druggebruik. De opbouw is drieledig.
In een eerste deel wordt algemene informatie gegeven. Vooraleer we ons verdiepen in 'drugs op de secundaire school', is het nodig een aantal basisbegrippen te kennen en een beeld te krijgen van wat er onder drugs verstaan wordt. Het is niet nodig en het is ook niet de bedoeling van deze cursus om een drugspecialist van je te maken. Er wordt een schematisch overzicht met productinformatie gegeven.
Een tweede deel gaat over waarden en normen. Mensen verschillen van mening over drugs en druggebruik. Sommigen vinden bepaald gedrag gevaarlijk en anderen niet. Verschillende argumenten die doorslaggevend kunnen zijn in het vormen van waarden en normen worden besproken. Of iemand verslaafd wordt aan een drug is afhankelijk van tal van factoren. Om dit duidelijk te kunnen plaatsen wordt gebruik gemaakt van het 'Mens-Middel-Milieu-model'.
In een laatste deel richten we ons op jongeren. Met behulp van resultaten uit de leerlingenbevraging wordt er nagedacht over druggebruik bij jongeren, hun motieven om drugs al dan niet te gebruiken en hoe men daaruit conclusies kan trekken voor het uitbouwen van een drugbeleid op de secundaire school.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

1. Drugs

1.1 Zelftest

<u>Opdracht</u>

Test je kennis over drugs door na te gaan of de volgende vijf stellingen al dan niet juist zijn.

1. Alcohol is een drug.
   ○ juist ○ niet juist ○ weet niet

2. Koffie, alcohol en sigaretten zijn alledrie stimulerende middelen.
   ○ juist ○ niet juist ○ weet niet

3. Pijnstillers die je zonder doktersvoorschrift kan kopen, zijn onschadelijk.
   ○ juist ○ niet juist ○ weet niet

4. Als men eenmaal heroïne heeft gespoten, wordt men eraan verslaafd.
   ○ juist ○ niet juist ○ weet niet

5. De meeste jongeren die ooit illegale drugs gebruikten, kregen die aangeboden door vrienden.
   ○ juist ○ niet juist ○ weet niet

Antwoorden

1. ● **juist**
Als het gaat over drugs denkt men veelal in de eerste plaats aan illegale drugs (heroïne, cocaïne,…). Hoewel ze maatschappelijk aanvaard zijn, zijn alcohol, tabak, koffie en medicatie ook drugs. Alcohol is de oudste en meest verspreide drug in de westerse wereld. Drugs zijn 'alle legale of illegale psychotrope stoffen die de gevoelens, het gedrag, de waarneming of het bewustzijn van de mens beïnvloeden en om die reden gebruikt worden.'

De gespecialiseerde hulpverlening registreert de opnames omwille van alcohol-, medicatie- en illegale-drugproblemen. Uit die cijfers blijkt dat er in België meer mensen zijn met alcoholproblemen dan met illegaledrugproblemen. Voor bijna de helft van de mensen die in 1998 in de hulpverlening (dagcentra, CGG's (Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg), …) terechtkwamen, was alcohol het voornaamste middel van het probleemgebruik.

2. ● **niet juist**
In tegenstelling tot koffie en sigaretten die allebei stimulerende of bewustzijnsverhogende middelen zijn, is alcohol een verdovend of bewustzijnsverlagend middel. Het werkt dempend of versuffend. De werking van de hersenen en dus ook van bepaalde remmingen wordt verdoofd waardoor iemand die gedronken heeft zich soms wel uitbundiger gaat gedragen.

Drugs zijn in een drietal groepen in te delen:
- verdovende middelen, bijvoorbeeld alcohol, heroïne, morfine, slaap- en kalmeermiddelen, pijnstillers, ...;
- opwekkende, stimulerende middelen, bijvoorbeeld nicotine, cafeïne, cocaïne, amfetamines, ...;
- bewustzijnsveranderende, bewustzijnsverruimende middelen, bijvoorbeeld cannabis, hasj, LSD, …

Daarnaast zijn er ook nog de hallucinogene amfetamines (bijvoorbeeld XTC) en de vluchtige snuif-middelen (bijvoorbeeld lijm, benzine, ether, ontvlekkers, …).

De indeling die we gebruiken is gebaseerd op het effect dat het middel heeft op het centrale zenuw-stelsel:
- verdovende of bewustzijnsverlagende middelen werken dempend of versuffend;
- stimulerende of bewustzijnsverhogende middelen werken oppeppend;
- bewustzijnsveranderende middelen wijzigen de waarneming van de wereld om ons heen met onder andere een verandering in tijds- en ruimtebeleving.

Hallucinogene amfetamines zijn stimulerende middelen met een hallucinogeen effect: ze hebben een algemene stimulerende werking, met daarnaast een bijkomend effect van verandering in tijds- en ruimtebeleving. De vluchtige snuifmiddelen zijn verdovende middelen met een hallucinogeen effect: ze wekken eerst een euforische toestand op met daarna een dempend effect, gekenmerkt door psychotische reacties (onder andere hallucinaties).

3. ● **niet juist**
Het gebruik van pijnstillers die je zonder voorschrift koopt, kan schadelijk zijn. De schadelijkheid hangt grotendeels af van de manier waarop de geneesmiddelen gebruikt worden: frequentie, redenen van gebruik, combinatie met andere middelen, …
Of een geneesmiddel al dan niet vrij te koop is, wordt bepaald door het advies van de Farmaceutische Commissie. Pijnstillers die vrij in de apotheek te koop zijn, zullen minder risico inhouden dan andere, maar elke pijnstiller (elk geneesmiddel) kan op een schadelijke manier gebruikt worden.

4. ● **niet juist**
Verslaving aan om het even welke drug ontstaat nooit als gevolg van eenmalig gebruik. Verslaving is integendeel het resultaat van een proces waarin we verschillende stappen kunnen onderscheiden:
- de kennismakings- en experimenteerfase;
- de fase van regelmatig gebruik;
- de fase van overmatig gebruik;
- de fase van verslaving.

De kennismakings- en experimenteerfase
In deze fase probeert men de drug voor het eerst en leert men de effecten kennen. Veel jongeren hebben hun eerste ervaringen met alcohol voor hun twaalfde. Voor tabak ligt die leeftijd op dertien, veertien jaar. Met illegale drugs begint de grootste groep leerlingen te experimenteren tussen hun vijftiende en zestiende. Experimenteren met een product betekent niet noodzakelijk dat men het product verder gaat gebruiken.

De fase van regelmatig gebruik
Wanneer men daarna doorgaat met gebruiken komt men tot regelmatig gebruik. Dat hoeft niet noodzakelijk tot problemen te leiden. Het gaat hier over lage dosissen, soms kortdurig en daardoor vaak minder problematisch. Men gebruikt in gezelschap, omdat het erbij hoort, om de positieve effecten, …

De fase van overmatig of excessief gebruik
Het is afhankelijk van de gebruikte drug, de gebruiker en de context of men al dan niet overgaat tot excessief gebruik. Iemand die bijvoorbeeld drinkt omdat hij verlegen is, ervaart dat door het drinken zijn verlegenheid voor een tijdje verdwijnt en zal opnieuw drinken als oplossing voor zijn verlegenheid (functie van gebruik). In veel gevallen treedt in deze fase controleverlies op. Men gebruikt te veel, langdurig, op het verkeerde moment, …

De fase van verslaving
Langzamerhand kan overmatig gebruik overgaan tot verslaving. Hierbij raakt de gebruiker verstrikt in een vicieuze cirkel. Om zijn problemen te ontlopen gebruikt hij drugs. Hij raakt afhankelijk van drugs en hierdoor ontstaan nog meer problemen (op fysiek, psychisch, sociaal, financieel, juridisch, ... vlak).

In al deze verschillende fasen heeft men steeds de keuze te stoppen of te blijven gebruiken. Als men blijft gebruiken kan de mate van gebruik stabiliseren ofwel kan men progressief naar een volgende fase van gebruik gaan. Bij elke fase kan men ook teruggaan naar de vorige. Hoe later dit echter gebeurt, hoe moeilijker het wordt.

Niet iedereen wordt verslaafd aan heroïne. Heroïne is wel een product met een hoog risico op verslaving. Of iemand van de ene op de andere fase overgaat en de snelheid waarmee dit gebeurt, hangt af van tal van factoren. Niet alleen welke drug het is (‘Middel’), maar ook de persoonlijkheid van de gebruiker (‘Mens’) en de omstandigheden waarin gebruikt wordt (‘Milieu’), zijn bepalend.

Middel: de mate, regelmaat en manier waarop er wordt gebruikt, de effecten van dit middel, …

Mens: het zelfvertrouwen, de weerbaarheid, kennis, opvattingen, aard; ... van de gebruiker, de reden waarom hij gebruikt, ...

Milieu: het voorbeeldgedrag van de ouders, het gedrag van de vrienden, het schoolklimaat, …

5. ● **juist**
Onderzoek bevestigt inderdaad dat de meeste jongeren illegale drugs aangeboden krijgen door hun vrienden. Hetzelfde geldt trouwens voor de eerste sigaret. Een onbekende drugdealer komt er meestal niet aan te pas.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

1.2 Overzicht verschillende werkvormen

1.2.1 Drugtest

Dit is een werkvorm om met studenten in een eerste fase rond drugs te werken. Men test kennis, botst op fouten en clichés, … Zo krijgt men een ruimer zicht op de drugproblematiek in al zijn aspecten. Het is niet de bedoeling erg diep op de materie in te gaan.

1.2.2 SLIK-cdrom

De SLIK-cdrom bevat quizvragen voor jongeren en maakt deel uit van een reeks informatieve disketten/ cdroms over jongerenthema's. De jongere krijgt een reeks meerkeuzevragen over drugs en krijgt feedback op zijn antwoord. Studenten kunnen de SLIK-cdrom verkennen als werkvorm: individueel of in groepjes de werkvorm testen en evalueren op bruikbaarheid in klasverband.

1.2.3 Werken met informatiebronnen

Met deze werkvorm gaan studenten informatiebronnen aanwenden om een antwoord te vinden op hun vragen rond drugs. Ze werken in groepjes rond bepaalde thema's, formuleren vragen en gaan op zoek naar een antwoord op die vragen. Nadien wordt de bruikbaarheid van deze werkvorm met leerlingen in de klas besproken.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Drugtest: beschrijving werkvorm

Doelstellingen
- Kennis testen over drugs.
- Zicht krijgen op de drugproblematiek in al zijn aspecten.
- Stilstaan bij een aantal clichés over druggebruik.

Werkwijze
- De studenten krijgen een lijst met stellingen die ze moeten beoordelen. Men kan dit op verschillende manieren doen: individueel (eventueel thuis) of in groepjes.
- Nadien worden de juiste antwoorden gegeven en volgt een klassikale nabespreking. Er wordt ingegaan op onduidelijkheden en nieuwe vragen en er wordt samen naar antwoorden gezocht. Daarvoor kan gebruik gemaakt worden van boeken, brochures en ander materiaal.

Duur
- 50 minuten.

Materiaal
- Voor de student: *Drugtest: werkblad*, *Drugtest: bespreking*.
- Voor de docent: *Drugtest: werkblad*, *Drugtest: bespreking*, *Hoofdstuk 1, deel 1, bijlage: productinfo*.

Tips voor de nabespreking
- Men moet geen drugspecialist zijn om met studenten rond drugs te werken. Er is allerlei materiaal (boeken, brochures, folders, …) dat altijd gebruikt kan worden om vragen te beantwoorden.

Andere suggesties
- Voor meer informatie over bepaalde drugs: zie *Achtergrondinfo drugs. VAD, Brussel, 1996, (62p.).* Er zijn nog tal van brochures en folders beschikbaar bij VAD. Voor meer info, of voor het aanvragen van de catalogus: *tel. 02 423 03 33, fax 02 423 03 34 of www.vad.be*.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Drugtest: werkblad

Duid aan of de stelling *juist* of *niet juist* is.	juist	niet juist	weet niet
1. Alcohol is een drug.	○	○	○
2. Pijnstillers die men zonder doktersvoorschrift kan kopen, zijn onschadelijk.	○	○	○
3. Koffie, alcohol en sigaretten zijn alledrie stimulerende middelen.	○	○	○
4. Als men eenmaal heroïne heeft gespoten, wordt men eraan verslaafd.	○	○	○
5. De meeste jongeren die ooit illegale drugs gebruikten, kregen die aangeboden door vrienden.	○	○	○
6. Een pint bevat evenveel alcohol als een jenever	○	○	○
7. XTC is een hallucinogene amfetamine.	○	○	○
8. In onze samenleving is het gebruik van drugs bij wet verboden.	○	○	○
9. LSD kan aanleiding geven tot flashbacks.	○	○	○
10. Tolerantie betekent dat je de drug beter en sneller voelt..	○	○	○
11. Amfetamines zijn plantaardige stimulerende middelen.	○	○	○
12. Van hasj heb je steeds meer nodig om hetzelfde effect te bereiken.	○	○	○
13. Als een roker niet inhaleert, krijgt hij geen schadelijke stoffen binnen.	○	○	○
14. Gebruik van softdrugs leidt tot het gebruik van harddrugs.	○	○	○
15. Rokers hebben meer last van verkoudheden dan niet-rokers.	○	○	○
16. Als je verschillende drankjes door elkaar drinkt, word je sneller dronken.	○	○	○
17. Als kinderen alcohol drinken, zijn zij sneller dronken dan volwassenen.	○	○	○
18. Het drinken van (zwarte) koffie helpt om te ontnuchteren.	○	○	○
19. Je lichaam kan in 3 dagen producten als XTC, speed en			

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

cocaïne afbreken.	○	○	○
20. Jongeren gaan drugs gebruiken omdat ze problemen hebben.	○	○	○
21. Speed en XTC veroorzaken een gevaarlijke stijging van de lichaamstemperatuur.	○	○	○
22. Ecodrugs zijn gezond en ongevaarlijk.	○	○	○
23. Chinezen is een manier van heroïnegebruik.	○	○	○
24. De wet stelt ‘druggebruik’ niet strafbaar.	○	○	○

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Drugtest: bespreking

1. ● **juist**
Onder drugs verstaan we 'elke legale of illegale psychotrope stof die de gevoelens, het gedrag, de waarneming of het bewustzijn van de mens beïnvloedt en om die reden gebruikt wordt.' Alcohol is een verdovend middel. Daarnaast zijn er opwekkende (of stimulerende) en bewustzijnsveranderende middelen.

2. ● **niet juist**
De schadelijkheid van een geneesmiddel hangt grotendeels af van de manier waarop de geneesmiddelen gebruikt worden: frequentie, redenen van gebruik, combinatie met andere middelen, …

3. ● **niet juist**
In tegenstelling tot koffie en sigaretten die allebei stimulerende middelen zijn, is alcohol een verdovend middel.

4. ● **niet juist**
Verslaving, aan welk middel dan ook, is het resultaat van een proces waarin we vier stappen kunnen onderscheiden: de kennismakingsfase, de fase van regelmatig gebruik, de fase van overmatig gebruik en die van verslaving. Men kan altijd kiezen om te stoppen of om door te gaan. Factoren met betrekking tot de mens, het middel en het milieu spelen een rol in die keuze ('Mens-Middel-Milieu').

5. ● **juist**
Hetzelfde geldt voor de eerste sigaret. De invloed van vrienden ('Milieu') is groot.

6. ● **juist**
Of het nu om bier, wijn of sterke drank gaat, een gewoon glas bevat ongeveer 12 gr zuivere alcohol. De concentratie alcohol verschilt, maar de eenheidsmaat van straffere dranken is dan ook kleiner (bijvoorbeeld 125 cc voor wijn, 33 cc voor jenever, … tegenover 250 cc voor bier).

7. ● **juist**
Dit is een stimulerend middel met een hallucinogeen of bewustzijnsveranderend effect.

8. ● **niet juist**
Er wordt een onderscheid gemaakt tussen legale en illegale drugs. Sommige illegale drugs kunnen door de dokter voorgeschreven worden als medicatie (bijvoorbeeld morfine).
Er is een verandering in de drugwetgeving op komst. Hoogstwaarschijnlijk zal daarin een onderscheid gemaakt worden tussen cannabis en andere illegale drugs. *Wie een actuele stand van zaken over de cannabiswetgeving wil, neemt best contact op met de DrugLijn (078 15 10 20) of surft naar www.vad.be.*

9. ● **juist**
LSD kan zich in het vet vastzetten en pas wanneer je enkele dagen of weken later deze vetreserves gaat aanspreken, zal de LSD weer in je bloed terechtkomen en begin je weer te trippen.

10. ● **niet juist**
Tolerantie betekent dat je steeds meer van een bepaalde drug nodig hebt om hetzelfde resultaat te bekomen.

11. ● **niet juist**
Amfetamines zijn synthetische stimulerende middelen.

12. ● **niet juist**
Een regelmatig gebruiker van hasj en weed heeft na verloop van tijd zelfs iets minder nodig om hetzelfde effect te bereiken.

13. ● **niet juist**
Ook als iemand niet inhaleert, krijgt hij via de ademhaling schadelijke stoffen binnen en vindt via het slijmvlies van de mond- en neusholte opname van stoffen uit tabaksrook plaats.

14. ● **niet juist**
Vroeger werd gedacht dat dit wel zo was. Inmiddels heeft onderzoek aangetoond dat dit niet het geval is.

15. ● **juist**
Rokers worden niet sneller verkouden, maar als ze een verkoudheid hebben, hebben ze er meer last van dan niet-rokers. Teer zet zich vast in luchtpijp en longen en bemoeilijkt de ademhaling. Koolmonoxide bemoeilijkt de zuurstofopname in het bloed.

16. ● **niet juist**
Gezien de hoeveelheid pure alcohol per eenheid/ glas dezelfde is, word je niet sneller dronken door het mixen van verschillende dranken. Je maag protesteert wel sneller.

17. ● **juist**
Doordat kinderen minder wegen dan volwassenen, is het effect van alcohol bij hen sneller merkbaar. Alcohol wordt namelijk verdeeld over de totale hoeveelheid lichaamsvocht.

18. ● **niet juist**
Koffie verdrijft de slaperigheid en vergroot de alertheid, maar heeft geen invloed op de alcohol in je bloed. Door koffie te drinken creëer je wel een tijdsspanne en heeft je lichaam meer tijd om de alcohol af te breken.

19. ● **juist**
Het is ook wel afhankelijk van de hoeveelheid die gebruikt wordt, hoe regelmatig men gebruikt, het lichaamsgewicht, de werking van de nieren en zelfs van het klimaat.

20. ● **niet juist**
Er zijn tal van redenen waarom jongeren drugs gaan gebruiken (zie *Hoofdstuk 1, deel 3.2.2, bijlage: cijfergegevens (motieven voor druggegebruik)*). Dit heeft met het milieu (bijvoorbeeld de vriendenkring), de drug zelf (bijvoorbeeld beschikbaarheid) en de persoonlijkheid van de jongere te maken ('Mens-Middel-Milieu').

21. ● **juist**

22. ● **niet juist**
Ecodrugs is een verzamelnaam voor planten of kruiden waaraan bepaalde hallucinogene, sedatieve,... effecten worden toegeschreven. De benaming is wat misleidend. Ze geeft de indruk dat ecodrugs 'natuurlijk, dus gezond' zijn.

23. ● **juist**
Bij 'chinezen' wordt het heroïnepoeder op een stukje aluminiumfolie gelegd en verhit. De vrijgekomen dampen worden dan via een kokertje geïnhaleerd en komen via de longen in het bloed terecht.

24. ● **juist**

Het gebruik van een aantal drugs is maatschappelijk aanvaard en legaal (bijvoorbeeld alcohol, sigaretten, …). Voor illegale drugs is het gebruik op zich niet vermeld in de drugwetgeving. Om drugs te gebruiken heb je ze echter eerst aangeschaft, op die manier heb je drugs verhandeld en dat is strafbaar. Wie meer informatie wil over de drugwet, raadpleegt best de brochure *Drugs en de wet: de grote vraagtekens. VAD, Brussel, 2000, (12p.)*, of surft naar www.vad.be.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

SLIK-cdrom: beschrijving werkvorm

Doelstellingen
- De SLIK-cdrom kunnen gebruiken.
- De SLIK-cdrom kunnen evalueren op bruikbaarheid in de klas (voor leerlingen van de eerste graad secundair onderwijs).

Werkwijze
- De studenten krijgen de tijd (30 minuten) om individueel, per twee of in groepjes de SLIK-cdrom te gebruiken. Ze installeren de cdrom en maken kennis met de werkvorm: de manier van vragen stellen, feedback geven, …
- De bruikbaarheid van de SLIK-cdrom voor leerlingen van de eerste graad secundair onderwijs wordt klassikaal geëvalueerd.

Duur
- 50 minuten

Materiaal
- Voor de student: de *SLIK-cdrom*, te bestellen bij de *Jongerenbeweging van de Socialistische Mutualiteiten: MJA vzw, Sint Jansstraat 32-38, 1000 Brussel (tel: 02 515 04 84 of op www.mja.be), of bij VAD (02 423 02 33).*
- Voor de docent: *Hoofdstuk 1, deel 1: drugs*; voor meer informatie rond drugs zijn tal van folders en brochures ter beschikking bij VAD. Voor meer info, of voor het aanvragen van de catalogus: *tel. 02 423 03 33, fax 02 423 03 34 of www.vad.be.*

Tips voor de nabespreking
- Mogelijke vragen:
  - Is het een leuke manier van werken?
  - Voor leerlingen van welk jaar?
  - Hoe kan je met de leerlingen een nabespreking houden over drugs, over wat ze weten/ niet weten, …?

Andere suggesties
De studenten doen zelf de test. Ze vergelijken hun resultaten en bespreken de bruikbaarheid van de SLIK-cdrom voor mensen van hun eigen leeftijd.

Werken met informatiebronnen: beschrijving werkvorm

Doelstellingen

- Een hoofdvraag en bijvragen kunnen formuleren rond een bepaald product.
- Informatiebronnen kennen en kunnen aanwenden om een antwoord te zoeken op de vragen.

Werkwijze

- De studenten kiezen uit een lijst een product waarover ze meer willen weten. Rond dit thema werken ze in kleine groepjes.
- Ze formuleren een hoofdvraag en bijvragen.
- Om een antwoord te vinden op hun vragen maken ze gebruik van een aantal informatiebronnen.
- Ze leggen het resultaat van hun opzoekwerk voor aan de rest van de groep.
- Nadien volgt een nabespreking over de bruikbaarheid van deze werkvorm in de klas.

Duur

- Afhankelijk van het onderwerp en de diepgang.

Materiaal

- Voor de student: *Werken met informatiebronnen: werkblad*; informatiebronnen zoals brochures, folders, boeken, internet, …
- Voor de docent: *Werken met informatiebronnen: bespreking*; *Hoofdstuk 1, deel 1, bijlage: productinfo*.

Tips voor de nabespreking

- Mogelijke vragen:
    - Wat waren de knelpunten (bijvoorbeeld geen of tegenstrijdige antwoorden vinden)?
    - Hoe hebben anderen die knelpunten opgelost?
    - Waren de antwoorden verrassend? Waren ze anders dan wat je verwachtte uit eigen ervaring, door wat je hebt gehoord (in de media), …?

Andere suggesties

- Na fase drie stelt elk groepje zijn vragen voor aan de rest van de klas. Er worden suggesties geformuleerd: aanvullende vragen, bedenkingen, …
- Er wordt een klasgesprek gehouden over de bruikbaarheid van deze werkvorm met leerlingen van de eerste graad secundair onderwijs.
    - Mogelijke vragen:
        - Zou je deze oefening gebruiken in de klas? Waarom wel/ niet: wat zijn de voor- en de nadelen?

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Werken met informatiebronnen: werkblad

Deze werkvorm bestaat uit een aantal fasen.

Fase 1
Kies uit de volgende lijst één middel waarover je meer informatie wil.

- cannabis
- tripmiddelen: LSD, paddestoelen
- amfetamines
- cocaïne
- heroïne
- XTC
- alcopops
- ecodrugs

Fase 2
Studenten met dezelfde keuze vormen een groepje.

Fase 3
Wat wil je weten?
Bespreek welke vragen bij jullie opkomen. Schrijf ze allemaal op een flap.
Tip: formuleer één hoofdvraag en maximum vijf relevante bijvragen (wie? wat? waar? waarom? hoe?…)

Fase 4
Raadpleeg beschikbare informatiebronnen (boeken, brochures, internet, …) om een antwoord te zoeken op jullie vragen.

1. Brochures

- *Drug, drugger, drugst*
  te bestellen bij CGGZ Brussel
  deelwerking Primavera
  de Smet de Naeyerlaan 470
  1090 Brussel
  02 478 90 90
  preventie.primavera@skynet.be

- *Druggebruik*
  te bestellen bij Vast Secretariaat voor Preventiebeleid
  Wetstraat 26
  1040 Brussel
  02 500 24 45

- *Productfolders*
  te bestellen bij VAD
  E. Tollenaerestraat 15
  1020 Brussel
  02 423 03 33
  www.vad.be

2. Boeken

- *Herman Wolf, Sven Todts, Peer van der Kreeft, Karl Van Cauwenbergh: Drugs en gebruik: duidelijke antwoorden op uw vragen. Icarus, Antwerpen: 1998. 104 p.*
- *R. Delhaas, G. Eussen: 102 Vragen over alcohol, drugs, gokken,… Brijder Stichting, Alkmaar: 1999. 103 p.*
- *Geert Dom (red.): Drug-skenner: wat iedereen moet weten over drugs, tabak, alcohol en medicijnen. EPO, Berchem: 2000. 233 p.*

3. Websites

- *www.vad.be*
- *www.trimbos.nl*
- *www.jellinek.nl*
- *www.desleutel.org*
- *www.drugsinfo.nl*

4. Tijdschriften, …

Tip: beoordeel de bronnen op betrouwbaarheid, selecteer de informatie en formuleer een antwoord op je hoofdvraag en je bijvragen.

Fase 5
Stel het resultaat van het opzoekwerk voor aan de rest van de groep.

Fase 6
Bespreking van de opdracht:
- Was het moeilijk ?
- Kan je deze werkvorm doen met leerlingen van de eerste graad secundair onderwijs ?

Werken met informatiebronnen: bespreking

- De vraag naar productinformatie is een uitstekend aangrijpingspunt om drugs in de klas bespreekbaar te maken, om de aandacht te trekken op het onderwerp. Drugpreventie mag echter niet beperkt blijven tot het aanbieden van productinformatie: informatie geven is niet voldoende om een attitude, laat staan een gedrag te veranderen (zie *Hoofdstuk 3, deel 1.2.2/3: Het model van Kok*). Het lijkt zinniger om meer tijd te besteden aan het vormen en uiten van meningen, waarden en normen, … (zie *Gevaarlijk: beschrijving werkvorm)*

- Informatie mag niet eenzijdig zijn. Bespreek niet alleen de risico's, maar ook de 'als positief ervaren' aspecten van druggebruik.

- Door te vertrekken vanuit de vragen van de jongeren zelf, kom je te weten wat er bij hen leeft, wat hun voorkennis en hun ervaringen zijn. Dan kan je ervoor proberen te zorgen dat ze informatie krijgen waar ze behoefte aan hebben.

- Een nadeel van deze methodiek is de 'tijdsinvestering'. Het doorlopen van de verschillende stappen vergt de nodige tijd. De meerwaarde van deze oefening is echter velerlei:
  - De betrokkenheid, motivatie van de studenten verhoogt doordat ze zelf een onderwerp kiezen en hun eigen vragen aan bod laten komen.
  - Men werkt rond productinformatie die goed aansluit bij wat leeft bij de studenten.
  - De docent krijgt zicht op wat er bij hen leeft: wat hen interesseert, welke vragen ze hebben, wat ze (niet) weten, …
  - Groepswerk wordt gestimuleerd.
  - Deze werkvorm is bruikbaar voor leerlingen van alle leeftijden. Vraagstelling, bespreking en presentatie van het resultaat worden aangepast aan de leeftijd en het ontwikkelingsniveau.

- Door deze werkvorm leren de studenten dat er tal van informatiebronnen zijn waaruit ze gemakkelijk informatie kunnen halen. Zelf actief op zoek gaan naar antwoorden (participatie) kan bijdragen tot een beter begrip en een grondige verwerking van informatie. Je hoeft als leerkracht geen 'productdeskundige' te zijn. Als men het antwoord op een vraag van de leerlingen zelf niet weet, kan men samen op zoek gaan naar het antwoord.

MIDDELEN	EFFECT OP KORTE TERMIJN	EFFECT OP LANGE TERMIJN	VERSLAVING
VERDOVENDE OF KALMERENDE MIDDELEN			
Alcohol	Verschillend naargelang de persoonlijkheid en de omstandigheden.	Schade aan lever, hersenen, zenuwen, maag, hart en spieren. Ondervoeding, sociale, familiale en professionele ontwrichting.	Tolerantie. Psychische en lichamelijke afhankelijkheid.
Barbituraten	Slaapverwekkend, kalmerend, spierontspannend, sufheid, vermindering van angst en spanning, aantasting van het oordeelsvermogen/coördinatie/ emotionele beheersing, versterkte seksuele drang en evenwichtsstoornissen.	Algemene lichamelijke en geestelijke traagheid, verminderde belangstelling, prikkelbaarheid, achterdocht, verward zijn.	Grote tolerantie. Psychische en lichamelijke afhankelijkheid. Ernstige onthoudingsverschijnselen.
Opiaten: - opium - morfine - heroïne	Gevoel van geborgenheid en warmte, behaaglijk, rustgevend, pijnstillend, vernauwde pupillen, droge mond, vertraging ademhaling.	Constipatie, verminderde eetlust en vermagering, aantasting van intellectueel functioneren en coördinatie, verminderde seksuele activiteit. Familiale, sociale en professionele ontwrichting.	Gewenning. Psychische afhankelijkheid. Lichte lichamelijke afhankelijkheid.
Tranquillizers	Algemeen dempend, angstverlagend, vermindering van aandacht en reflexen.	Slaperigheid, beven, hoofdpijn, evenwichts- en loopstoornissen, soms angst en depressieve toestand, sufheid en onverschilligheid.	Gewenning. Psychische afhankelijkheid. Lichte, lichamelijke afhankelijkheid.
HALLUCINOGENE AMFETAMINES			
Ecstasy	Milde euforie, gevoelens van sereniteit en kalmte (woede en vijandigheid verdwijnen), verhoogde sensualiteit, hallucinaties, misselijkheid, zweten, verhoogde bloeddruk en versnelde hartkloppingen.	Soms depressies en vermoeidheid. Flashback (cf. LSD).	Geen lichamelijke afhankelijkheid. Gewenning. Psychische afhankelijkheid.

VLUCHTIGE SNUIFMIDDELEN			
Lijmen Benzine Ontvlekkers Ether White Spirit	De effecten zijn erg verschillend en afhankelijk van de dosis en de techniek. Licht euforisch roeseffect van zeer korte duur; irritaties van ogen, neus en keel. Soms braakneigingen, hoofdpijn, hallucinaties.	Mogelijke beschadiging van hersenen, longen, lever, nieren, beenmerg, oogvlies en zenuwen. Ook verschillend naargelang het product.	Gewenning. Psychische en lichamelijke afhankelijkheid.
HALLUCINOGENEN OF BEWUSTZIJNSVERANDERENDE MIDDELEN			
Cannabis: marihuana hasj	Kalmerende werking. Opgewektheid, toenemende eetlust, verandering in tijds- en ruimtebeleving, vermindering van het oordeels- en concentratievermogen, verhoogde sensualiteit en seksuele gevoelens, tripeffecten, hallucinaties.	Lichamelijke schadelijkheid is niet met zekerheid aangetoond. De problemen situeren zich vooral op psychosociaal vlak.	Lichamelijk is er geen gewenning. Psychische afhankelijkheid is mogelijk.
LSD		Soms depressie en psychotische symptomen. Flashback: dagen of weken na het gebruik kan het effect soms spontaan terug optreden, zonder dat opnieuw gebruikt wordt.	Geen lichamelijke afhankelijkheid. Psychische afhankelijkheid. Gewenning bij dagelijks gebruik.
OPWEKKENDE OF STIMULERENDE MIDDELEN			
Cocaïne	Kort stimulerend effect (1/2 à 1 uur) op geestelijk en lichamelijk vlak. Opwekkend, verminderde vermoeidheid en honger. Intense kalmerende euforische rusttoestand bij spuiten.	Opgewondenheid, slapeloosheid, vermageren, soms achtervolgingswaanzin en gevoelshallucinaties.	Geen lichamelijke afhankelijkheid. Negatieve gewenning. Sterke psychische afhankelijkheid.
Cafeïne	Verminderde vermoeidheid en toegenomen waakzaamheid.	Bij overdadig gebruik: slapeloosheid, zenuwachtigheid, beven, moeilijkheden met hart en bloedvaten.	Gewenning, gewoontevorming. Lichamelijke afhankelijkheid. Geringe neiging tot geestelijke afhankelijkheid.
Nicotine	Stimulerend en kalmerend.	Kans op kanker, chronische bronchitis, rokershoest, moeilijkheden met hart en bloedvaten, maagzweer, …	Gewenning, gewoontevorming. Neiging tot lichamelijke en geestelijke afhankelijkheid.
Amfetamines	Vermindering vermoeidheidsgevoel, honger en slaap, zelfkritiek. Toegenomen waakzaamheid, zelfvertrouwen, euforische stemming, concentratievermogen.	Verhoogde bloeddruk, hartkloppingen, transpiratie, vermageren. Rusteloosheid, prikkelbaarheid, agressie, achtervolgingswanen.	Geen gewenning en geen neiging tot lichamelijke afhankelijkheid. Een zeer sterke geestelijke afhankelijkheid.

2. Waarden en normen

2.1 Zelftest

<u>Opdracht</u>

Lees de volgende drie beschrijvingen van 'druggebruikers'. Bepaal of je het gedrag van die personen 'gevaarlijk' zou noemen of niet. Duid aan wie je het cijfer 1, 2 en 3 zou geven, gaande van 'minst gevaarlijk gedrag' naar 'meest gevaarlijk gedrag'. Onderaan is plaats voorzien.

Probeer met zoveel mogelijk factoren die bepalen of iets 'gevaarlijk' is of niet rekening te houden. Het gaat erom hoe je het persoonlijk aanvoelt, niet zozeer vanuit je functie als docent.

- Lieve Vlemincks (leerkracht wiskunde) rookt bijna een pakje per dag. Voor het ontbijt rookt ze, overdag tijdens de pauzes, na de maaltijden, 's avonds met vrienden, … Ze kent de gevaren van roken voor de gezondheid (die staan op het pakje) maar 'je moet toch aan iets doodgaan'.

- Dirk Peeters drinkt bijna nooit en rookt ook niet. Hij heeft een goede, maar zware job met veel verantwoordelijkheid en stress. In de weekends is het tijd om te feesten en gaan hij en zijn vrienden vaak heel de nacht door. Soms nemen ze pillen. Dan is het echt wel flippen en weet hij niet meer hoe hij is thuisgekomen. 's Maandags heeft hij er meestal geen last meer van.

- Frans Van Esbroeck gaat elke middag met zijn collega's op café. Daar drinken ze zo'n twee pintjes. Thuis drinkt hij meestal een aperitiefje en een glas wijn of bier bij het avondeten. 's Avonds rijdt hij met de auto nog even naar het café ofwel blijft hij thuis. Dan drinkt hij meestal nog een paar pintjes of een ander bier.

Lieve: . . . .

Dirk: . . . .

Frans: . . . .

Om je voor te bereiden om met een groep over drugs te praten, is het belangrijk je bewust te zijn van de eigen mening rond drugs en druggebruik. In de bovenstaande oefening werd gevraagd een duidelijke positie in te nemen ten aanzien van verschillende drugs en verschillend druggebruik.

Het gebruik van drugs is niet altijd een probleem; de meeste mensen zijn vertrouwd met één of ander middel en gaan er op een verantwoorde manier mee om. Afhankelijk van wat je zelf als 'lekker' en 'ongevaarlijk' kent, vorm je je een beeld van wat dan wel 'gevaarlijk' is. Iedereen kent andere scores toe aan de verschillende personen. Tal van factoren (bijvoorbeeld eigen gebruik, visie op 'gezondheid', het nemen van risico's, …) spelen hierin een rol en iedereen heeft er zijn eigen mening over.

2.2 Overzicht verschillende werkvormen

2.2.1 Gevaarlijk

Deze oefening met een klasgroep maken brengt interessante discussies op gang. Studenten hebben ook elk hun eigen kijk op drugs en druggebruik. Ze worden zich bewust van hun eigen mening over legale en illegale drugs en ze leren verschillende standpunten tegen elkaar afwegen.

2.2.2 Bezorgdheidsthermometer

Dit is een andere werkvorm die gebruikt kan worden in een klasgroep. Deze oefening heeft ongeveer dezelfde doelstellingen maar gaat enkel over het gebruik van cannabis.

Gevaarlijk: beschrijving werkvorm

Doelstellingen
- De risico's van gebruik kunnen inschatten.
- Zich bewust worden van eigen waarden en normen, eigen mening over legale en illegale drugs.
- De mening van anderen leren kennen en de verschillende standpunten tegen elkaar afwegen.

Werkwijze
- De studenten lezen de zes beschrijvingen van 'druggebruikers'.
- Ze bepalen of ze het gedrag van die personen 'gevaarlijk' zouden noemen of niet. Ze kennen aan elk van de personen een cijfer toe van 1 tot 6, gaande van 'minst gevaarlijk gedrag' naar 'meest gevaarlijk gedrag'.
- Het resultaat wordt klassikaal besproken. De scores die de studenten aan elke persoon toekennen worden geïnventariseerd in een overzichtstabel. De docent bespreekt elk van de zes personen. Hij vraagt wie aan die persoon een extreem lage score heeft toegekend en wie een extreem hoge. Hij laat de studenten argumenteren waarom ze voor die score gekozen hebben.

Duur
- 50 minuten.

Materiaal
- Voor de student: *Gevaarlijk: werkblad.*
- Voor de docent: *Gevaarlijk, bijlage: overzichtstabel*, *Bezorgdheidsthermometer, bijlage: het MMM-model*

Tips voor de nabespreking
- Zie *Bezorgdheidsthermometer: bespreking*.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Gevaarlijk: werkblad

Lees en bepaal hoe 'gevaarlijk' je het hieronder beschreven gedrag vindt. Ken scores toe van 1 tot 6, gaande van 'minst gevaarlijk' tot 'meest gevaarlijk gedrag':

- Tijdens de week zit Bart op kot. Hij is nogal stil en is nooit erg zelfzeker geweest. Bijna elke dag smoort hij een joint, vaak terwijl hij rustig wat zit te lezen en naar muziek luistert. Om wat bij te verdienen babysit hij regelmatig. Als de kinderen in hun bed liggen en hij zich verveelt, rookt hij daar ook wel eens een joint.

- Ellen is 15 jaar. Als kind was ze altijd de beste in turnen. Ze zou graag weer regelmatig gaan turnen maar ze is nog niet veel naar de turnkring geweest dit jaar. Meestal heeft ze geen zin omdat ze te moe is of te veel gegeten heeft. Ze vindt dat ze vaak te veel eet. Achteraf voelt ze zich altijd dik en slecht en dan neemt ze een laxeermiddel. De laatste weken heeft ze er al vier verschillende geprobeerd.

- Lieve Vlemincks (leerkracht wiskunde) rookt bijna een pakje per dag. Voor het ontbijt rookt ze, overdag tijdens de pauzes, na de maaltijden, 's avonds met vrienden, … Ze kent de gevaren van roken voor de gezondheid (die staan op het pakje) maar 'je moet toch aan iets doodgaan'.

- Dirk Peeters drinkt bijna nooit en rookt ook niet. Hij heeft een goede maar zware job met veel verantwoordelijkheid en stress. In de weekends is het tijd om te feesten en gaan hij en zijn vrienden vaak heel de nacht door. Soms nemen ze pillen. Dan is het echt wel flippen en weet hij niet meer hoe hij is thuisgekomen. 's Maandags heeft hij er meestal geen last meer van.

- Frans Van Esbroeck gaat elke middag met zijn collega's op café. Daar drinken ze zo'n twee pintjes. Thuis drinkt hij meestal een aperitiefje en een glas wijn of bier bij het avondeten. 's Avonds rijdt hij met de auto nog even naar het café ofwel blijft hij thuis. Dan drinkt hij meestal nog een paar pintjes of een ander bier.

- Sofie (14 jaar) is heel sociaal en uitbundig. Ze heeft een paar vrienden die wat ouder zijn dan zij. Eén keer in de maand mag ze van haar ouders mee uitgaan. Ze moet dan om 1 uur thuis zijn. Ze vindt dat haar ouders veel te streng zijn. Als ze dan eens mag uitgaan, wil ze daar zo veel mogelijk van genieten. Dan drinkt ze alcohol: het liefst pisang, breezer, … Ze is al een paar keer heel dronken thuisgekomen.

Bart: ……………………… Dirk: ………………………

Ellen: ……………………… Frans: ………………………

Lieve: ……………………… Sofie: ………………………

Gevaarlijk, bijlage: overzichtstabel

	1	2	3	4	5	6
Bart						
Ellen						
Lieve						
Dirk						
Frans						
Sofie						

Bezorgdheidsthermometer: beschrijving werkvorm

Doelstellingen

- De risico's van het gebruik van cannabis inschatten.
- Zicht krijgen op factoren die een rol spelen bij het inschatten van risico's van druggebruik.
- Zich bewust worden van eigen mening, waarden en normen.
- De mening van anderen leren kennen en de verschillende standpunten tegen elkaar afwegen.

Werkwijze

- De studenten lezen de drie beschrijvingen van cannabisgebruikers.
- Ze denken na of ze bezorgd zijn over het gebruik van elk van die personen. Ze duiden op de thermometers naast de tekst aan hoe bezorgd ze zijn, gaande van 0° tot 100°.
- De resultaten worden klassikaal besproken. De docent vraagt voor elk van de drie cannabis-gebruikers wie van de studenten een extreem lage score (0° tot 20°) heeft gegeven en wie een extreem hoge (80° tot 100°). Er wordt naar hun argumenten gevraagd.

Duur

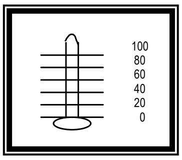
- 30 minuten.

Materiaal

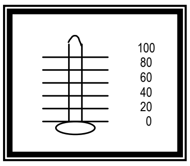
- Voor de student: *Bezorgdheidsthermometer: werkblad*.
- Voor de docent: *Bezorgdheidsthermometer: bespreking; Bezorgdheidsthermometer, bijlage: het MMM-model.*

Bezorgdheidsthermometer: werkblad

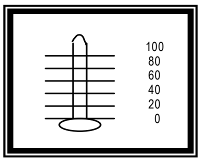
Lees en ga na of je al dan niet bezorgd bent over het hieronder beschreven cannabisgebruik. Duid aan op de thermometer hoe bezorgd je bent (gaande van 0° tot 100°).

Thomas is 14 jaar, vroegrijp en sociaal vaardig. Hij vertelt je dat hij wel eens cannabis wil proberen. Sommige van zijn vrienden doen er stoer over en hij wil ook wel eens het effect ervaren.

Gert is 22 jaar. Hij volgt tweedekansonderwijs om zijn kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Hij rookt af en toe een joint met vrienden. In de weekends werkt hij als nachtwaker in een bedrijf. Om de tijd te doden rookt hij wel eens een joint.

Hanne is 18 jaar en woont alleen. Ze is eerder een teruggetrokken type. Ze is nogal zoekend omtrent de invulling van haar leven. 's Avonds gebeurt het wel eens dat ze een joint rookt. Ze zegt dat ze geniet van het gelukzalige gevoel. Voor heel even zijn haar zorgen van de baan.

Bezorgdheidsthermometer: bespreking

Om de nabespreking (discussie) met de studenten voor te bereiden, worden hier enkele argumenten aangereikt. Ze worden vaak aangebracht om te staven waarom men bepaald gedrag gevaarlijk dan wel ongevaarlijk vindt en dienen als tips bij de nabespreking van oefening 2.2.1 (Gevaarlijk) en 2.2.2. (Bezorgdheidsthermometer).

Medische gevaren: fysiek en psychisch
Het gevaar voor de gezondheid zal zeker ter sprake komen. Drugs zijn gevaarlijk omdat ze de eigen gezondheid en/ of die van anderen schaden. Daarom moet men zich inlichten over hoe schadelijk een bepaalde drug, bijvoorbeeld cannabis, voor de gezondheid is.

Men is nooit zeker van de kwaliteit en de samenstelling van illegale producten. Het is geweten dat bijvoorbeeld XTC zeer verschillend kan zijn qua samenstelling en dat kan heel gevaarlijk zijn voor de gezondheid (fysiek en psychisch).

Gevaren voor de gezondheid komen meestal aan bod bij de bespreking van de rookgewoonte van Lieve. Het gaat dan om puur medische gevaren, met name het risico op hart- en vaatziekten en longziekten. Naast haar eigen gezondheid kan ook die van haar omgeving ter sprake komen. Wat alcohol betreft, wordt aangenomen dat het schadelijk is voor de (lichamelijke) gezondheid van zodra er dagelijks meer dan drie respectievelijk twee (mannen versus vrouwen) eenheden gedronken worden. Doordat Dirk, Frans en Sofie zich onder invloed in het verkeer begeven, brengt dit een groot risico op ongevallen met zich mee.

Een gevaar voor de gezondheid kan zich ook op psychisch vlak manifesteren. Door druggebruik kan men zich niet meer goed in zijn vel gaan voelen, onzekerder worden over zichzelf, depressief worden en zelfs zware psychische problemen ontwikkelen, … Ook op sociaal vlak kan druggebruik veel schade berokkenen: binnen het gezin, op school, op het werk, … kunnen ernstige conflicten ontstaan.

Gevaar door hoeveelheid en frequentie van gebruik
Gevaarlijk gedrag, gedefinieerd als verslavend gedrag, is een criterium dat aan bod kan komen bij Bart of Frans. Voor alcohol wordt aangenomen dat het schadelijk is voor de gezondheid van zodra er dagelijks meer dan drie respectievelijk twee (mannen versus voor vrouwen) eenheden gedronken worden. Dit gebruik kan gesteld worden tegenover dat van Dirk of Sofie die veel minder regelmatig of enkel in uitzonderlijke omstandigheden gebruiken. Bij hen moet natuurlijk wel weer rekening gehouden worden met de hoedanigheid van het product (bijvoorbeeld illegaal middel), met de leeftijd (Sofie is 14), …

Persoonlijkheid van de gebruiker
De persoonlijkheid (karakter, leeftijd, …) van de gebruiker bepaalt mee of gebruik van genotmiddelen gevaarlijk te noemen is of niet. Thomas is nog maar 14 jaar, dus dat argument kan gebruikt worden om zijn gedrag gevaarlijker te noemen. Hanne daarentegen is niet zo zelfzeker (heeft misschien niet zo'n positief zelfbeeld) en weet niet goed wat ze wil, dus daarom zou juist haar cannabisgebruik gevaarlijker genoemd worden dan dat van Thomas.

De motieven van de gebruiker zijn van groot belang: om welke reden wordt er gebruikt? Enkel voor de gezelligheid of (ook) om bepaalde problemen op te lossen? Zo kan een stil type drinken om zich socialer voor te doen en een heel sociaal en vrolijk type kan drinken om dat imago te behouden hoewel hij eigenlijk met een probleem zit. Drugs (beginnen) gebruiken om met problemen om te gaan (om ze te ontwijken of te relativeren of op te lossen) kan gevaarlijker genoemd worden dan ander gebruik.

Naargelang men de persoonlijkheid en voorgeschiedenis van een gebruiker kent, zal men anders reageren. In deze oefening kent men de betrokken personen niet. Op die manier een oordeel vellen is

veel gemakkelijker dan wanneer men de hele situatie goed kent. Men mag niet uit het oog verliezen dat de kennis (of gebrek aan kennis) van iemands persoonlijkheid, zijn leefwereld en zijn situatie mee beïnvloedt hoe je tegenover deze persoon en zijn gebruik staat.
De eigen ervaring speelt natuurlijk ook mee in het vormen van een mening. Afhankelijk van wat men zelf 'gebruikt' zal men bepaalde middelen als 'ongevaarlijk' of 'gevaarlijk' beschouwen. Als men een bepaalde (probleem)situatie al zelf (in de omgeving) ervaren heeft, reageert men vaak met een extreme score.

Juridische en financiële gevaren
De wettelijke status van het product kan als argument aangehaald worden. Het gebruiken van drugs kan men gevaarlijk noemen omdat het product verboden is volgens de wet. Men kan voor het gebruik (meer bepaald voor het daarvoor noodzakelijke 'verhandelen') van illegale drugs juridisch vervolgd worden. Daarnaast zijn sommige (illegale) drugs heel duur en kan veelvuldig gebruik sowieso financiële problemen met zich mee brengen.

Gevaar door verantwoordelijkheid
Druggebruik kan gevaarlijk zijn in een bepaalde context doordat men verantwoordelijkheid draagt. Dat Bart smoort moet op zich geen probleem zijn, maar het feit dat hij dit doet als hij babysit, of Gert terwijl hij werkt, brengt andere risico's met zich mee.

Gevaar door gebrek aan kennis of onverschilligheid
Gebrek aan kennis betekent dat men bepaalde dingen over de drug of over het gebruik ervan niet kent. Zo kunnen mensen (zeker erg jonge gebruikers, bijvoorbeeld Sofie, Thomas) meer risico's lopen omdat ze niet op de hoogte zijn van de mogelijke gevolgen. Mensen kunnen op heel jonge leeftijd alcohol drinken zonder te beseffen dat men op psychisch en fysiek vlak snel afhankelijk kan worden van alcohol, eerder dan van sommige sociaal minder aanvaarde middelen.

Oordelen over het gevaar van bepaalde middelen kunnen ook gekleurd zijn door een gebrek aan kennis. De onzekerheid die men heeft rond drugs die men zelf nooit gebruikt heeft, leidt ertoe dat mensen sneller geneigd zijn die producten gevaarlijk te noemen. Deze onduidelijkheid kan voor verwarring zorgen (bijvoorbeeld de discussie rond cannabis). Daarom is het ook wel belangrijk goede informatie over de verschillende producten te hebben.

Ook al weten mensen wat de gevaren van een bepaald middel zijn, soms blijven ze onverschillig (bijvoorbeeld Lieve). Deze houding maakt gebruik gevaarlijk omdat de stap naar het zoeken van hulp in probleemsituaties dan ver af is.

Bezorgdheidsthermometer, bijlage: het MMM-model

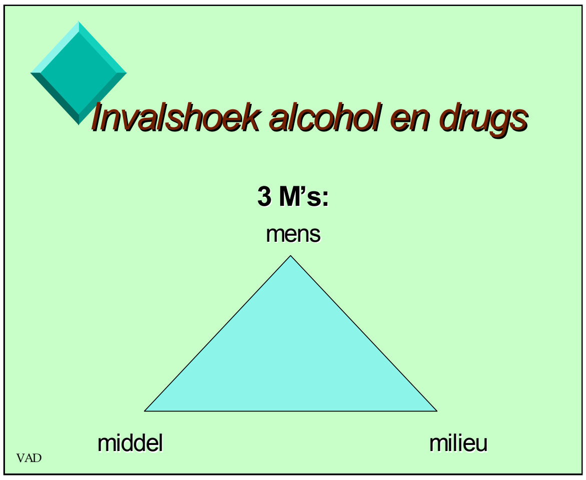
Men kan niet zeggen: 'wie elke dag vier pinten bier drinkt, heeft een alcoholprobleem'. Net zo min staat het vast dat iemand die vier pinten per dag drinkt geen drankprobleem heeft. Iemands druggebruik kan niet los gezien worden van de persoon in kwestie: zijn fysieke en psychische toestand, zijn leefwereld, gezinssituatie, zijn motieven voor het gebruik, … Al deze factoren die bepalen hoe men met drugs omgaat, situeren zich op drie vlakken:

Mens: de persoonlijkheid van de gebruiker zelf (wie is het?);

Middel: de drug die hij gebruikt (wat is het?);

Milieu: de invloed die de omgeving op het druggebruik heeft (wat is de context?).

Meestal blijft het gebruik beperkt. Soms gaat beperkt druggebruik over in regelmatig gebruik of zelfs misbruik. Dat druggebruik kan niet los gezien worden van de persoonlijkheid en de sociale situatie van de gebruiker. Men moet dus rekening houden met MMM.

MENS: wie is de gebruiker?

Of een persoon al dan niet problemen zal krijgen met zijn alcohol- of ander druggebruik wordt onder meer bepaald door:
- leeftijd
- fysieke conditie
- biochemische eigenschappen
- geslacht
- persoonlijkheid
- persoonlijke kennis en opvattingen over drugs
- gemoedstoestand
- persoonlijke draagkracht
- verwachtingen
- waarden en normen
- zelfvertrouwen
- motieven voor gebruik

Klassieke motieven om drugs te proberen zijn nieuwsgierigheid, zin om te experimenteren, risico's willen nemen, erbij willen horen, protesthouding, verveling, … Wanneer men drugs gebruikt om met persoonlijke problemen of pijnlijke ervaringen of conflicten om te gaan, is de kans veel groter dat men regelmatig of onverantwoord gaat gebruiken.

MIDDEL: wat wordt er gebruikt?

Factoren die met de drug op zich te maken hebben kunnen zijn:
- aard van het product (werking en invloed);
- wijze van gebruik/ inname (slikken, inhaleren, snuiven, injecteren)
- hoeveel er wordt genomen;
- frequentie (regelmaat) van gebruik;
- legale versus illegale status.

De kans op gebruik of misbruik wordt groter naargelang het drugaanbod ruimer en meer verspreid is.

MILIEU: in welke context wordt er gebruikt?

Met ‘context van gebruik’ wordt bedoeld: gezin/ school/ vrienden, belangrijke derden, subcultuur, media, socio-economische factoren. Iemands druggebruik wordt beïnvloed door hoe de omgeving erop reageert. Is men onbezorgd, onverschillig of kwaad, teleurgesteld, …? Druggebruik is cultuurgebonden. Bij ons is er een grote tolerantie tegenover alcohol en sigaretten, het gebruik is sociaal aanvaard. Dagelijks zijn er diverse gelegenheden waarin het gebruik van alcohol wordt aangemoedigd. De sociale druk om te drinken of om drugs te gebruiken kan zeer groot zijn: de vriendengroep, gewoonten in het gezin, het voorbeeld van de volwassene, gebruik in dancings, reclame, … Hoewel het gebruik van illegale drugs maatschappelijk niet aanvaard wordt, staan sommige groepen er tolerant tegenover.

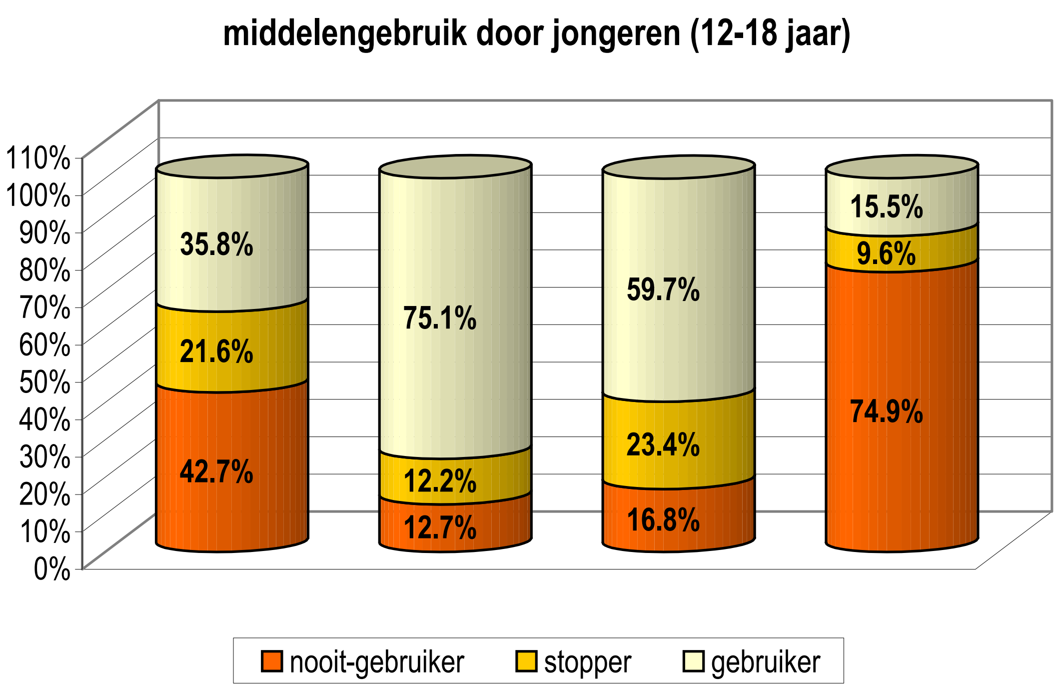
3. Jongeren

3.1. Zelftest

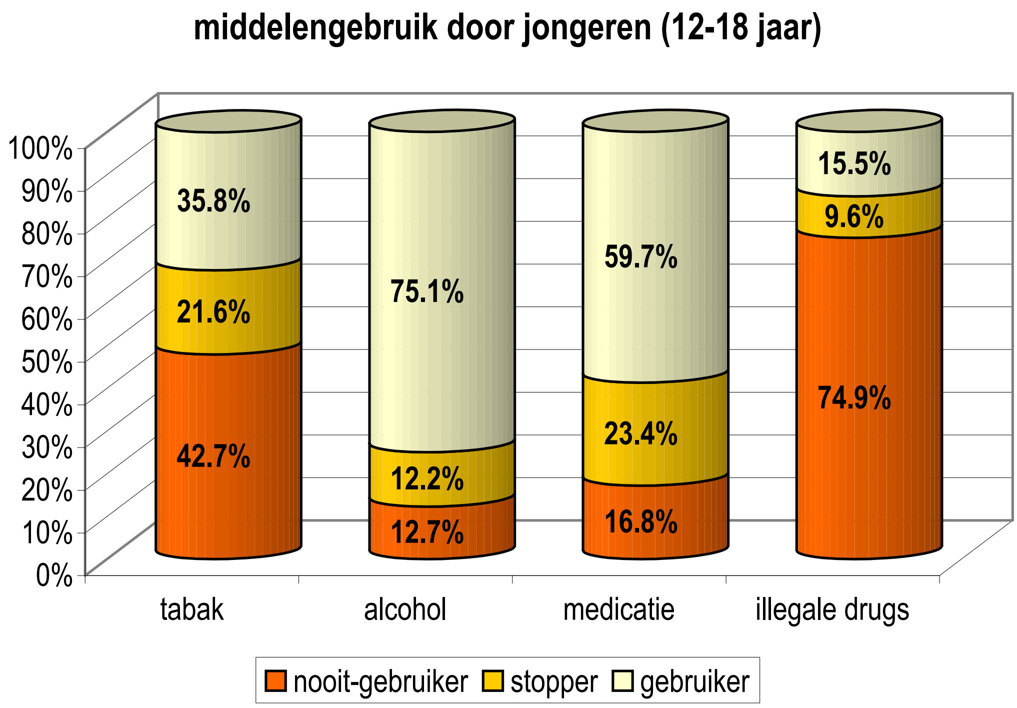
Opdracht

Hieronder vind je een grafiek over het druggebruik van jongeren. De gegevens komen uit het Syntheserapport van de Leerlingenbevraging schooljaar 2000 - 2001 (leerlingen Secundair Onderwijs). Vul de ontbrekende gegevens in.

Van welke soort drugs zijn dit de cijfers? Duid aan onder de staven of het over alcohol, medicatie, tabak of illegale drugs gaat.

Hieronder vind je de volledige grafiek. Vergelijk je antwoord met deze gegevens. Had je het bij het rechte eind?

De belangrijkste bevinding is dat alcohol en medicatie de meest gebruikte middelen zijn onder leerlingen. De conclusies die men uit deze resultaten trekt, zijn afhankelijk van hoe men tegenover het middel staat en tegenover gebruik door jongeren.

Het verzamelen en interpreteren van cijfergegevens over druggebruik bij jongeren is belangrijk:

- voor het erkennen van het bestaan van druggebruik bij jongeren
- in functie van preventie
- voor het realtiveren en kaderen van geruchten (media,...) over druggebruik bij jongeren

Elke school die meedoet aan de leerlingenbevraging bij VAD krijgt een beeld van de attitudes van leerlingen tegenover drugs, hun eigenlijk druggebruik en hun visie op het alcohol- en drugbeleid van de school. De resultaten kunnen de communicatie over drugs en drugpreventie tussen ouders, leerlingen en schoolpersoneel stimuleren en een aanzet vormen tot het optimaliseren van het beleid.

3.2 Overzicht verschillende werkvormen

3.2.1 Cijfermateriaal

In deze werkvorm wordt gewerkt met grafieken over druggebruik bij jongeren. Daarin ontbreken bepaalde gegevens. De studenten zoeken wat die ontbrekende gegevens zouden kunnen zijn.
De oefening geeft aanleiding tot een klasgesprek rond het interpreteren van en het werken met cijfers. In de nabespreking kan verwezen worden naar het MMM-model en naar *Hoofdstuk 2: Drugbeleid Op School (DOS)*. Ze denken na hoe een school cijfers over het druggebruik van de leerlingen kan gebruiken om een drugbeleid uit te bouwen.

3.2.2 Motieven voor druggebruik

Deze werkvorm draait rond de motieven van druggebruik. Er wordt vertrokken van een oefening rond het eigen gebruik om nadien na te denken over de motieven van leerlingen van het secundair onderwijs.

Deze bevindingen kunnen gelinkt worden met het MMM-model en met *Hoofdstuk 2: Drugbeleid Op School (DOS)*. De betrokkenheid van de studenten wordt verhoogd door hun eigen ervaringen aan bod te laten komen.

Cijfermateriaal: beschrijving werkvorm

Doelstellingen
- Zich bewust worden van het druggebruik bij jongeren wat betreft prevalentie (ooit/ nooit) en frequentie (occasioneel/ regelmatig).
- Naar aanleiding van het cijfermateriaal reflecteren over een drugbeleid op school.

Werkwijze
- De studenten vullen individueel of in groepjes de ontbrekende gegevens in de grafieken in.
- Deze worden in groepjes of klassikaal vergeleken met wat verwacht werd.
- In de nabespreking reflecteren de studenten over de resultaten, de verwachtingen, verrassingen …

Duur
- 50 minuten.

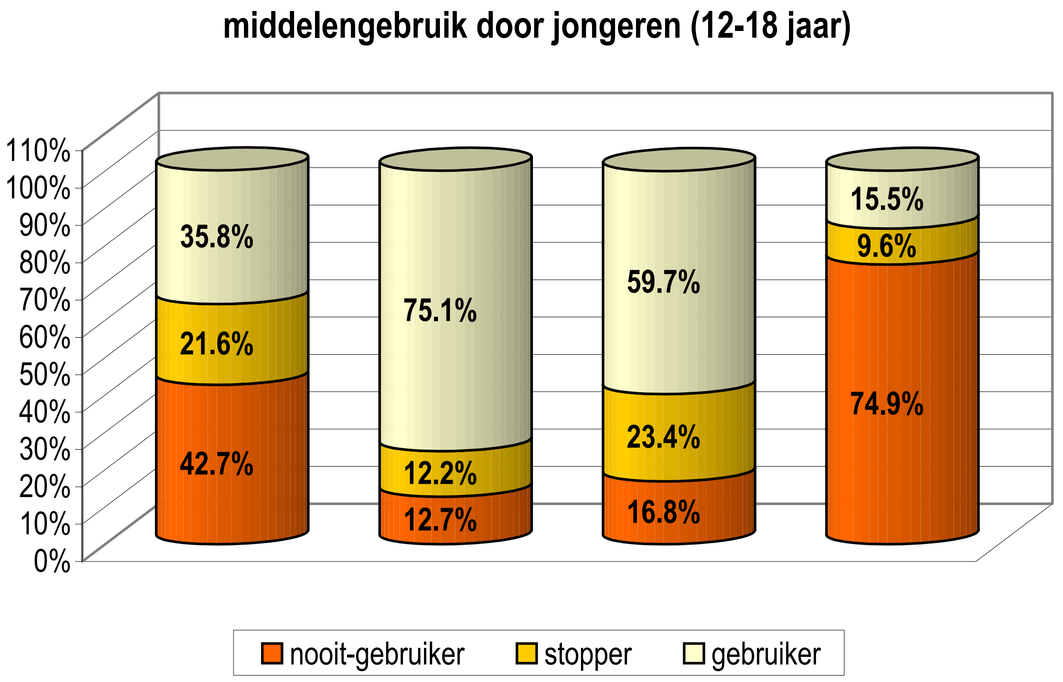
Materiaal
- Voor de student: *Cijfermateriaal: werkblad 1 en 2*, *Cijfermateriaal: oplossingen 1 en 2, 3 en 4*.
- Voor de docent: *Cijfermateriaal: bespreking*, *Cijfermateriaal, bijlage: onderzoeksinfo*.

Tips voor de nabespreking
Hou er rekening mee dat het bij 'illegale drugs' meestal om cannabis zal gaan.
- Mogelijke vragen:
    - Verschilt het resultaat van het beeld dat je krijgt vanuit de media?
    - Hoe kan men persoonlijk op zo'n cijfers reageren (bijvoorbeeld angstig, repressief, probleemoplossend, …)? (Zo wordt een link gelegd met *'Hoofdstuk 1, deel 2: Waarden en normen'*.)
    - Hoe kan een school aan de slag gaan met cijfers over het druggebruik van haar leerlingen?

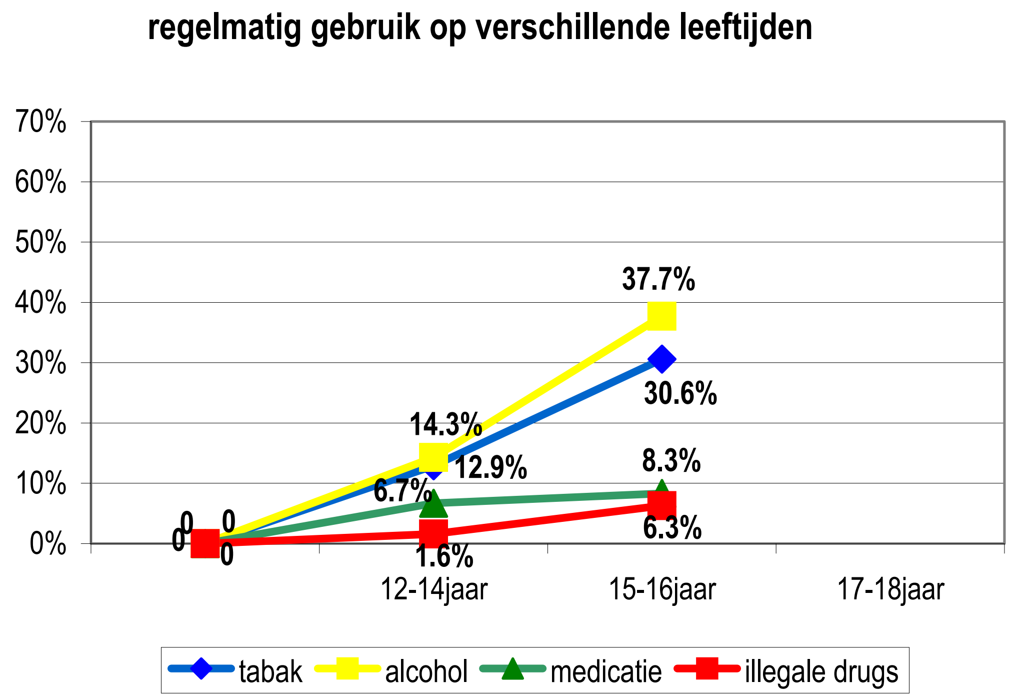
Andere suggesties
- De studenten laten reflecteren over het druggebruik onder leerlingen toen zij in het secundair zaten. (Hoe heb jij dat ervaren?)
- Mogelijke vragen:
    - Wat (tabak, alcohol, cannabis,…) en wanneer werd er gebruikt ?
    - Is dit vergelijkbaar met de huidige cijfers?
    - Werd hierover gepraat tussen leerlingen onderling, tussen leerlingen en leerkrachten?

Cijfermateriaal: werkblad 1

Vul in de grafieken de ontbrekende gegevens in.
1. Wat zijn de middelen waarover het gaat? Duid aan onder de staven of het over het gebruik van alcohol, medicatie, tabak of illegale drugs gaat .

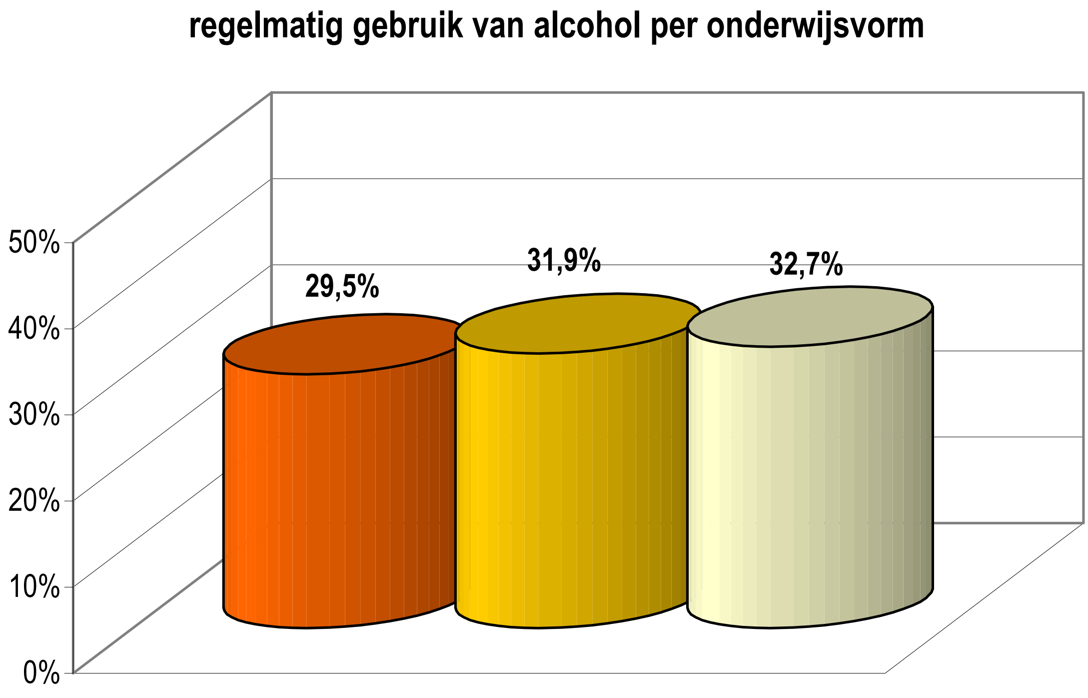
2. Deze grafiek geeft de percentages regelmatig gebruik (> 1x/week) van de verschillende middelen door de verschillende leeftijdsgroepen (12-14, 15-16 en 17-18 jarigen).
Hoe denk je dat de lijn verder zal lopen voor de 17-18-jarigen?

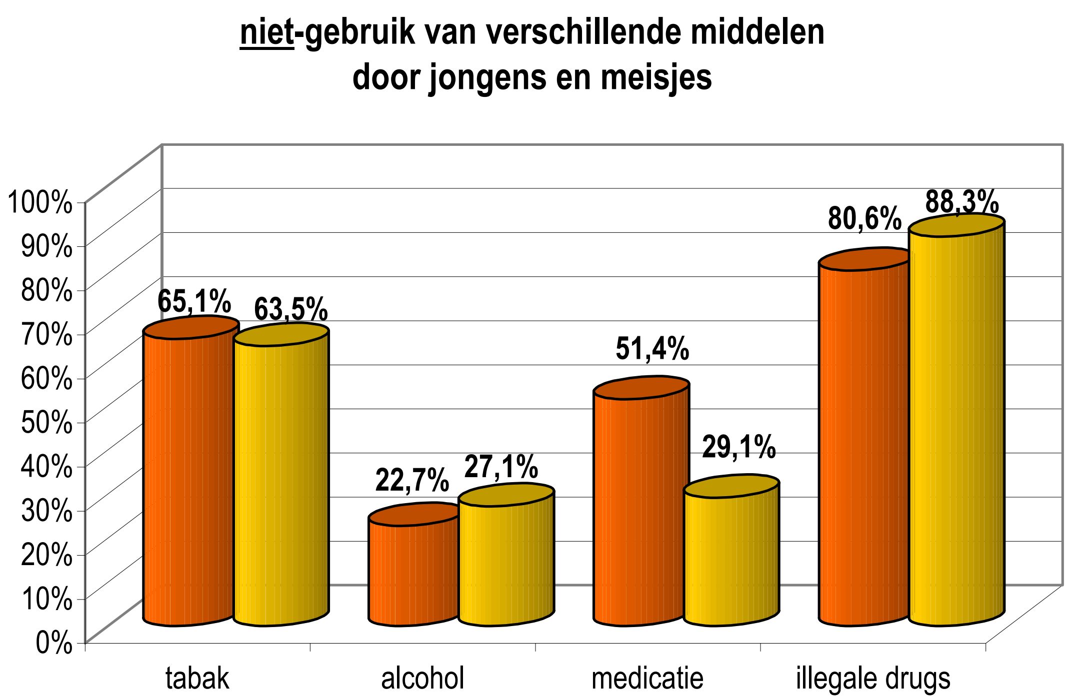
VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Cijfermateriaal: werkblad 2

3. Deze grafiek geeft per onderwijsvorm het aantal jongeren (in procent) dat tijdens het afgelopen jaar regelmatig (>1x/week) bier gebruikte. Vul in of het om ASO, TSO of BSO gaat.

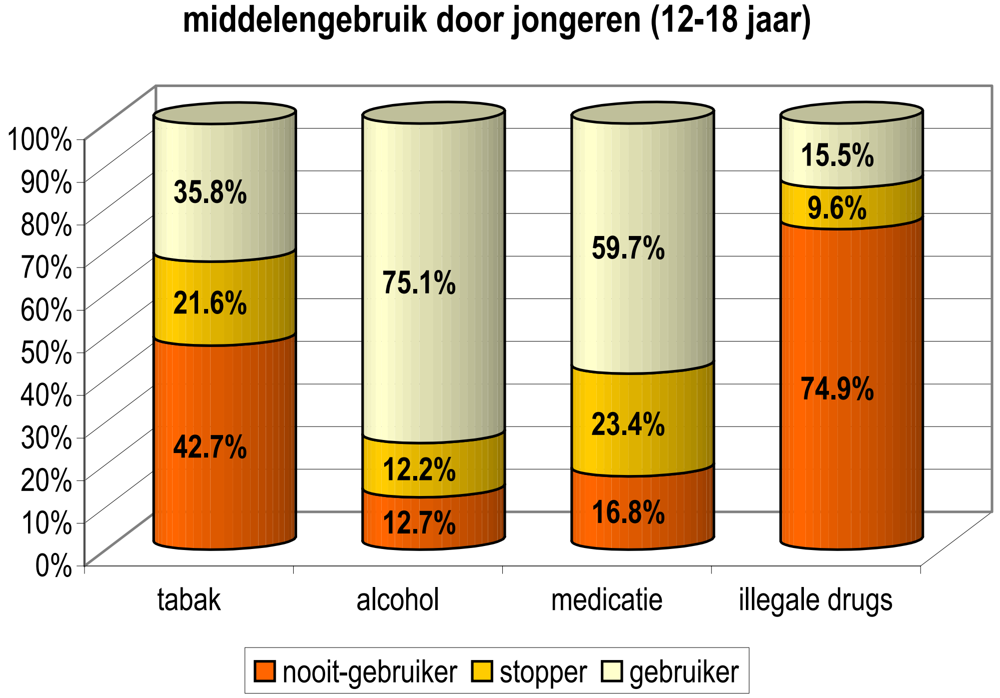

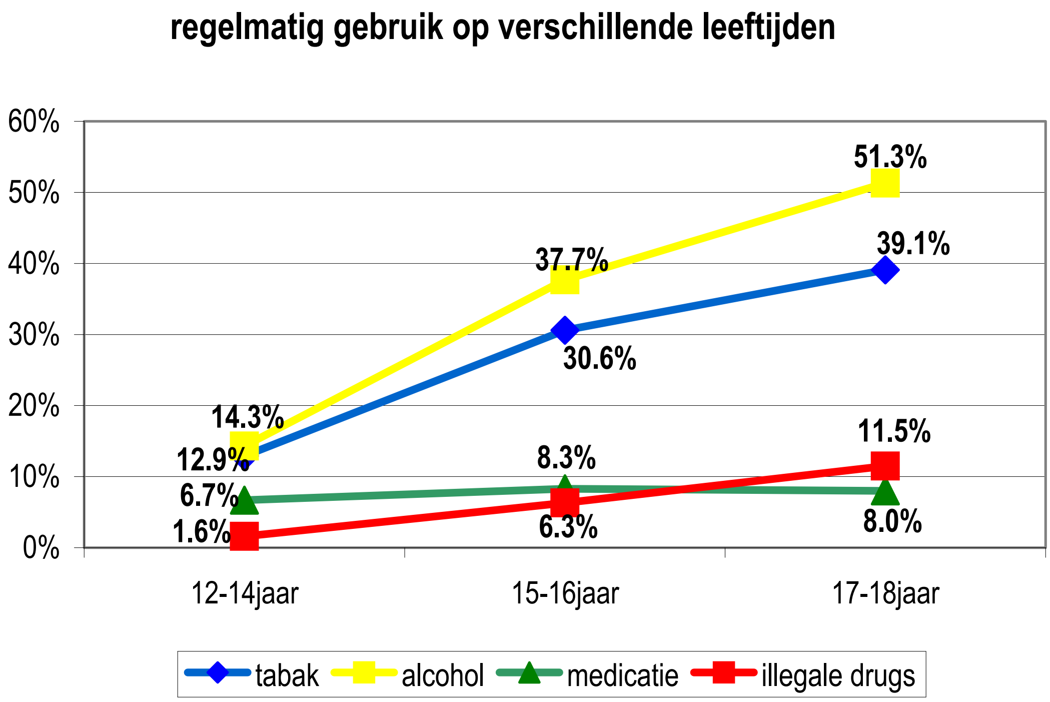
4. Deze grafiek plaatst, voor de verschillende middelen, het percentage jongens dat het middel niet gebruikt naast het aantal meisjes dat het middel niet gebruikt. Wie zijn de jongens, wie de meisjes?

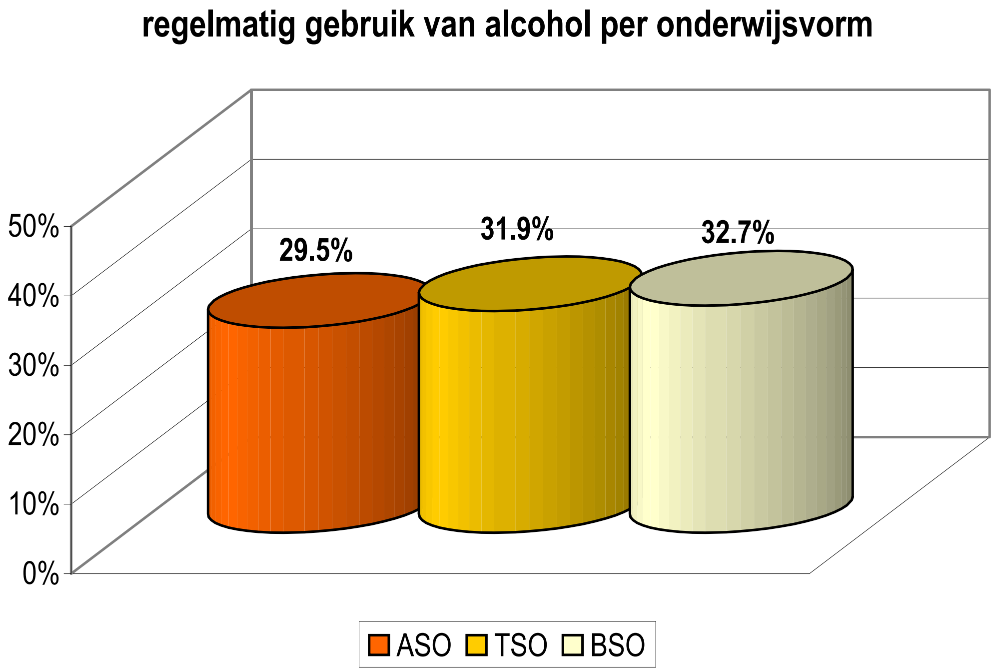
VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

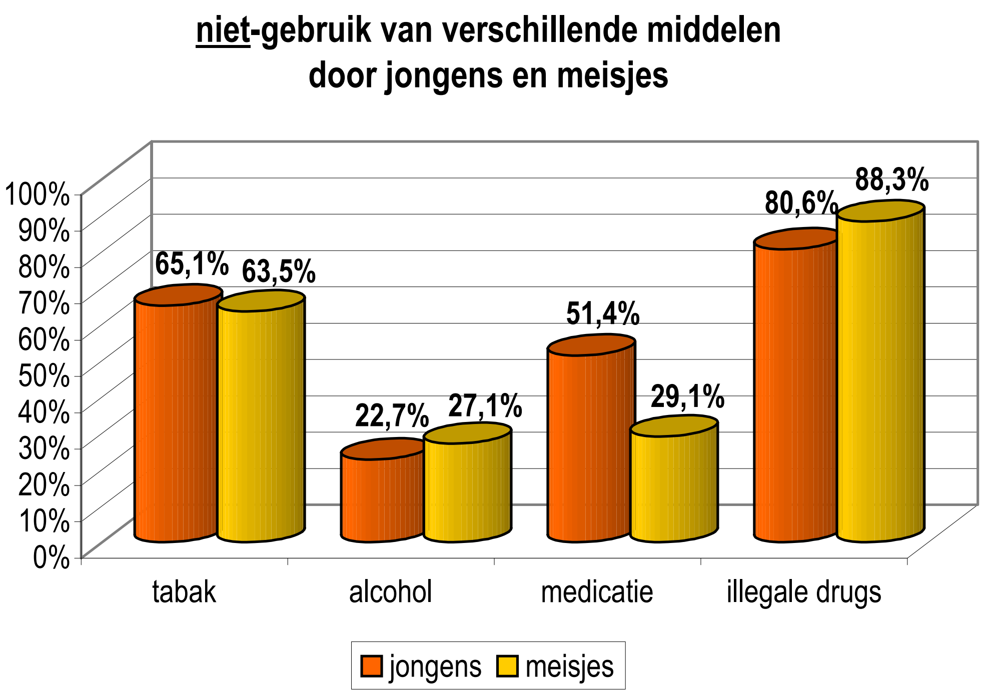
Cijfermateriaal: oplossing 1 en 2

Cijfermateriaal: oplossing 3 en 4

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Cijfermateriaal: bespreking

In de media gaat de aandacht vaak uit naar het illegaledruggebruik van jongeren. Hier willen we zeker ook de aandacht vestigen op het gebruik van legale middelen (sigaretten, alcopops, pijnstillers, vermageringsmiddelen,…) Uit de resultaten van de leerlingenbevraging blijkt dat het gebruik van alcohol en tabak op jonge leeftijd begint, en sterk ingeburgerd blijkt bij jongeren vanaf ongeveer 16 jaar. Het gebruik van illegale middelen is duidelijk beperkter en begint op latere leeftijd.

Deze grafieken kunnen op allerlei manieren geïnterpreteerd worden. De conclusies die men uit de resultaten trekt, zijn afhankelijk van hoe men tegenover het middel staat en tegenover gebruik door jongeren. Het gaat er niet om sensatie of ongerustheid te wekken. Laat daarom in de nabespreking aan bod komen waarom het verzamelen en interpreteren van cijfergegevens over druggebruik bij jongeren wel belangrijk is, namelijk:

- voor het erkennen van het bestaan van druggebruik bij jongeren;
- voor het relativeren en/ of in een juist perspectief plaatsen van geruchten (cf. media) over (hoog) (illegaal) druggebruik bij jongeren;
- in functie van preventie.

Cijfermateriaal, bijlage: onderzoeksinfo

In opdracht van de Vlaamse regering heeft VAD de laatste jaren onderzoek gedaan naar het gebruik van alcohol- en andere drugs bij jongeren. Op grote schaal werden sinds 1998 in Vlaamse middelbare scholen leerlingenbevragingen gehouden om een beeld te krijgen van de situatie, nieuwe tendensen, ... in druggebruik bij jongeren.

Tijdens het schooljaar '01-'02 hebben 71 scholen aan het onderzoek deelgenomen. Dit zijn 35.114 leerlingen van verschillende jaren en uit het ASO, TSO, BSO. Voor leerlingen van het BuSO werd een aparte vragenlijst opgesteld. Hiervan bestaat nog geen rapport. Bijgevolg kan in deze module nog geen rekening gehouden worden met gegevens uit het BuSO.

Er wordt gebruik gemaakt van de volgende definities:
Prevalentie van het gebruik van bijvoorbeeld alcohol:
- de nooit-gebruikers zijn diegenen die nog nooit alcohol hebben gedronken;
- de stoppers zijn diegenen die het voorbije jaar geen alcohol hebben gedronken, maar dit ooit wel eens hebben gedaan;
- de gebruikers zijn diegenen die het voorbije jaar minstens één alcoholconsumptie hebben gedronken;
- ik-ken-dit-niet zijn diegenen die alcohol niet kennen en waarvan we bijgevolg aannemen dat ze nog nooit alcohol hebben gedronken.

Op basis van deze onderverdeling maken we een onderscheid tussen de nooit- versus de ooit-gebruikers:

NOOIT-GEBRUIKER: IK KEN DIT NIET, NOOIT-GEBRUIKER

OOIT-GEBRUIKER: STOPPER, GEBRUIKER

Frequentie van het gebruik van bijvoorbeeld alcohol:
- niet-gebruik: tijdens het afgelopen jaar geen alcohol gedronken;
- occasioneel gebruik: tijdens het afgelopen jaar minder dan eenmaal tot meerdere malen per maand alcohol gedronken;
- regelmatig gebruik: tijdens het afgelopen jaar minstens eenmaal per week alcohol gedronken.

Motieven voor druggebruik: beschrijving werkvorm

Doelstellingen
- Motieven van druggebruik bij leerlingen kunnen aangeven.
- Kennismaken met cijfermateriaal rond de motieven van druggebruik bij jongeren.
- Daaruit conclusies trekken inzake drugpreventie bij jongeren.

Werkwijze
- De studenten krijgen een lijst met mogelijke motieven om bepaalde drugs al dan niet te gebruiken.
- In kleine groepjes (3 tot 5 studenten) denken ze na over motieven van leerlingen.
- Ze duiden aan welke motieven het meest zouden voorkomen bij leerlingen van het secundair onderwijs.
- De grafieken met de resultaten uit de bevraging worden gegeven.
- Er volgt een klassikale nabespreking.

Duur
- 50 minuten.

Materiaal
- Voor de student: *Motieven voor druggebruik: werkblad*
- Voor de docent: *Motieven voor druggebruik, bijlage: cijfergegevens*; *Motieven voor druggebruik: bespreking* **.**

Tips voor de nabespreking
- Men kan een link leggen met *Hoofdstuk 1, deel 2: Waarden en normen:* op welke van de drie M's hebben de motieven vooral betrekking? Welke motieven vind je gevaarlijker dan andere?
- Men kan ook een koppeling maken naar *Hoofdstuk 2: Drugbeleid Op School (DOS)*: als je gegevens hebt over de motieven van druggebruik bij jongeren, hoe kan je drugpreventie hierop laten inspelen?

Andere suggesties
- Laat de studenten eerst vertrekken vanuit hun eigen ervaring en herinnering. Ze denken na over de eigen motieven van druggebruik (waarom gebruiken ze een bepaalde drug wel/niet?). Ze duiden die in een ander kleurtje aan op het werkblad. Zo kan een vergelijking gemaakt worden tussen 'wat denk ik dat de motieven van de jongeren van vandaag zijn' en 'wat zijn de motieven van de jongeren'.

Motieven voor druggebruik: werkblad

1. Waarom denk je dat jongeren WEL illegale drugs gebruiken? Lees eerst alle redenen en maak dan naast de drie belangrijkste redenen het bolletje zwart.

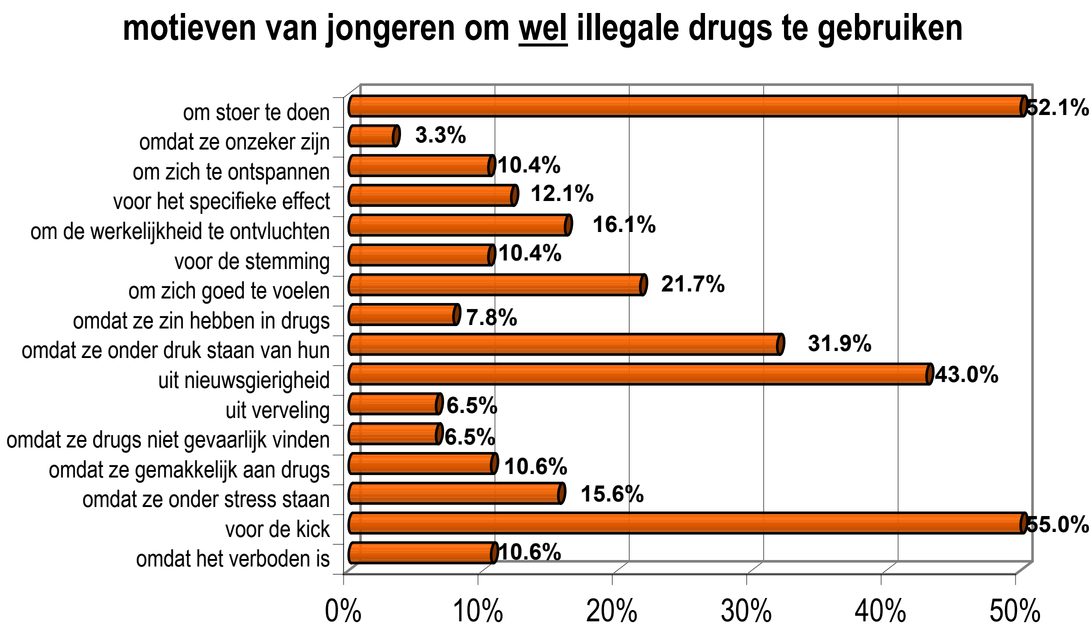
‘Jongeren gebruiken illegale drugs…’

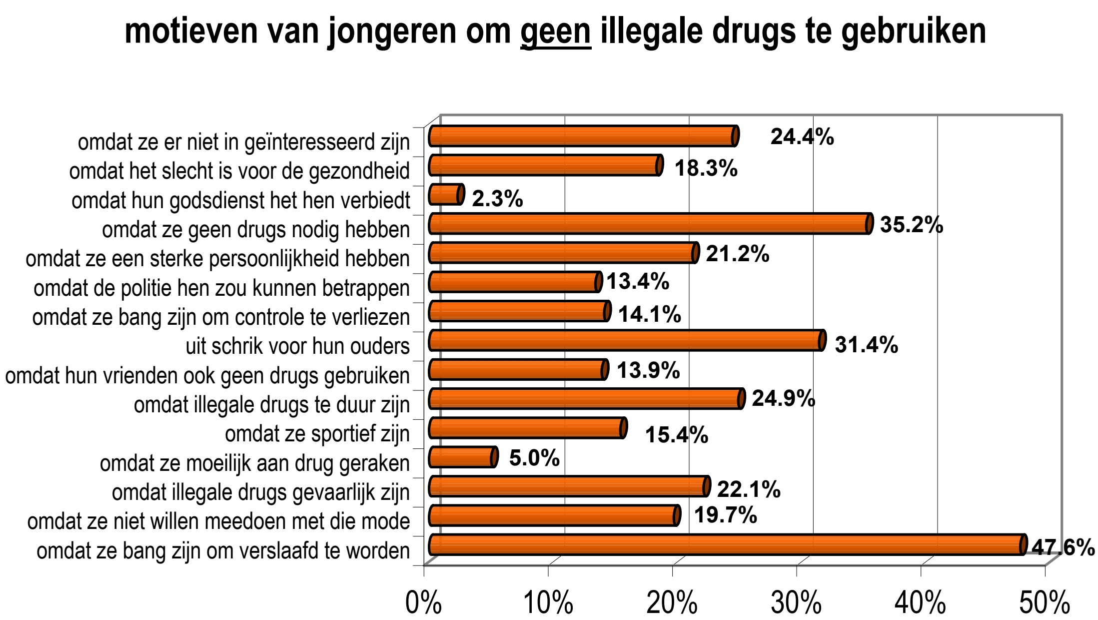
- ○ om stoer te doen
- ○ omdat ze onzeker zijn
- ○ om zich te ontspannen
- ○ voor het specifieke effect
- ○ om de werkelijkheid te ontvluchten
- ○ voor de stemming
- ○ om zich goed te voelen
- ○ omdat ze er zin in hebben
- ○ omdat ze onder druk van vrienden staan
- ○ uit nieuwsgierigheid
- ○ uit verveling
- ○ omdat ze het gevaarlijk vinden
- ○ omdat ze er gemakkelijk aan geraken
- ○ omdat ze onder stress staan
- ○ voor de kick
- ○ omdat het verboden is

2. Waarom denk je dat jongeren GEEN illegale drugs gebruiken? Lees eerst alle redenen en maak dan naast de drie belangrijkste redenen het hokje zwart.

‘Jongeren gebruiken <u>geen</u> illegale drugs…’

- ○ omdat ze dan de controle over zichzelf verliezen
- ○ omdat ze een sterke persoonlijkheid hebben
- ○ uit schrik voor de ouders
- ○ omdat ze die niet nodig hebben
- ○ omdat ze er moeilijk aan kunnen geraken
- ○ omdat ze bang zijn om verslaafd te geraken

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Motieven voor druggebruik: bespreking

Leerlingen stellen dat jongeren geen illegale drugs gebruiken, enerzijds vanuit een negatieve impuls: omdat ze bang zijn verslaafd te worden, uit schrik voor hun ouders, omdat illegale drugs gevaarlijk en duur zijn. Anderzijds formuleren zij positieve redenen: omdat ze geen drugs nodig hebben, omdat ze er niet in geïnteresseerd zijn, omdat ze niet mee willen doen met die mode,...
Als men gaat kijken naar de redenen waarom jongeren volgens de leerlingen wel illegale drugs gebruiken, dan treden vooral volgende gedragsmotieven op de voorgrond: voor de kick, om stoer te doen, uit nieuwsgierigheid, onder druk van hun vrienden, ...

Jongeren zijn volop bezig hun eigen identiteit te ontwikkelen. Ze zijn geen kind meer maar ook geen volwassene. Ze zijn aan het uitzoeken wie ze willen zijn en wat ze willen doen met hun leven. Hun lichaam is volop aan het veranderen en ook de manier waarop zij tegen het leven en zichzelf aankijken. Dit zorgt voor een aantal onzekerheden.

De waarden en normen van thuis die vroeger vaste gegevens waren, beginnen ze in vraag te stellen. Ze worden kritisch over de eigen gedachten en gevoelens en ze beginnen eigen waardeoordelen te vormen. Terwijl voor een kind het gezin centraal staat, wordt de relatie met leeftijdsgenoten nu belangrijker. Ze zoeken naar hun plaats binnen het geheel van sociale verbanden en binnen de samenleving. Ze zijn erg gevoelig voor groepsdruk en groepsnormen.

Tijdens deze periode speelt het zelfwaardegevoel van de jongere een heel belangrijke rol. Dit gevoel is afhankelijk van de eigen ervaringen, wat de jongere meemaakt, en de reacties van anderen, wie de jongere denkt te zijn in de ogen van de anderen.

Tijdens deze zoektocht kan de jongere kampen met twijfels, onzekerheid en angst. De jongere worstelt met zichzelf en voor de omgeving is dit te merken aan zijn/ haar plots wisselende stemmingen, woede-uitbarstingen, koppig gedrag, … In discussie met de ouderen is de adolescent veelal niet in staat om zich te verplaatsen in het standpunt van de andere, wat discussies en conflicten in de hand werkt.

In deze periode gaan jongeren ook vaak beginnen experimenteren met alcohol en drugs. Het kan een middel zijn om een aantal uitdagingen en ontwikkelingstaken tijdens de adolescentiefase aan te kunnen. Enerzijds kunnen ze dit doen om zich af te zetten tegen het gezag van ouders en andere volwassenen, anderzijds kunnen ze het druggebruik van deze invloedrijke volwassenen gaan imiteren om zo tot de ‘volwassenenwereld’ te behoren.

Of jongeren drugs zullen blijven gebruiken hangt af van een aantal factoren. Ten eerste hangt dit van de persoonlijkheid van de jongere zelf af, maar ook van de aard van het gebruik en ten derde spelen ook sociale factoren (thuissituatie, schoolklimaat, …) een belangrijke rol.

Hoe de jongere zich voelt op school bepaalt mee of hij zich goed in zijn vel voelt of niet. Een onderdeel van leerlingenbevraging handelt specifiek over de sfeer op school en in de klas, over het aanbod aan activiteiten tijdens de middagpauze, …

Hoofdstuk 2: Drugbeleid Op school (DOS)

0. Inleiding

In de jaren '90 werden middelbare scholen meer en meer geconfronteerd met illegaledruggebruik bij jongeren:

- Een ouder van een leerling komt bij de directie klagen dat er cannabis gerookt wordt door leerlingen van de klas van zijn zoon/ dochter.
- Van een moeilijke leerling met nogal wat gedragsproblemen wordt gezegd dat hij/ zij illegale drugs neemt.
- De politie brengt de school op de hoogte dat twee leerlingen zijn opgepakt wegens illegaal drugbezit.
- Een paar leerlingen gaan 's middags op café en zitten daarna te suffen in de les.
- …

Dit veroorzaakte veelal paniek op school. Leerkrachten en directies wisten niet hoe te reageren. Ze hadden geen planning voor de concrete aanpak en elk voorval speelde zich af in een crisissfeer. De VAD-werkgroep Onderwijs werkte in '93 het concept 'Drugbeleid Op School (DOS)' uit. DOS is een concept dat scholen ondersteuning biedt bij het planmatig omgaan met het drugthema. Het gaat daarbij om alle soorten (legale en illegale) drugs. Op die manier werkt de school planmatig aan een langetermijnvisie op het vlak van preventie en aanpak van druggebruik.
Leerlingen, leerkrachten, directie en ouders worden in het DOS betrokken. Zo laat de school duidelijk merken dat ze een positie inneemt tegenover druggebruik, op school maar ook in de algemene maatschappelijke context.

1. Een drugbeleid op school: algemeen

1.1. Zelftest

Uitspraken van de verschillende partners op school

Ouders: 'We vinden het belangrijk dat we weten wat de mening van de school inzake drugs en druggebruik bij jongeren is.'

Leerkracht: 'Werken rond het drugthema is niet het werk van enkele enthousiastelingen. Ik wil met collega's ideeën samenleggen en concrete initiatieven uitwerken om preventief te werken.'

Directie: 'We willen met ons drugbeleid onze leerlingen verantwoord leren omgaan met drugs en als school voorbereid zijn als er zich problemen voordoen.'

Leerlingenraad: 'Sommige leerkrachten treden heel streng op bij druggebruik en anderen doen alsof hun neus bloedt. Het wordt tijd dat er één duidelijke aanpak is op onze school.'

Opdracht
Zoek nog een paar andere motieven om een DOS uit te bouwen.

Een school kan vanuit haar pedagogische opdracht een belangrijke rol opnemen in het drugthema.

Door een DOS uit te bouwen:
- zijn de regels en sancties voor iedereen duidelijk;
- wordt er rond het thema samengewerkt zodat die taak niet bij enkele leerkrachten ligt;
- kan (beginnend) problematisch gebruik bij jongeren vroeg opgemerkt en op een doordachte wijze begeleid worden;
- wordt voorkomen dat de school in een crisissituatie terechtkomt telkens de school geconfronteerd wordt met druggebruik;
- is er een gemeenschappelijke en gedeelde visie over de verantwoordelijkheid van de school tegenover deze problematiek.

1.2 Overzicht verschillende werkvormen

1.2.1 Casus 'high' school

Met deze werkvorm wordt een concrete situatie van drugs op school besproken. Het gaat om een school die onverwachts geconfronteerd wordt met druggebruik, en impulsief reageert om zo snel mogelijk de gemoederen te bedaren. De situatie en de manier waarop men reageert, worden in vraag gesteld. De studenten doen suggesties voor een alternatieve aanpak. Op die manier krijgen ze inzicht in de noodzaak van een DOS. Ze leren de drie pijlers van een DOS kennen en weten wie de betrokkenen zijn.

1.2.2 Voor andere werkvormen: zie *Hoofdstuk 2, deel 2: Pijlers van een DOS.*

Casus 'high' school: beschrijving werkvorm

Doelstellingen
- Inzicht hebben in de noodzaak van een drugbeleid op school.
- De drie pijlers van een DOS kennen en weten wie de verschillende betrokken partners zijn.

Werkwijze
- De casus 'high' school wordt door iedereen gelezen.
- De reacties van de verschillende betrokkenen (leerkracht, ouder, directie, …) worden besproken. De docent stelt daar vragen bij (zie *Casus 'high' school: bespreking*). De studenten geven bij elke reactie argumenten voor of tegen de vermelde aanpak.
- De studenten geven suggesties voor een betere aanpak.
- De docent legt uit wat een DOS inhoudt: de planmatige aanpak met drie pijlers (opvoeding, plan, interventie) en wie daarbij betrokken is.
- De studenten zoeken uit tot welke van de drie pijlers hun suggesties voor een betere aanpak behoren.

Duur
- 50 minuten.

Materiaal
- Voor de student: *Casus 'high' school: werkblad*; *Hoofdstuk 2, deel 2: Pijlers van een DOS*.
- Voor de docent: *Casus 'high' school: bespreking*; *Hoofdstuk 2, deel 2: Pijlers van een DOS.*

Tips voor de nabespreking
- Concrete suggesties voor een betere aanpak kunnen opnieuw aangehaald en verder uitgewerkt worden als de desbetreffende pijler in de klas behandeld wordt.

Andere suggesties
- Deze oefening kan in kleine groepjes gemaakt worden. Elk groepje krijgt dan een lijst met begeleidende vragen om de casus te bespreken (zie *Casus 'high' school: bespreking*).
- Naar aanleiding van deze oefening kunnen ervaringen met betrekking tot het drugbeleid uitgewisseld worden:
    - van de eigen secundaire school;
    - van een secundaire school waar men stage gelopen heeft;
    - van de hogeschool (formele/ informele afspraken; hierbij kan de vraag gesteld worden of het wenselijk is sommige informele afspraken formeel te maken).

Casus 'high' school: werkblad 1

Lees de casus en maak de opdracht op werkblad 2.

Een secundaire school (ASO, TSO, BSO), ergens in de provincie.

Lisa (15 jaar) stapt af op mevrouw Thijs, haar vakleerkracht decoratie en schilderen. Ze wil met haar praten over haar cannabisgebruik. In de loop van de gesprekken die volgen, wordt duidelijk dat Lisa niet de enige in haar klas is die cannabis rookt.
Mevrouw Thijs tracht Lisa te begeleiden in haar problemen en respecteert het vertrouwen dat ze van de leerling krijgt. Op vraag van Lisa praat ze er met niemand anders over.

Intussen is Tom, een andere leerling die zelf niet rookt, thuis over het cannabisgebruik in de klas beginnen praten. Volgens Tom zou er na schooltijd aan de bushalte cannabis doorgegeven worden. Zijn vader, die bovendien lid is van het oudercomité, verwittigt de directeur.

De directie reageert door onmiddellijk de leerlingen, van wie men vermoedt dat ze gebruikers zijn, bij zich te roepen. Ook de ouders worden erbij gehaald. Erwin, van wie men vermoedt dat hij het 'kopstuk' is, wordt een week geschorst. Er wordt een extra klassenraad belegd om de orde- en tuchtmaatregelen te concretiseren.

Verder beslist de directie dat er zo snel mogelijk voorlichting moet worden georganiseerd voor de betreffende klasgroep. De gemeentelijke preventiedienst wordt gevraagd een informatiesessie te geven over de risico's van illegale drugs.

Als uit de gesprekken met de betrokken leerlingen duidelijk wordt dat mevrouw Thijs reeds maanden op de hoogte was van dit druggebruik, wordt ze bij de directeur ter verantwoording geroepen.

Casus 'high' school: werkblad 2

Opdracht
Geef je mening over de aanpak van elk van de drie personen:

a) Waarom reageert hij of zij op die manier?
b) Wat is positief aan die aanpak?
c) Wat is negatief aan die aanpak?
d) Wat is een betere aanpak?

1. Mevrouw Thijs

a) Waarom?

. . . .

. . . .

b) Positief?

. . . .

. . . .

c) Negatief?

. . . .

. . . .

d) Beter?

. . . .

. . . .

2. Vader van Tom

a) Waarom?

. . . .

. . . .

b) Positief?

. . . .

. . . .

c) Negatief?

. . . .

. . . .

d) Beter?

. . . .

. . . .

<u>3. Directeur</u>

a) Waarom?

. . . .

. . . .

b) Positief?

. . . .

. . . .

c) Negatief?

. . . .

. . . .

d) Beter?

. . . .

. . . .

Casus 'high' school: bespreking

Niemand op deze school blijkt voorbereid te zijn op een dergelijk voorval van druggebruik bij leerlingen. Met een DOS wordt voorkomen dat de school bij elk voorval van druggebruik in een crisissfeer terechtkomt.

1. Mevrouw Thijs

a) Waarom?
- Ze wil het vertrouwen van de leerling behouden.
- Ze vreest misschien een repressieve actie door de directie waardoor er geen ruimte meer zal zijn voor begeleiding.

b) Positief?
- Ze heeft het vertrouwen van de leerling.
- Ze durft het in haar eentje aan.

c) Negatief?
- Ze staat er alleen voor; heeft geen klankbord of steun van andere leerkrachten.
- Ze heeft belangrijke informatie over cannabisgebruik in een klasgroep die ze zou moeten delen met collega's en directie om samen te zoeken naar een aanpak.

d) Beter?
- De visie en de houding van de directie kennen tegenover het doorgeven van dergelijke informatie.
- Een duidelijk mandaat van de directie vragen om de leerling op deze manier te begeleiden.
- Eigen grenzen als leerkracht kennen: weten wanneer en naar welke instanties je de leerling kan doorverwijzen (dit is onder andere afhankelijk van de ernst van het probleem, de grootte van de verantwoordelijkheid, het aantal gebruikers in de klas, …).

2. Vader van Tom

a) Waarom?
- Hij is misschien ongerust (bang dat zijn zoon ook cannabis zou beginnen gebruiken).
- Hij kent de visie van de school rond drugs niet.

b) Positief?
- Hij reageert uit zijn vragen en ongerustheid.

c) Negatief?
- Hij bespreekt het niet met andere ouders, gaat de informatie van zijn zoon niet na bij de andere ouders.

d) Beter?
- Overleggen met andere ouders: wat vinden zij van het cannabisgebruik?
- Een algemeen signaal geven aan de directie: informeren naar het DOS.

3. Directeur

a) Waarom?
- Hij voelt de druk van de vader van Tom en van het oudercomité.
- Het imago en de naam van de school staan op het spel.

- Hij kan zelf moeilijk inschatten hoe alarmerend de situatie is.

b) Positief?
- Hij zoekt een snelle en directe oplossing.
- Hij wil grenzen stellen en aan preventie doen.

c) Negatief?
- Een schorsing kan een verkeerd effect hebben.
- Een infosessie over de risico's van illegale drugs sluit niet aan bij de leefwereld van de meeste leerlingen. Omdat het een eenmalige actie is en omdat enkel de negatieve effecten van drugs ter sprake komen, zal het enkel op korte termijn effect hebben (zie *Hoofdstuk 3, deel 1.2.2/3: Het model van Kok*).

d) Beter?
- Duidelijke afspraken maken.
- Overleggen met leerkrachten hoe men op klas- en schoolniveau op deze situatie kan reageren.
- Iedereen moet de regels en sancties die aan overtreding verbonden zijn kennen.
- Er moet zekerheid zijn over de feiten, onder andere over het druggebruik van Erwin en zijn overtreding van de regels

2. Pijlers van een DOS

2.1 Beschrijving van de drie pijlers

Met een drugbeleid kan een school haar visie inzake drugs duidelijk maken en problemen rond druggebruik zo goed mogelijk proberen te voorkomen. Een school werkt daarom planmatig een geheel van initiatieven en maatregelen uit. Hierbij worden alle relevante partners betrokken (leerlingen, leerkrachten, ouders, het oudercomité, het CLB en de directie). Wat een DOS allemaal inhoudt is in drie pijlers onder te brengen: plan, opvoeding en interventie.

Eerste pijler: plan
De school tekent een drugplan uit waarin de grenzen van wat aanvaardbaar gedrag is worden vastgelegd. Ze bepaalt haar houding tegenover druggebruik op school en bij schoolse activivteiten, gebruik aan de schoolpoort en buiten de school. Vanzelfsprekend komt hierbij niet alleen het druggebruik van de leerlingen, maar ook van leerkrachten en ander schoolpersoneel en bezoekers aan bod. Ieders taak, de regels en mogelijke sancties worden hierin duidelijk omschreven. Regels worden duidelijk als ze geconcretiseerd worden voor de verschillende middelen (tabak, alcohol, illegale drugs, medicatie) en voor verschillende situaties (lesuren, middagpauzes, uitstappen, schoolfeest, …).

Regels krijgen pas waarde als ze ook opgevolgd worden door het schoolteam. Dit houdt het signaleren van regelovertredend gedrag in, alsook het adequaat reageren (een disciplinegesprek, een opdracht maken, een dag uitsluiting, …), afgestemd op de ernst van het concrete voorval (eenmalige of herhaalde vaststelling, doorgeven van drugs, gebruik in groep, …). Het is belangrijk dat de school deze regels in een aangepaste vorm giet en bekend maakt, onder andere via het schoolreglement, een klasgesprek of een ouderavond.

Tweede pijler: opvoeding
Jongeren verantwoord leren omgaan met drugs behoort tot de pedagogische opdracht van scholen. In de eindtermen van het secundair onderwijs werd ook het thema gezondheidseducatie opgenomen, waarbinnen onder meer het onderwerp 'genots- en geneesmiddelen' een plaats krijgt. Het vakoverschrijdende thema 'gezondheidseducatie' dient een plaats te krijgen in de leerplannen of in het onderwijsproject van elke school. Dat kan heel direct gebeuren door het geven van lessen rond de drugproblematiek, waarbij de leerkracht zoveel mogelijk aansluit bij de kenmerken, ervaringen en leefwereld van de leerlingen. Maar anderzijds dient de leerkracht ook breder en fundamenteler te werken door – in het kader van diverse vakken – aandacht te schenken aan persoonlijkheidsontwikkeling, waardenopvoeding, sociale vaardigheidstraining en een ondersteunend klas- en schoolklimaat.

In Vlaanderen zijn er tal van lespakketten rond preventie van drugproblemen, zowel voor het secundair als voor het basisonderwijs. (Voor een inventaris van het didactisch materiaal: zie www.vig.be) Soms zijn het specifieke pakketten over alcohol en/ of andere drugs, soms zijn het onderdelen van pakketten gezondheidsvoorlichting of pakketten rond het aanleren van sociale vaardigheden (bijvoorbeeld de pakketten van *Leefsleutels vzw of De Sleutel)*. Een doordachte implementatie van lespakketten en projecten in het schoolwerkplan zorgt voor continuïteit in het preventieaanbod.

Een positief schoolklimaat is niet alleen belangrijk in het kader van alcohol- en andere drugpreventie, maar komt ook het totale welbevinden van de leerlingen en leerkrachten ten goede. Belangrijke aandachtspunten hierbij zijn dat de leerlingen de kans krijgen om zelf initiatieven te nemen en ze zelfstandig uit te voeren, dat leerlingen gesteund en gestimuleerd worden, dat ze voelen dat leerkrachten echt om hen geven, dat ze betrokken worden in het plannen van gebeurtenissen, … Verder is het belangrijk dat de school (bijvoorbeeld met middagactiviteiten) aan de leerlingen

ontplooiingskansen biedt op diverse terreinen (artistiek, sportief, …) en niet enkel aandacht besteedt aan intellectuele capaciteiten.

Derde pijler: interventie

De derde pijler treft individugericht optreden bij probleemgedrag. Een interventiesysteem bevat een scenario met duidelijke taakomschrijvingen in verband met het signaleren, begeleiden en eventueel doorverwijzen. Begeleiding hoeft niet uitgesteld te worden tot het probleem onoverzichtelijk geworden is, en kan zelfs vlotter worden opgestart wanneer vermoedens van druggebruik zijn gerezen. Vroeginterventie bij kwetsbare jongeren geeft meer kans tot herstel van het functioneren en het welbevinden. Dit kadert in de eerstelijnsrol van de school. Het zoeken van een gezond evenwicht met het grenzenstellend en begeleidend optreden tegenover regelovertredend gedrag is een uitdaging (zie *Hoofdstuk 3, deel 3: Interventie)*). Het interventieplan kan ook uitklaren wanneer en hoe men de ouders inlicht.

Vaak werkt de school volgens het drielijnenmodel: op de eerste lijn staat de leerkracht, die vaak het startpunt is van de leerlingenbegeleiding aangezien hij het dichtst bij de leerlingen staat. Op de tweede lijn staat de leerlingenbegeleider die de leerkrachten adviseert en ondersteunt en bij specifieke problemen de leerling zelf kan begeleiden. Op de derde lijn staat het CLB, dat een draaischijffunctie heeft tussen de school en de externe hulpverleningsdiensten. Daarnaast biedt het CLB op vraag ondersteuning aan de leerkrachten en de leerlingenbegeleider, en begeleidt het leerlingen en ouders.

2.2 Focus op de eerste pijler: plan

2.2.1 Zelftest

<u>Opdracht</u>
Schrijf drie regels over alcohol voor een schoolreglement van een middelbare school.

. . . .

. . . .

. . . .

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Als men regels opstelt over alcohol moet er rekening gehouden worden met de drie variabelen: 'Mens', ‘Middel’ en ‘Milieu’:

- ‘Mens’: Gelden dezelfde regels voor leerlingen en leerkrachten en ander schoolpersoneel? Zijn de regels dezelfde voor leerlingen van alle jaren en graden? En voor meerderjarige leerlingen?
- ‘Middel’: Gelden dezelfde regels voor alle soorten (legale en illegale) drugs, bijvoorbeeld bier, tabak, cannabis, …?
- ‘Milieu’: Zijn er andere regels voor bepaalde gelegenheden (tijdens de middagpauze, op schoolreis, op een schoolfeest, …) of op bepaalde plaatsen (op de speelplaats, aan de schoolpoort, in een rokerslokaal, …)?

Vraag je af of
- de regels duidelijk geformuleerd zijn;
- ze voor iedereen begrijpbaar zijn;
- er een aannemelijke achterliggende motivatie voor de regels is.

2.2.2 Overzicht verschillende werkvormen

2.2.2.1 Drugs zijn verboden

In deze werkvorm wordt een voorbeeld van een reglement besproken. De studenten worden in groepjes aan het denken gezet: welke aspecten zijn duidelijk of onduidelijk en wat is er nog onvolledig? Ze doen suggesties ter verbetering van het reglement. Deze bevindingen worden klassikaal besproken, samengevat en getoetst aan een voorbeeld van een goed reglement rond drugs.

Drugs zijn verboden: beschrijving werkvorm

Doelstellingen

- Onduidelijkheden in een reglement rond drugs kunnen achterhalen.
- Zich bewust worden van de vereisten van een goed reglement rond drugs.

Werkwijze

- De studenten lezen in kleine groepjes het reglement en geven commentaar.
- Ze zoeken uit waar het reglement tekortschiet en doen suggesties om het duidelijker te maken.
- Hierop volgt een plenaire bespreking waaruit men conclusies trekt over vereisten waaraan een goed reglement moet voldoen.

Duur

- 50 minuten.

Materiaal

- Voor de student: *Drugs zijn verboden: werkblad*.
- Voor de docent: *Drugs zijn verboden: bespreking*; *Drugs zijn verboden, bijlage 1: voorbeeld van een goed reglement; Drugs zijn verboden, bijlage 2: orde- en tuchtsancties; Hoofdstuk 2, extra: leerlingen over…*

Tips voor de nabespreking

- Zie *Hoofdstuk 2, deel 2: Pijlers van een DOS.*
- De cijfers uit 'Leerlingen over…' worden besproken (zie ; *Drugs zijn verboden, bijlage 1: voorbeeld van een goed reglement; Drugs zijn verboden, bijlage 2: orde- en tuchtsancties; Hoofdstuk 2, extra: leerlingen over…*)
- Vergeet niet dat
    - het ideale en volledige schoolreglement niet bestaat;
    - een school diverse bedoelingen kan hebben met een schoolreglement: orde houden, een veilig klimaat creëren, leerlingen leren omgaan met bepaalde grenzen, een duidelijk kader scheppen waarbinnen begeleiding mogelijk is, zich juridisch veilig stellen bij problemen, …

Andere suggesties

- Men kan de resultaten uit het groepswerk en de plenaire bespreking vergelijken met *Drugs zijn verboden, bijlage 1: voorbeeld van een goed reglement*.
    - Mogelijke vragen: Wat zijn de verschillen? Wat ontbreekt erin?

Drugs zijn verboden: werkblad

Uit de resultaten van de leerlingenbevraging schooljaar 2000-2001 blijkt dat 73% van de leerlingen het schoolreglement geheel of gedeeltelijk gelezen te hebben. Van deze groep vindt slechts 58,6% dat ze goed en duidelijk omschreven zijn. 33,4% van de leerlingen weet niet of er in het schoolreglement regels rond drugs zijn opgenomen.

Lees de volgende regels over drugs. Je hoeft het niet met deze regels eens te zijn. Beoordeel ze op duidelijkheid en doe suggesties ter verbetering.

'Het is op onze school verboden onder invloed te zijn van drugs. Ook het bezit en het gebruik van drugs zijn verboden. Drugs 'in bewaring hebben' wordt gelijkgesteld aan 'in bezit hebben'. Wie drugs verhandelt, wordt van school gezet.
Het gebruiken van drugs kan een ernstig gevaar zijn voor je gezondheid en die van anderen. Daarom willen we je op school kennis, vaardigheden en attitudes bijbrengen rond het omgaan met drugs.
Als je in moeilijkheden bent of dreigt te komen omwille van drugs zal de school steeds een hulpverleningsaanbod doen. Wanneer je niet meewerkt aan een oplossing kunnen sancties genomen worden.'

Op welke punten is het reglement:

- duidelijk?

. . . .

. . . .

- onduidelijk?

. . . .

. . . .

- onvolledig?

. . . .

. . . .

Suggesties ter verbetering?

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Drugs zijn verboden: bespreking

Bij het opstellen van regels rond druggebruik op school moet men rekening houden met de volgende punten:

- Er zijn verschillende soorten drugs. Formuleer regels voor zowel alcohol, tabak, medicatie, cannabis, als voor andere illegale middelen.('Middel')
- Maak duidelijk voor wie de regel van toepassing is. Maak eventueel onderscheid tussen leerlingen van verschillende graden of jaren. Zorg dat er ook duidelijke regels zijn voor leerkrachten en ander schoolpersoneel. ('Mens')
- Denk ook aan speciale gelegenheden (tijdens de middagpauze, op schoolreis, op een schoolfeest,…) en plaatsen (op de speelplaats, aan de schoolpoort, in een rokerslokaal, …). ('Milieu')

Nog enkele tips voor het opstellen van regels:

- Laat de regels resulteren uit gezamenlijke afspraken tussen schoolleiding, leerkrachten, onderwijsondersteunend personeel en met inspraak van de leerlingen.
- Zorg ervoor dat ze in de lijn liggen van het globale alcohol- en drugbeleid dat gevoerd wordt.
- Formuleer een inleiding op verklarende toon waarin de achterliggende motivatie voor regels gegeven wordt (zie bijvoorbeeld de eerste paragraaf van *Drugs zijn verboden, bijlage 1: voorbeeld van een goed reglement*).
- Verwijs naar een begeleidingsplan en naar orde- en tuchtmaatregelen.
- Wees duidelijk en consequent.
- Zorg dat de regels voor iedereen begrijpelijk zijn.
- Heb aandacht voor de voorbeeldrol van volwassenen (leerkrachten en ander personeel, maar ook ouders, bezoekers, …).
- Laat plaats voor uitzonderingen (creëer de mogelijkheid om verzachtende of bezwarende omstandigheden per geval af te wegen).

Als de regels op een school gebruikt worden, is het nodig dat:

- ze regelmatig geëvalueerd worden op effectiviteit (zijn ze niet achterhaald?);
- ze door iedereen gekend zijn;
- ze door iedereen (leerkrachten, directie, leerlingen, …) erkend worden als regels van de school, wat niet inhoudt dat iedereen er persoonlijk achter moet staan.

Drugs zijn verboden, bijlage 1: voorbeeld van een goed reglement

Dit voorbeeld is niet bedoeld als hét model. De school kan het gebruiken om een discussie op gang te brengen over het reglement (wat al dan niet opgeschreven wordt en hoe de regels en afspraken geformuleerd worden).

Onze school wil bijdragen aan het welzijn van leerlingen en medewerkers. Dat kan alleen wanneer de regels die we hebben opgesteld voor iedereen gelden en wanneer iedereen zich eraan houdt, zowel de leerlingen als het personeel. Ook voor het gebruik van genotsmiddelen gelden regels. Ze zijn bedoeld om:

- bij te dragen aan ieders gezondheid;
- te voorkomen dat iemand onnodig last heeft van anderen;
- ervoor te zorgen dat de school haar belangrijkste functie, namelijk het geven en volgen van onderwijs, zo goed mogelijk kan uitvoeren.

Roken

1. Onze school is een openbaar gebouw. Volgens de wet is het verboden te roken in de gesloten ruimtes waartoe leerlingen toegang hebben. Roken is alleen toegestaan voor het personeel en de leerlingen vanaf het vijfde jaar op plekken die daar speciaal voor aangewezen zijn, namelijk (benoem concreet de ruimtes binnen en/ of buiten het gebouw) en op bepaalde tijdstippen (benoem concreet).

2. Tijdens de vergaderingen, werkbijeenkomsten en andere overlegsituaties wordt niet gerookt. De aanwezigen bepalen of er gedurende de bijeenkomst een rookpauze wordt gehouden. In die gevallen wordt gebruik gemaakt van de ruimtes bedoeld onder punt 1.

3. Voor iedereen geldt dat hij ophoudt met roken zodra de anderen daarvan hinder ondervinden. Ook passief roken is schadelijk voor de gezondheid.

4. Tijdens personeelsfeesten, en buitenschoolse activiteiten voor de vijfde- en zesdejaars, wordt van tevoren afgesproken of, en zo ja waar er mag gerookt worden. Daarbij is punt 3 van toepassing.

5. In gevallen die niet in de voorgaande punten worden benoemd, beslist de directie.

Medicatie

De schoolapotheek bevat de meest elementaire geneesmiddelen om occasionele of lichte ongevallen en kwetsuren te verhelpen. De kwaliteit van de geneesmiddelen en het gebruik ervan worden opgevolgd (benoem de verantwoordelijke), met als doel bewust slikgedrag te stimuleren. Bij de opvang van leerlingen wordt gezocht naar alternatieven voor medicatie, bijvoorbeeld het voorzien van een rustkamer.

Alcohol

1. Wanneer iemand onder invloed van alcohol verkeert, kan hij niet goed werken of leren. Daarom is het op school tijdens lesdagen en op tijden waarop er werk ten behoeve van het onderwijs verricht wordt, niet toegestaan onder invloed van alcohol te zijn.

2. Op klassenavonden, feesten, buitenschoolse activiteiten en andere bijeenkomsten van de vier laagste klassen wordt er voor geen van de aanwezigen alcoholhoudende dranken geschonken. Volgens de wet is het verboden om alcohol te verkopen aan personen onder de 16 jaar. Bovendien wil de school voorkomen dat er een automatische koppeling ontstaat tussen alcohol en feestvieren.

3. Op klassenavonden, feesten, buitenschoolse activiteiten en andere bijeenkomsten van vijfde en zesde jaren kunnen op verzoek van leerlingen, ouders en leerkrachten in beperkte mate alcoholhoudende drank worden geschonken. Er wordt ook gezorgd voor een aantrekkelijk aanbod van alcoholvrije dranken. Wanneer alcohol wordt geschonken, maken de organisatoren afspraken over toezicht en vervoer naar huis.

4. Tijdens de personeelsbijeenkomsten die een gezelligheidskarakter hebben, kan met mate alcohol worden geschonken. Er wordt gezorgd voor een aantrekkelijk aanbod van alcoholvrije dranken. Indien leerlingen aanwezig zijn of openlijk kunnen waarnemen wat er zich op deze bijeenkomst afspeelt, dan speelt het voorbeeldgedrag van het personeel een grote rol.

5. Het is verboden om op school of buitenschoolse activiteiten alcoholhoudende dranken bij zich te dragen.

Illegale drugs

1. Het is volgens de wet verboden om illegale genotsmiddelen zoals cannabis, XTC, cocaïne, speed of LSD in het bezit te hebben of te verhandelen. Op school is het bezit van deze producten dus ook verboden.

2. Op school is men niet onder invloed van illegale drugs. Wanneer iemand illegale drugs heeft gebruikt, kan hij niet goed leren of werken.

3. Op klassenavonden, feesten, buitenschoolse activiteiten en andere bijeenkomsten verkeert men niet onder invloed van illegale drugs.

Bron: _Juridische handvatten voor het omgaan met drugproblemen op school_, VAD, Brussel: 2001, 44p.

Drugs zijn verboden, bijlage 2: orde- en tuchtsancties

Uit: *Juridische handvatten voor het omgaan met drugproblemen op school, VAD, Brussel: 2001, p14-19.*

In een reglement rond drugs wordt best verwezen naar de orde- en tuchtsancties van de school.

Ordemaatregelen worden genomen door personeelsleden.

Voorbeelden zijn:

- een disciplinegesprek waarin de regels en mogelijke sancties scherpgesteld worden;
- nablijven na schooltijd en het maken van een extra opdracht;
- één dag uitsluiting uit de les.

Tuchtmaatregelen worden genomen door de directeur, de afgevaardigde van het schoolbestuur of door het schoolbestuur zelf.

Voorbeelden zijn:

- schorsing voor een periode zoals voorzien in de wet;
- definitieve uitsluiting.

Het is wettelijk verplicht een tuchtdossier aan te leggen overeenkomstig de tuchtprocedure die duidelijk en gedetailleerd in het schoolreglement moet staan. Als de tuchtsanctie tot een definitieve uitsluiting leidt, moet vooraf het advies van de begeleidende klassenraad worden ingewonnen.

Achtergrondliteratuur:

- *Juridische handvatten voor het omgaan met drugproblemen op school, VAD, Brussel: 2001.*
- *Een drugbeleid op school onder de loep. VAD, Brussel: 2000.*

2.3 Focus op de tweede pijler: opvoeding

2.3.1 Zelftest

School X wil in het kader van het DOS voor het komende schooljaar een evenwichtig aanbod van goed voorbereide preventieactiviteiten doen. In alle jaren wordt het thema in verschillende vakken opgenomen. Daarnaast zullen de volgende activiteiten georganiseerd worden:

- De leerlingen van het vierde jaar gaan per klas op tweedaagse in de Ardennen. Het wordt een avontuurlijk en sportief weekend met als thema uitdagingen aangaan en samenwerken in groep.

- De laatstejaars gaan naar een toneelopvoering van 'Junkie Blues'. Vooraf wordt er een klasgesprek gehouden over drugs waarin gepeild wordt naar vragen rond het thema. Nadien volgt een gesprek met de acteurs en een nabespreking in de klas.

- Voor de eerste graad is er een projectweek rond drugs waarvoor onder andere gastsprekers worden uitgenodigd: een drughulpverlener, iemand van de preventiedienst van de politie, een CLB-medewerker.

- In alle jaren worden aangepaste themalessen rond drugs gegeven binnen verschillende vakken (onder andere binnen godsdienst/zedenleer, taalvakken, lichamelijke opvoeding, biologie, plastische opvoeding).

Doe nog twee suggesties om ook te werken aan een algemeen positief schoolklimaat, dat het DOS ondersteunt.

De bovenvernoemde activiteiten zijn allemaal manieren om te werken aan de vakoverschrijdende eindtermen rond gezondheidseducatie en sociale vaardigheden met betrekking tot drugs. Samen vormen ze een goed en ruim pakket van initiatieven; het thema wordt benaderd vanuit verschillende

invalshoeken en de activiteiten zijn gespreid over de verschillende graden. Nochtans zou school X er goed aan doen ook op school- en beleidsniveau een aantal initiatieven uit te werken. Zo werk je aan een positief schoolklimaat dat het drugbeleid ondersteunt.
Voorbeelden van initiatieven op schoolniveau zijn:

- ouders erbij betrekken door een ouderavond over drugpreventie te organiseren;
- leerkrachten mogelijkheid tot navorming rond drugs bieden;
- het contact tussen leerlingen en leerkrachten evalueren en oplossingen zoeken voor problemen (bijvoorbeeld 'groene leerkrachten' inschakelen);
- het welbevinden van de leerlingen op school evalueren en zoeken naar eventuele oplossingen (Voelen ze zich goed op school? Wat zijn de voornaamste stressfactoren?); een oplossing zou kunnen zijn door overleg tussen leerkrachten een betere spreiding van de taken en toetsen bekomen;
- gezonde, sportieve, … middagactiviteiten organiseren in samenspraak met leerlingen (bijvoorbeeld voetbalmatch met leerlingen en leerkrachten).

Naast het ondernemen van preventieve acties, het uitwerken van projecten op klasniveau, kan er ook aan het algemene schoolklimaat gedacht worden. Hoe werken we best samen en maken we het aangenamer op school?

2.3.2 Overzicht verschillende werkvormen

2.3.2.1 Gezondheidseducatie

De studenten zoeken – voor de eerste graad secundair onderwijs – de vakoverschrijdende eindtermen (A-stroom) en ontwikkelingsdoelen (B-stroom) op in verband met drugs. Ze lezen deze aandachtig en geven een mogelijke invulling van een aantal gebruikte begrippen.

2.3.2.2 Sociale vaardigheden op school

Voor deze werkvorm vertrekken we vanuit de eindtermen voor de eerste graad secundair onderwijs (A-stroom) rond het ontwikkelen van vaardigheden. We beperken ons hier tot de eindtermen van de A-stroom aangezien er – met betrekking tot de drugthematiek – slechts verwaarloosbare verschillen zijn met de ontwikkelingsdoelen van de B-stroom.
De studenten interpreteren deze eindtermen in functie van het leren omgaan met drugs.
Ze gaan na hoe het ontwikkelen van sociale vaardigheden op schoolniveau verwezenlijkt kan worden. Onder andere door een leerlingenraad op te richten kan een school de sociale vaardigheden van de leerlingen stimuleren. De mogelijke werking van een leerlingenraad wordt besproken aan de hand van drie fictieve getuigenissen.

2.3.3.3 Werken aan een positief schoolklimaat

De studenten gaan na hoe een schoolklimaat kan bijdragen tot het realiseren van bovengenoemde eindtermen en ontwikkelingsdoelen rond drugs.
Ze stellen klassikaal een top drie samen van factoren die de grootste rol spelen in het creëren van een positief schoolklimaat.
Ze maken hiervoor een keuze uit een lijstje factoren en vertrekken vanuit hun ervaring als leerling op de middelbare school.

Gezondheidseducatie: beschrijving werkvorm

Doelstellingen
- Kunnen terugvinden van de vakoverschrijdende eindtermen (A-stroom) en de ontwikkelingsdoelen (B-stroom) voor de eerste graad secundair onderwijs die betrekking hebben op drugs (binnen het thema gezondheidseducatie).
- Deze vakoverschrijdende eindtermen/ ontwikkelingsdoelen interpreteren en een invulling geven aan gebruikte begrippen.

Werkwijze
- De studenten gaan in groepjes op de website van het departement onderwijs (www.ond.vlaanderen.be) de eindtermen (A-stroom) en ontwikkelingsdoelen (B-stroom) voor de eerste graad secundair onderwijs rond gezondheidseducatie opzoeken. Ze zoeken in welke eindtermen en ontwikkelingsdoelen het thema drugs expliciet aan bod komt.
- Ze staan stil bij een aantal gebruikte begrippen en geven er een concrete invulling aan.

Duur
- 50 minuten.

Materiaal
- Voor de student: internet, *Gezondheidseducatie: werkblad*.
- Voor de docent: *Gezondheidseducatie, bijlage 1: eindtermen*; *Gezondheidseducatie, bijlage 2: ontwikkelingsdoelen*.

Tips voor de nabespreking
- zie *Hoofdstuk 2, deel 2: Pijlers van een DOS*.
- De studenten zelf suggesties laten doen rond de concrete invulling: definities zoeken voor begrippen die vaag zijn (bijvoorbeeld 'misbruik', 'op de juiste wijze gebruiken', 'mogelijke gevolgen',…)
- De studenten hun standpunt rond gezondheidseducatie laten formuleren.

Andere suggesties
- Het doelstellingenniveau (cognitief, vaardigheden, attitude) van deze eindtermen en ontwikkelingsdoelen bepalen (zie *Hoofdstuk 3, deel 1.2.2/3: Het model van Kok*.)

Gezondheidseducatie: werkblad

Opdracht
Schrijf voor de 1ste graad secundair onderwijs binnen het thema gezondheidseducatie de eindtermen (A-stroom) en ontwikkelingsdoelen (B-stroom) die betrekking hebben op drugs (onder 'Genotsmiddelen en geneesmiddelen' en onder 'Stress en emoties') op. Geef een concrete invulling van wat bedoeld kan worden met gebruikte begrippen.

Eindtermen (A-stroom)

Genotsmiddelen (tabak, alcohol en drugs) en geneesmiddelen

De leerlingen	Concrete invulling:
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....

Stress en emoties

De leerlingen	Concrete invulling:
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....

Ontwikkelingsdoelen (B-stroom)

Genotsmiddelen (tabak, alcohol en drugs) en geneesmiddelen

De leerlingen	Concrete invulling:
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....

Stress en emoties

De leerlingen	Concrete invulling:
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....

Gezondheidseducatie, bijlage 1: eindtermen

Eindtermen (A-stroom, eerste graad secundair onderwijs) rond gezondheidseducatie betreffende

genotsmiddelen (tabak, alcohol en drugs) en geneesmiddelen

De leerlingen

4 weten dat het gebruik en misbruik van genots- en geneesmiddelen gevolgen heeft voor de eigen gezondheid, de gezondheid van anderen, de sport- en leerprestaties en de sociale relaties;
5 kunnen eigen standpunten tegenover roken, alcohol- en druggebruik verantwoorden;
6 kunnen geneesmiddelen op de juiste wijze gebruiken en hoeden zich voor zelfmedicatie.

Eindtermen (A-stroom, 1ste graad secundair onderwijs) rond gezondheidseducatie betreffende

stress en emoties

De leerlingen

11 kunnen onder begeleiding een negatieve stress-situatie bij zichzelf herkennen en hulp vragen;

12 leren omgaan met sociaal-emotionele en lichamelijke veranderingen in de puberteit.

Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Gezondheidseducatie, bijlage 2: ontwikkelingsdoelen

Ontwikkelingsdoelen (B-stroom, eerste graad secundair onderwijs) rond gezondheidseducatie betreffende

genotsmiddelen (tabak, alcohol en drugs) en geneesmiddelen

De leerlingen

5 weten dat het gebruik en misbruik van genots- en geneesmiddelen gevolgen heeft voor de eigen gezondheid, de gezondheid van anderen, de sport- en leerprestaties en de sociale relaties;
6 kunnen geneesmiddelen op de juiste wijze gebruiken en hoeden zich voor zelfmedicatie;
7 kunnen eigen standpunten tegenover roken, alcohol- en druggebruik formuleren.

Ontwikkelingsdoelen (B-stroom, 1ste graad secundair onderwijs) rond gezondheidseducatie betreffende

stress en emoties

De leerlingen

12 weten dat gevoelens in bepaalde omstandigheden aanleiding kunnen geven tot het gebruiken van genots- en/of geneesmiddelen;
13 leren omgaan met sociaal-emotionele en lichamelijke veranderingen in de puberteit.

Sociale vaardigheden op school: beschrijving werkvorm

Doelstellingen
- De eindtermen (eerste graad secundair onderwijs, A-stroom) rond het ontwikkelen van sociale vaardigheden kunnen interpreteren met betrekking tot het omgaan met drugs.
- Vormen van participatie op school (voor leerlingen) leren kennen.
- Concrete situaties kunnen evalueren.

Werkwijze
- De studenten zoeken de eindtermen (A-stroom) rond sociale vaardigheden op (www.ond.vlaanderen.be). Ze kijken welke relevant zijn in functie van het leren omgaan met drugs (bijvoorbeeld 1, 2, 4, 16: zie *Sociale vaardigheden op school, bijlage 1: eindtermen*.
- Ze doen suggesties hoe het ontwikkelen van sociale vaardigheden op schoolniveau verwezenlijkt kan worden (leerlingenraden, inspraak, …).
- Ze evalueren de werking van drie leerlingenraden aan de hand van drie fictieve getuigenissen.

Duur
- 30 minuten.

Materiaal
- Voor de student: *Sociale vaardigheden op school: werkblad 1*, *Sociale vaardigheden op school: werkblad 2*
- Voor de docent: *Sociale vaardigheden op school: bijlage 1: eindtermen*; *Sociale vaardigheden op school, bijlage 2: getuigenissen*.

Tips voor de nabespreking
- Voor de beschrijving van de drie pijlers van een DOS: zie *Hoofdstuk 2, deel 2: Pijlers van een DOS.*

Andere suggesties
- De leerlingenparticipatie op de hogeschool of een middelbare stageschool kan ook besproken worden.
  - Mogelijke vragen:
    - Heb je het gevoel dat leerlingen inspraak krijgen/ kregen?
    - Is/ was er een leerlingenraad?
    - Wie zit/ zat daarin?
    - Wordt/ werd er naar hen geluisterd?
    - Welke initiatieven worden/ werden er door hen genomen?

Sociale vaardigheden op school: werkblad 1

Opdracht

Noteer binnen het thema sociale vaardigheden een drietal eindtermen (eerste graad secundair onderwijs, A-stroom) die relevant kunnen zijn in het leren omgaan met drugs. Schrijf ernaast op welke manier deze eindtermen te interpreteren zijn met betrekking tot het drugthema.

Eindtermen (A-stroom)

Sociale vaardigheden

De leerlingen	M.b.t. het drugthema:
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....

Sociale vaardigheden op school, bijlage 1: eindtermen

Eindtermen (A-stroom, eerste graad secundair onderwijs) rond gezondheidseducatie betreffende

ontwikkeling van sociale vaardigheden

Een school heeft ook als opvoedingstaak de sociale vaardigheden van haar leerlingen te ontwikkelen en te stimuleren. Eindtermen (eerste graad secundair onderwijs, A-stroom) die relevant zijn in het leren omgaan met drug zijn onder andere:

De leerlingen kunnen

1 zich als persoon present stellen: uitkomen voor een eigen mening en respect opeisen voor de eigen lichamelijke en seksuele ontwikkeling;

2 respect en waardering voor anderen opbrengen: de eigenheid van medeleerlingen accepteren en waarderen;

4 om hulp vragen en dankbaarheid tonen in probleemsituaties;

16 uit aangeboden informatie, leef- en omgangsgewoonten binnen gezinnen of culturen weergeven en hun eigen gedrag daartegenover verwoorden en bespreekbaar stellen.

Met betrekking tot het drugthema kan 'leren uitkomen voor hun mening' (1) betekenen: leren toegeven dat ze bijvoorbeeld bier niet lekker vinden. Bij (2) kan het bijvoorbeeld gaan om medeleerlingen die niet meedoen met de rest wat uitgaan, roken en drinken betreft. Voor jongeren is het essentieel – onder meer bij problemen ten gevolge van druggebruik – dat zij om hulp kunnen of durven vragen (4). Ook (16) is van belang met betrekking tot het omgaan met drugs. De doelstelling is dan dat de leerlingen hun eigen gedrag tegenover het druggebruik van anderen (gezinnen, culturen, …) kunnen verwoorden en bespreekbaar stellen.

Sociale vaardigheden op school: werkblad 2

Hoe kan men op schoolniveau werken aan het ontwikkelen van sociale vaardigheden?

. . . .

. . . .

Hoe werd daar op jouw middelbare school aan gewerkt?

. . . .

. . . .

Discussie: in welke mate worden de kansen om sociale vaardigheden te ontwikkelen benut (zie *Sociale vaardigheden op school, bijlage 2: getuigenissen*)?

Kans om aan sociale vaardigheden te werken wordt goed benut:
getuigenis 1

. . . .

. . . .

getuigenis 2

. . . .

. . . .

getuigenis 3

. . . .

. . . .

Kans om aan sociale vaardigheden te werken wordt onvoldoende benut:
getuigenis 1

. . . .

. . . .

getuigenis 2

. . . .

. . . .

getuigenis 3

. . . .

. . . .

Sociale vaardigheden op school, bijlage 2: getuigenissen

Jan (leerling) 'Wij hebben een leerlingenraad waarin een vierde van de leerlingen zit. Hoe we dat doen? Een aantal leerlingen uit elke graad leidt. Anderen vormen themagroepen die zich op verschillende onderwerpen gooien zoals de leerlingenruimte, speelplaatsrock, cultuur, de opendeurdag, sport, de website, het leerlingenblad en de schoolfuif. Iedereen moet merken dat de machine draait en dat inspraak op school nut heeft.
We spreken met de leerkrachten een timing af voor onze taken en toetsen zodat we ons schoolwerk beter kunnen plannen. We krijgen ook inspraak in de examenregeling. Op ons initiatief is de 'free-noon' ontstaan: tijdens de middagpauze kan iedereen in de klaslokalen terecht voor schoolwerk, om er te praten of gewoon te zitten. Binnenkort richten we een leerlingenruimte in. Dan hebben leerlingen net als de leerkrachten een eigen plek op school. Dit voorstel werd vorige maand op de directieraad voorgesteld en goedgekeurd.'

Erik (directeur): 'Participatie begint evenwel in de klas. Daar moeten we de jongeren aanspreken op hun mogelijkheden in plaats van op hun gebreken, zowel voor hun leren in de klas als voor hun participatie in de school. Leerlingenparticipatie gaat veel verder dan de leerlingenraad. Het gaat over leren samenwerken en leren verantwoordelijkheid nemen. Een school moet bewust kiezen om jongeren te leren hoe ze mee vorm kunnen geven aan hun onderwijs, hoe ze hun school mee zinvol kunnen maken.'

Marleen (leerkracht): 'In sommige scholen krijgen leerlingen totaal geen inspraak. Als er al een leerlingenraad is, mag die enkel adviezen geven aan de directie en daar houdt het mee op. De directie zal daar nooit zelf het initiatief nemen om leerlingen om advies te vragen. De leerlingen die in zo'n leerlingenraad zitten (veelal door de rest strebers genoemd) stuiten op het onbegrip van de school als instituut, de leerkrachten als autoritaire vakdeskundigen en de medeleerlingen als niet-geïnteresseerde doelgroep. Soms weet die achterban niet eens dat er in de school een leerlingenraad bestaat.
Jongeren ervaren zo'n school als een 'onaantastbaar gegeven' waar ze geen invloed op hebben. Daarom blijven ze passief en consumeren ze maar wat de leerkrachten hen voorschotelen. De gevolgen zijn bekend: van niet-agressieve manieren om hun frustratie te uiten tot zich gewelddadig afreageren. Jongeren voelen zich niet verbonden met hun school. Hun leerlingenraden zijn niet belangrijk. Dat weten ze.'

Werken aan een positief schoolklimaat: beschrijving werkvorm

Doelstellingen
- Zicht krijgen op wat verstaan kan worden onder 'een positief schoolklimaat'.
- Het belang inzien van een positief schoolklimaat voor het uitbouwen van een drugbeleid en omgekeerd.

Werkwijze
- De studenten krijgen een lijstje van factoren die het schoolklimaat bepalen.
- Uitgaande van hun ervaring als leerling op de middelbare school stellen ze individueel een top vijf samen van factoren die zij het belangrijkst, meest doorslaggevend vinden voor een schoolklimaat.
- Dit wordt plenair besproken en er wordt gezamenlijk tot een top drie gekomen.

Duur
- 30 minuten

Materiaal
- Voor de student: *Werken aan een positief schoolklimaat: werkblad*.
- Voor de docent: *Werken aan een positief schoolklimaat: werkblad*; *Werken aan een positief schoolklimaat: bespreking*; *Hoofdstuk 2, extra: leerlingen over …*

Tips voor de nabespreking
- Voor de beschrijving van de drie pijlers van een DOS: zie *Hoofdstuk 2, deel 2: Pijlers van een DOS*.
- De cijfers uit 'Leerlingen over' (*Hoofdstuk 2, extra: leerlingen over …*) worden besproken.
- Voor specifieke teksten over verschillende aspecten van het schoolklimaat, kan je de website van Klasse raadplegen (www.klasse.be; gebruik de zoekfunctie met bijvoorbeeld 'schoolklimaat', 'schoolwerkplan' als trefwoord).

Andere suggesties
- Men kan ook de ervaring van het schoolklimaat op andere scholen bespreken: andere middelbare scholen (stagescholen), de hogeschool, …

Werken aan een positief schoolklimaat: werkblad

Wat zijn voor jou de vijf belangrijkste factoren voor een positief schoolklimaat?

- Contact tussen leerkrachten en leerlingen
(er is een goede verstandhouding, men luistert naar leerlingen, leerkrachten besteden aandacht aan leerlingenbegeleiding, er worden gezamenlijke activiteiten georganiseerd, …)

- Contact tussen leerkrachten onderling
(leerkrachten werken goed samen, wisselen materiaal en informatie uit, …)

- Contact tussen leerlingen onderling
(er is vertrouwen, openheid, vriendschap, …; ze nemen actief deel aan schoolactiviteiten, …)

- Contact tussen directie en leerlingen
(de directie luistert naar de mening van leerlingen, er is openheid en vertrouwen, …)

- Contact tussen directie en leerkrachten
(leerkrachten worden betrokken bij de ontwikkeling van de onderwijsvisie, er is openheid en vertrouwen, directie zorgt voor goede informatieverspreiding, …)

- Kwaliteit van het onderwijs
(er is een hoge kwaliteit van lesgeven, didactisch materiaal, …)

- Ontspanningsmogelijkheden
(er zijn activiteiten (bijvoorbeeld sport) tijdens de middagpauze of na schooltijd, …)

- Participatie door leerlingen en ouders in het schoolbeleid
(er is een goed functionerende leerlingenraad, een goed functionerend oudercomité, …)

<u>TOP VIJF</u>

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Werken aan een positief schoolklimaat: bespreking

Het drugbeleid op school hangt nauw samen met het algemene schoolklimaat. Op een school met een positief schoolklimaat valt de hartelijke sfeer op. Er wordt veel ruimte gemaakt voor informeel contact, leerkrachten zijn enthousiast, het secretariaat is behulpzaam. Er is een cultuur van inspraak en gedeelde verantwoordelijkheid: leerkrachten, leerlingen en ouders denken, beslissen en doen mee.

Haperingen in de organisatie worden creatief aangepakt. Het school- en klasklimaat wordt bepaald door de omgang tussen leerkrachten en leerlingen, tussen leerkrachten onderling en tussen leerlingen, in de relatie met de directie, in de participatie van de leerlingenraad, het contact met de ouders, de werking van het oudercomité, … Op een school met een positief schoolklimaat vertrekt drugopvoeding ook vanuit een positieve aanpak: niet 'tegen drugs' maar 'voor verantwoord omgaan met drugs' en 'genieten van …'.

Het school- en klasklimaat draagt impliciet bij tot de preventie van drugmisbruik en ander probleemgedrag. Het psychisch welbevinden van jongeren wordt mede bepaald door de sfeer op school: wie zich goed voelt op school en in de klas loopt een kleiner risico om problemen te krijgen door drugmisbruik.
Een goed functionerend DOS draagt op zijn beurt ook weer bij tot een positief schoolklimaat.

Achtergrondliteratuur: zie www.klasse.be

2.4 Focus op de derde pijler: interventie

2.4.1 Zelftest

Opdracht
Verbind de verschillende actoren met de rol/ taak die ze kunnen hebben bij individueel probleemgedrag.

Leerkracht	Ondersteuning bieden aan leerkrachten en leerlingenbegeleiders; leerlingen en ouders begeleiden; draaischijf tussen school en externe hulpverleningsdiensten.
Leerlingenbegeleider	Begeleiden en behandelen van de jongere.
CLB	Leerkrachten adviseren en ondersteunen; bij specifieke problemen de leerling begeleiden.
Externe hulpverlening (CGG, CAW, JAC, …)*	Observeren en signaleren van probleemgedrag, begeleidende rol opnemen indien mogelijk.

**CGG, CAW en JAC staan voor Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg, Centrum Algemeen Welzijn en Jongerenadviescentrum.*

Het maken van afspraken rond de rol van de verschillende actoren en deze rol duidelijk omschrijven, noemen we het uitwerken van een interventieplan. Het is belangrijk dat alle betrokkenen duidelijk weten wat hun rol is in het omgaan met en begeleiden van probleemgedrag bij jongeren, zodat iedereen weet wat van hen verwacht wordt en wanneer de jongere best doorverwezen wordt.

Leerkracht	Observeren en signaleren van probleemgedrag, begeleidende rol opnemen indien mogelijk.
Leerlingenbegeleider	Leerkrachten adviseren en ondersteunen; bij specifieke problemen de leerling begeleiden.
CLB	Ondersteuning bieden aan leerkrachten en leerlingenbegeleiders; leerlingen en ouders begeleiden; draaischijf tussen school en externe hulpverleningsdiensten.
Externe hulpverlening (CGG, CAW, JAC, …)*	Begeleiden en behandelen van de jongere.

**CGG, CAW en JAC staan voor Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg, Centrum Algemeen Welzijn en Jongerenadviescentrum.*

2.4.2 Overzicht verschillende werkvormen

2.4.2.1 Interventieplan

De studenten werken rond individuele begeleiding van leerlingen met problemen rond druggebruik. Daarbij worden de 4 actoren (leerkrachten, leerlingenbegeleiders, CLB en externe hulpverlening) in overweging genomen en wordt er nagedacht over hun rol binnen interventie.
Ze krijgen zicht op de verschillende taken die vervuld dienen te worden bij probleemgedrag en op de rol die de verschillende actoren daarin spelen.

Interventieplan: beschrijving werkvorm

Doelstellingen
- Het samenwerkingsverband tussen de school en de hulpverlening leren kennen.
- Zicht krijgen op de verschillende taken in de begeleiding van leerlingen met een drugprobleem.
- Taken rond hulpverlening kunnen omschrijven in een interventieplan.

Werkwijze
- De studenten werken in groepjes. Ze zijn de leerkrachten van een bepaalde school en vormen een werkgroep die rond interventie werkt.
- Aan de hand van twee casussen wordt het interventieplan uitgelijnd. Daarin staan voor alle actoren (leerkrachten, leerlingenbegeleiders, CLB, externe hulpverlening) de taken omschreven die binnen interventie te vervullen zijn.
- Er volgt een nabespreking over conclusies van het groepswerk en een aantal andere aandachtspunten bij interventie (onder andere over het informeren van ouders).

Duur
- 50 minuten

Materiaal
- Voor de student: *Interventieplan: werkblad*.
- Voor de docent: *Interventieplan: bespreking*; *Hoofdstuk 2, bijlage: interventieschema; Hoofdstuk 2, extra: leerlingen over…*

Tips voor de nabespreking
- Voor de beschrijving van de 3 pijlers van een DOS: zie *Hoofdstuk 2,deel 2: Pijlers van een DOS*.
- De interventieplannen van de verschillende groepjes worden voorgesteld en vergeleken. De cijfers uit 'Leerlingen over …' (*Hoofdstuk 2, extra: leerlingen over…*) worden besproken.
- Becommentarieer de volgende uitspraken:
    - Wanneer en hoe de ouders te informeren moet in elke situatie afzonderlijk bekeken worden.
    - Evenwicht houden tussen plan (grenzen stellen en sanctioneren) en interventie (begeleiden) is een belangrijke vereiste van een goed DOS.

Andere suggesties
- De studenten denken na over interventie op de hogeschool.
    - Mogelijke vragen: Waar kan je terecht als er problemen zijn? Waar kan je terecht met problemen rond drugs? Wordt er met externe diensten samengewerkt?

Interventieplan: werkblad

Jullie zijn leerkrachten op school Z. In samenwerking met het CLB wil men het thema drugs beleidsmatig aanpakken met een drugbeleid. Er zijn drie werkgroepen opgericht: één rond opvoeding, één rond het reglement (evaluatie en bijsturing) en één rond interventie. Jullie vormen de werkgroep rond interventie. Die heeft als taak het interventieplan te omschrijven.
Om de grote lijnen van het interventieplan te bepalen, vertrekt de werkgroep van concrete casussen. Dit zijn telkens aanknopingspunten om de taken in de begeleiding van leerlingen te verkennen.

De leerkracht en leerlingenbegeleider - situatie 1
Lien zit in het derde jaar. Ze is vrij populair in de klas. Op de laatste klassenraden viel haar naam een paar maal in verband met haar storend gedrag. Ze reageert brutaal en is onmiddellijk agressief bij elke opmerking. .Ze is al een paar keer betrapt op spijbelen tijdens de middag. Haar vriendin Maaike is bij een leerkracht komen uithuilen: haar beste vriendin Lien negeert haar volkomen en gaat veel op café met een andere kliek. Ze voelt zich uitgesloten. Maaike vertelt ook dat er drugs gebruikt worden op school en ze is er vast van overtuigd dat Lien ook gebruikt. De leerkracht wil iets aan de situatie doen. Er is ook een leerlingenbegeleider aangesteld voor het derde jaar.

<u>Opdracht</u>
Omschrijf de taak die de leerkracht kan vervullen in deze situatie. Welke taak kan een leerlingenbegeleider hebben? Maak een keuze uit de volgende mogelijkheden:

leerkrachten adviseren/ de jongere begeleiden/ leerkrachten ondersteunen/ probleemgedrag observeren/ ondersteuning bieden aan leerkrachten en leerlingenbegeleiders/ leerlingen en ouders begeleiden/ draaischijf tussen school en externe hulpverleningsdiensten/ probleemgedrag signaleren/ bij specifieke problemen de leerling begeleiden/ de jongere behandelen

Taak van de leerkracht:

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Taak van de leerlingenbegeleider:

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Het CLB en externe hulpverlening - situatie 2:
Jonas, 15 jaar is een moeilijke leerling: hij stoort de klas, heeft slechte resultaten en staat sedert vorig jaar bekend om zijn druggebruik. Dit jaar zijn er weer tal van problemen: leerkrachten klagen over zijn gedrag. Een leerkracht en de leerlingenbegeleider hebben al enkele gesprekken met Jonas achter de rug maar er is geen verbetering te merken.

<u>Opdracht</u>
Omschrijf de taak die het CLB kan vervullen in deze situatie. Wat kan een externe hulpverleningsdienst (CGG, CAW, JAC, …)* doen. Maak een keuze uit de volgende mogelijkheden:

**CGG, CAW en JAC staan voor Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg, Centrum Algemeen Welzijn en Jongerenadviescentrum.*

leerkrachten adviseren/ de jongere begeleiden/ leerkrachten ondersteunen/ probleemgedrag observeren/ ondersteuning bieden aan leerkrachten en leerlingenbegeleiders/ leerlingen en ouders begeleiden/ draaischijf tussen school en externe hulpverleningsdiensten/ probleemgedrag signaleren/ bij specifieke problemen de leerling begeleiden/ de jongere behandelen

Taak van het CLB:

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Taak van de externe hulpverlening:

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Interventieplan: bespreking

1. De leerkracht heeft als voornaamste taak binnen interventie:
- observeren en signaleren van probleemgedrag;
- een begeleidende rol opnemen indien mogelijk.

De leerkracht is in eerste instantie de persoon bij wie een leerling terecht kan. Hij staat het dichtst bij de leerlingen, kan vroeg signalen van druggebruik opvangen en kan met een verkennend, sturend of ondersteunend gesprek de leerling al goed vooruit helpen. In het volgende hoofdstuk gaan we dieper in op de specifieke rol van de leerkracht.

2. De leeringenbegeleider heeft als voornaamste taak binnen interventie:
- leerkrachten adviseren en ondersteunen;
- bij specifieke problemen de leerling begeleiden.

De leerlingenbegeleiders maken op sommige scholen deel uit van de zogenaamde 'Cel Leerlingenbegeleiding'. Daar worden ervaringen en andere informatie uitgewisseld en werkt men een gezamenlijke aanpak van het probleemgedrag uit. Zij kunnen problemen bespreken, voorleggen op de klassenraad en een beroep doen op het CLB. In veel gevallen wordt het probleemgedrag bijgestuurd zonder dat daarbij doorverwezen moet worden.

3. Het CLB heeft als voornaamste taak binnen interventie:
- ondersteuning bieden aan leerkrachten en leerlingenbegeleiders;
- leerlingen en ouders begeleiden;
- draaischijf tussen de school en externe hulpverlening.

Het CLB-team kan het probleemgedrag duiden binnen een ruimere context en de aanpak systematiseren.

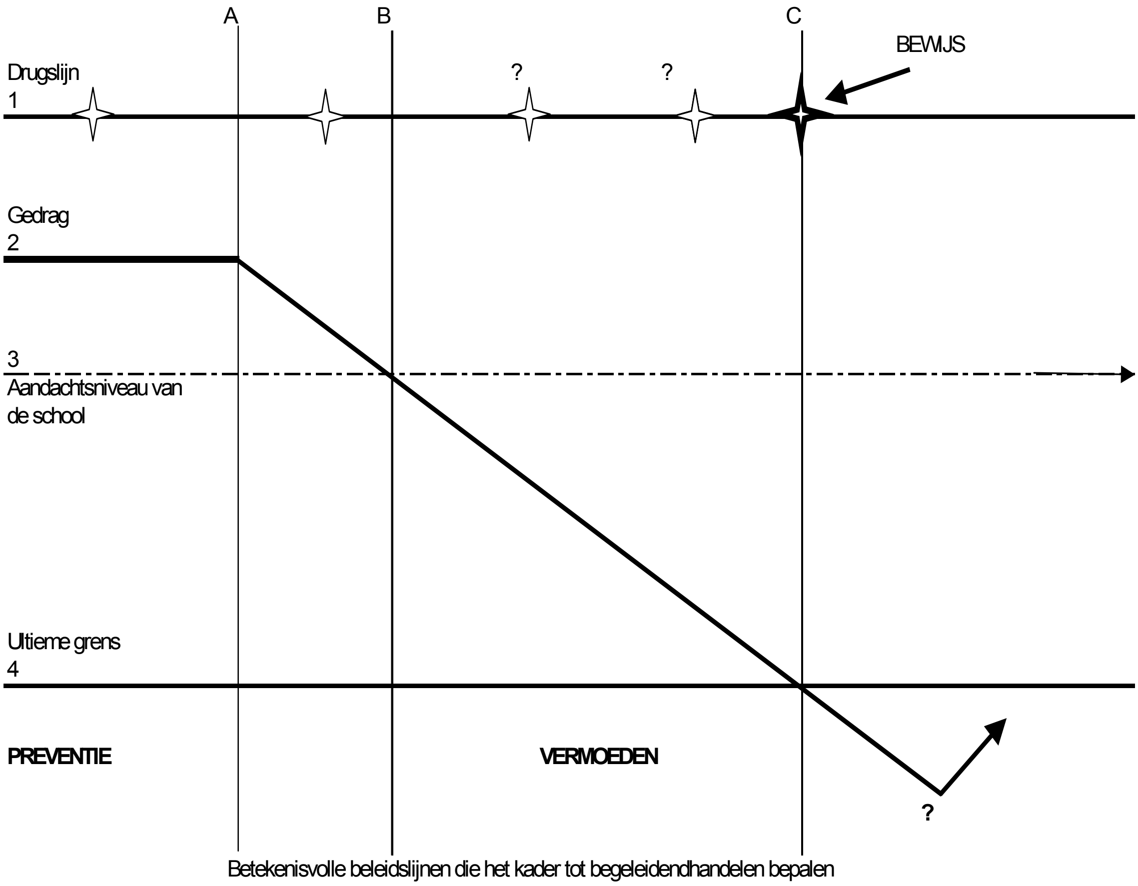
4. Externe hulpverlening heeft als voornaamste taak binnen interventie:
- begeleiden en behandelen van de jongere.

Ondanks de samenwerking tussen de leerkracht, het schoolteam en het CLB blijft probleemgedrag soms onopgelost. Dan wordt een beroep gedaan op externe hulp, zodat de leerling (en eventueel zijn gezin) begeleid of behandeld wordt. De hulpverlening kan gebeuren via consultaties of een tijdelijke opname; afhankelijk van de problematiek kan het gaan om behandeling, gezinstherapie, psychotherapie, training in sociale vaardigheden, …

Hoofdstuk 2 (Drugbeleid op school), bijlage: interventieschema

Het interventieschema biedt enerzijds een werkbaar kader voor de invulling van het beleid in de school en anderzijds een aantal aanknopingspunten voor concrete interventiestrategieën, zoals: Wat te doen bij een vermoeden van druggebruik? Wanneer moet opgetreden worden? Waarop moeten we reageren en op welke manier?...

In deze bespreking van het interventieschema wordt een opsplitsing gemaakt volgens de lijnen in het schema. Vooreerst komen de vier horizontale lijnen (1, 2, 3 en 4) aan bod en daarna de drie verticale lijnen (A, B, en C). In een laatste gedeelte komen we terug op de belangrijkste lijn van het schema: de (breed getekende) gedragslijn (2).

Horizontaal

1. De druglijn (eerste horizontale lijn)

De druglijn is een tijdsas waar op verschillende tijdstippen drugs kunnen gebruikt worden door een jongere in de school. Op deze lijn kan de kennis van de buitenwereld (de school) over het druggebruik variëren van: 'geen weet van gebruik', over 'een vermoeden van gebruik' tot 'een bewijs van gebruik'. Meestal weten we niet zeker of een jongere gebruikt, maar op basis van een aantal gegevens (bijvoorbeeld heimelijk gedrag, verminderde aandacht in de klas, dalende prestaties, slordigheid, veranderde vriendengroep, ...) koesteren we soms een vermoeden van gebruik.

Op een bepaald moment in de tijd kan er zich wel een bewijs van druggebruik voordoen waardoor het gebruik van de jongere expliciet aan de oppervlakte komt. Dit bewijs kan zich vrij vlug stellen maar kan evengoed op een later tijdstip naar boven komen. Het moment waarop het bewijs zich zal aandienen is zeer moeilijk te voorspellen. Over de specifieke toedracht van een bewijs, kan overigens ook gediscussieerd worden. Mogelijke bewijsvormen zijn bijvoorbeeld: een jongere geeft toe dat hij drugs gebruikt; er worden drugs gevonden in het schoolkastje, men betrapt cannabisrokende jongeren in de toiletten, …

Problemen die zich hier stellen zijn: wat met gedwongen verklaringen, getuigenissen van anderen, inbreuk op de privacy, vertrouwen tussen leerkracht en leerling, …?
Hier situeert zich tevens de discussie rond het al dan niet aanwenden van urinetesten door het CLB om vermeend druggebruik na te gaan. Belangrijk om hierbij in overweging te nemen is op welke manier dit aan de jongere aangebracht wordt en wat het doel is van dergelijke testen (sanctionerend, motiverend, begeleidend?...).

Kortom, op deze lijn gaat alle aandacht naar de drugs (het 'MIDDEL'). Centraal staat de vraag: 'Wordt er al dan niet gebruikt?'

2. De gedragslijn (tweede horizontale (dalende) lijn)

De tweede lijn is de gedragslijn. Deze lijn is net als de druglijn een tijdsas. Het geeft het gedrag van de jongere in de tijd weer. Dit gedrag kan lange tijd stabiel zijn (of lichtjes fluctueren) en ook zo blijven. Er kan zich echter na verloop van tijd een dalende gedragstrend voordoen. Er treedt met andere woorden een verandering op in het globale gedrag van de jongere in vergelijking met zijn vroeger functioneren. Deze gedragsverandering is niet noodzakelijk drugspecifiek, maar houdt een wijziging van de totale persoon in en kan bijgevolg ook andere oorzaken (problemen) ten grondslag hebben. Sommige gedragingen zijn immers inherent aan bepaalde levensfasen zoals de puberteit en de adolescentieperiode.
Voorbeelden van dergelijk gedrag zijn: verminderde schoolprestaties, andere vrienden, opstandigheid, depressiviteit, ...

Op deze lijn staat de jongere centraal ('MENS'). Hier is het moeilijker een eenduidige vraag (zoals 'al dan niet gebruik?' bij de druglijn) te stellen. Meerdere vragen zijn hier aan de orde: Is er gedragsverandering? Hoe uit zich de verandering? Welke veranderingen zijn er?... De nadruk op de gedragslijn geeft dus een ruimer en gedifferentieerder beeld gezien de totale persoon van de jongere in rekening wordt gebracht. Het biedt tevens, zoals verder wordt besproken, meer concrete aanknopingspunten tot interventie.

Aandacht voor deze gedragslijn heeft ook een ruimere reikwijdte dan drugs. Er wordt immers gepoogd om vroegtijdig problemen te detecteren die niet alleen de aanleiding vormen tot druggebruik maar ook tot ander deviant of ongezond gedrag.

3. Aandachtsniveau van de school (derde horizontale lijn)

De gedragsverandering die zich bij de jongere voordoet kan door de school al dan niet opgemerkt worden. We gaan er van uit dat op een bepaald moment in de tijd deze gedragsverandering gedetecteerd wordt. Het veranderend gedrag van de jongere is dan binnen het aandachtsniveau van de school gevallen. In het schema betekent dit dat de gedragslijn (2) en de lijn van het aandachtsniveau van de school (3) elkaar kruisen. Dit is overigens ook het moment vanaf wanneer we van een vermoeden van druggebruik kunnen spreken. Voordien kon er wel reeds druggebruik (druglijn) of een verandering van gedrag (gedragslijn) aanwezig zijn, maar het was de school nog niet opgevallen.

Het aandachtsniveau van een school kan hoog (verandering van gedrag wordt vlug opgemerkt) of laag (veranderend gedrag wordt pas laat waargenomen) gelegen zijn. Verschillende factoren (zoals het volgen van een vorming rond drugs door het personeel van de school waardoor de aandacht verhoogt, de cultuur van de school, ...) spelen hierbij een rol.

Het moment waarop de gedragsverandering binnen het aandachtsveld van de school is gevallen, biedt tevens een concreet uitgangspunt om actie te ondernemen.

De derde en de vierde horizontale lijn zijn geen tijdsassen, maar op deze lijnen staat de school centraal ('MILIEU'). Het is bijgevolg afhankelijk van elke school wanneer (en hoe) gereageerd wordt.

<u>4. Ultieme grens (vierde horizontale lijn)</u>

Elke school heeft een ultieme grens van wat zij toelaatbaar acht. Deze grens kan verschillen van school tot school. Het komt erop neer dat elke school een bepaald gedrag binnen haar grenzen niet tolereert. In verband met illegale drugs betekent dit bijvoorbeeld dat de ultieme grens is bereikt bij het vaststellen van druggebruik (bewijs). Het is bijgevolg van belang dat de school uitmaakt waar de ultieme grens zich bevindt, welke procedure gehanteerd wordt bij overschrijding ervan en hoe lang een jongere zich onder deze grens kan begeven. Alsook: wanneer wordt een jongere van school verwijderd of doorverwezen?

Mogelijk discussiepunt rond de ultieme grens.
Volgende situatie doet zich voor: Een jongere dealt drugs (dit kan ook ander probleemgedrag zijn zoals agressie) en bereikt hiermee de ultieme grens van de school. Er wordt beslist dat deze jongere niet langer in de school kan blijven. Hij wordt doorverwezen naar een andere school. Nu blijkt dat geen enkele school uit de buurt de jongere nog wil aannemen. Wat moet er nu gebeuren? Moet de school deze jongere terug opnemen? De realiteit leert dat de grenzen verlegd worden. Zo verplicht de aanwezigheid van drugs in onze maatschappij dat we er mee moeten leren leven. Ook in de school. De vraag stelt zich echter: Hoever kunnen of moeten de grenzen verlegd worden? Wat met dealing? Met verslaafden? Met verregaande agressie? …

Bij het afbakenen van de grenzen (ook de ultieme grens) en het ontwikkelen van een strategie wanneer deze grenzen worden overschreden, herkennen we de eerste te vervullen component voor een beleid in de school, namelijk het <u>opstellen van een plan</u>**.**

Uit het schema blijkt dat er zich bij veranderend gedrag van de jongere een zekere tijd kan voordoen tussen het moment waarop het door de school werd opgemerkt (lijn 3) en het moment waarop de ultieme grens (lijn 4) werd bereikt. Hoe lang deze tijdsspanne duurt, is afhankelijk van hoe hoog (of hoe laag) deze beide lijnen (3 en 4) binnen de school gesitueerd zijn. Een school waar de aandachtslijn laag ligt en de ultieme grens hoog, heeft weinig speelruimte om met het veranderend gedrag om te gaan. Eenmaal het gedrag goed is vastgesteld, is de onderste grens reeds bereikt. Anderzijds, een school met een hoog aandachtsniveau en een lage ultieme grens zal lange tijd met het veranderend gedrag omgaan, maar mogelijks een te vage grensafbakening hebben.

Verticaal

Een aantal van de verticale lijnen kwam reeds onvermijdelijk ter sprake bij de bespreking van de horizontale lijnen. De verschillende aspecten lopen immers door elkaar. Voor de duidelijkheid wordt hieronder toch nog een aparte bespreking aan de verticale lijnen gewijd met daaraan gekoppeld een aantal, op dit schema geënte, conclusies rond interventiemogelijkheden.

A. Preventielijn (eerste verticale lijn)

Vóór deze lijn bestaat de mogelijkheid dat er reeds van druggebruik sprake is, maar dit is voor de buitenwereld niet gekend. Er is geen bewijs voorhanden en het gedrag van de jongere vertoont geen opvallende wijzigingen. Dit is eigenlijk het moment waarop zich geen problemen voordoen of zichtbaar zijn, of: het geschikte moment om preventieve acties te ondernemen.
Deze preventie gericht naar de jongeren kan zowel bestaan uit expliciete (themalessen, projectweek, …) als uit impliciete preventie (het school- en klasklimaat) . Het uitwerken van deze preventie is een concretisering van de derde component in het ontwikkelen van een beleid, namelijk de opvoedingscomponent.

B. Vermoedenslijn (tweede verticale lijn)

Deze lijn kwam reeds aan de orde bij de bespreking van het moment waarop het veranderende gedrag van de jongere in het aandachtsveld van de school komt (kruising van lijn 2 en lijn 3).
Wat interventie betreft is dit het ogenblik waarop effectief kan gehandeld worden. Er is een concrete aanleiding: het veranderend gedrag wordt door de school opgemerkt. We gaan er van uit dat niet zozeer het hebben van een bewijs (zie C) een noodzakelijke voorwaarde is om tot interventie over te gaan. Het voorkomen van een bewijs is, zoals gezegd, immers moeilijk te voorspellen en kan zich evengoed vroeg als laat voordoen. Het is dan ook aangewezen zich te concentreren op het veranderend gedrag van de jongere.

Het begeleiden van de jongere neemt dus een aanvang bij het vermoeden van druggebruik. Dit houdt in dat men in eerste instantie zijn vermoeden toetst bij collega's. Ten opzichte van de jongere kan men zijn bezorgdheid uiten door middel van een ik-boodschap (bijvoorbeeld 'ik ben bezorgd om jou' en ook: 'ik merk dat je veranderd bent'). Daarnaast kunnen met de jongere een aantal afspraken worden gemaakt. Eventueel kan een beroep worden gedaan op het CLB.
Vooraleer het vermoeden wordt uitgesproken (lijn B) kunnen er ook reeds drugs gebruikt zijn (zie de kruisjes op de druglijn die vóór lijn B staan).

Het werken aan interventie is de tweede component in het opstellen van een beleid binnen de school. Interventie omvat zowel, indien mogelijk, begeleiding binnen de eigen school (zie *Hoofdstuk 3*) als doorverwijzing naar het CLB.

C. Bewijslijn (derde verticale lijn)

Bij de bespreking van de druglijn (1) wezen we erop dat het bewijs zich in een vroeg of in een laat stadium kan voordoen. Doet een bewijs zich vroeg voor, dan is het goed mogelijk dat er (nog) geen gedragsverandering bij de jongere aanwezig is of dat het wel aanwezig is maar nog niet werd vastgesteld. De bewijslijn zoals die in het schema werd aangegeven, duidt op een bewijs in een laat stadium, meer specifiek op het moment dat de dalende gedragstrend van de jongere reeds de ultieme grens van de school heeft bereikt. Wanneer we bijgevolg te veel aandacht en energie wijden aan de druglijn (zoeken van bewijzen, controleren,...) bestaat het gevaar dat het gedrag van de jongere zodanig ver gevorderd is dat enkel nog sanctionerend kan opgetreden worden en weinig ruimte overblijft om de jongere te begeleiden.

Daarnaast is het eveneens mogelijk dat een jongere, omwille van zijn gedrag, de ultieme grens heeft bereikt zonder dat een drugbewijs voorhanden is. In dit geval is het zoeken naar bewijsmateriaal volledig overbodig want ook zonder een bewijs kan de ultieme grens overschreden zijn. Een reden te meer om zich op het gedrag van de jongere te concentreren (en niet zozeer op het middel).

Toch wordt door het personeel van de school vaak aandacht besteed aan deze druglijn met de bedoeling om zo vlug mogelijk tot een bewijs te komen. Deze ingesteldheid komt dikwijls voort uit onzekerheid en machteloosheid van de leerkracht. De onbekendheid met het middel, het illegale karakter ervan, zijn hiervan mogelijk oorzaken. Door het leveren van het bewijs wordt dan verwacht dat de onzekerheid zal wegvallen. Deze ingesteldheid doet echter afbreuk aan de vetrouwensrelatie met de jongere.

Concluderend kunnen we stellen dat de toespitsing op het gedrag van de jongere een meer efficiënte benadering is dan een verengde aandacht op de druglijn. Het laat toe in een vroeger stadium te interveniëren en het biedt meer actiemogelijkheden gezien de totale persoon van de jongere centraal staat.

Gedragslijn

Centraal in het schema staat de gedragslijn (2). We komen er nog even op terug. De verticale lijnen verdelen het gedrag van de jongere in 4 fasen.
Samengevat komen ze hier op neer:

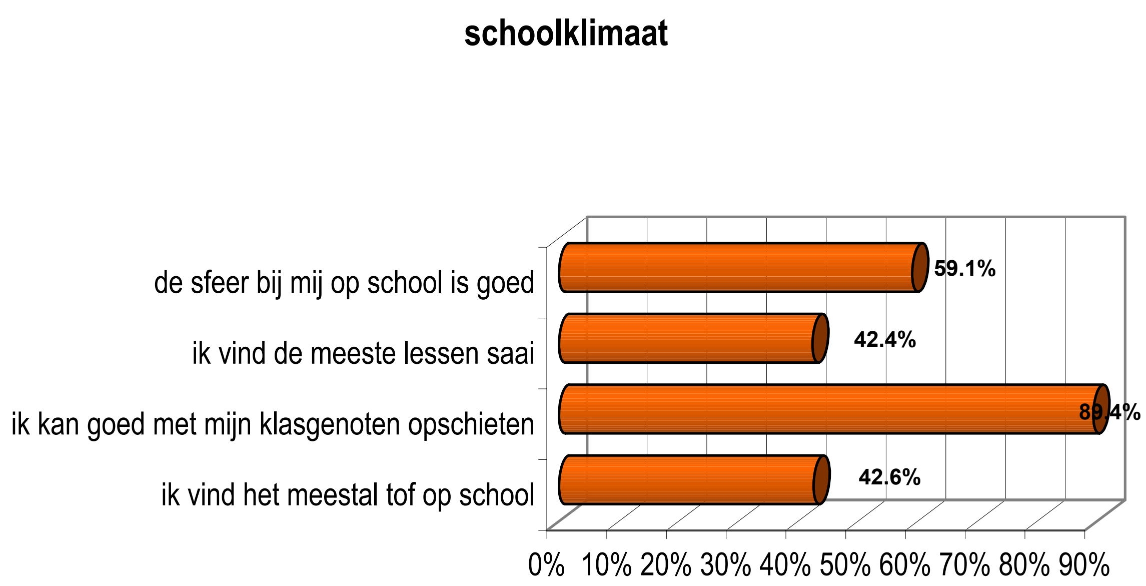
- fase 1: er is geen verandering in het gedrag van de jongere (fase tot aan de preventielijn A);
- fase 2: een verandering van het gedrag (slechter functioneren) wordt nog niet door de school opgemerkt (fase tot aan vermoedenslijn B);
- fase 3: verandering in gedrag wordt door de school waargenomen. Er ontstaat een vermoeden (fase tot aan bewijslijn C);
- fase 4: verandering van gedrag heeft de ultieme grens van de school bereikt; er is een bewijs van gebruik; deze dalende trend kan zich nog voortzetten maar het is evenzeer mogelijk dat de gedragslijn opnieuw stijgt.

Hoofdstuk 2 (Drugbeleid op school), extra: leerlingen over…

Tot slot willen we nog enkele resultaten meegeven uit het Syntheserapport van de Leerlingenbevraging schooljaar 2000-2001 (VAD). Ze zijn gebaseerd op de gegevens van 71 secundaire scholen. In het totaal hebben 38.992 leerlingen deelgenomen.

Onderstaande grafiek heeft betrekking op het welbevinden van leerlingen anno 2001 op school. Dit welbevinden speelt een belangrijke rol in het uitwerken van een drugbeleid op school (zie pijler Opvoeding). De volgende grafiek geeft hun mening weer over het schoolreglement (zie pijler Plan) en de derde grafiek geeft aan wie ze zouden aanspreken bij drugproblemen (zie pijler Interventie).

Leerlingen over het schoolklimaat

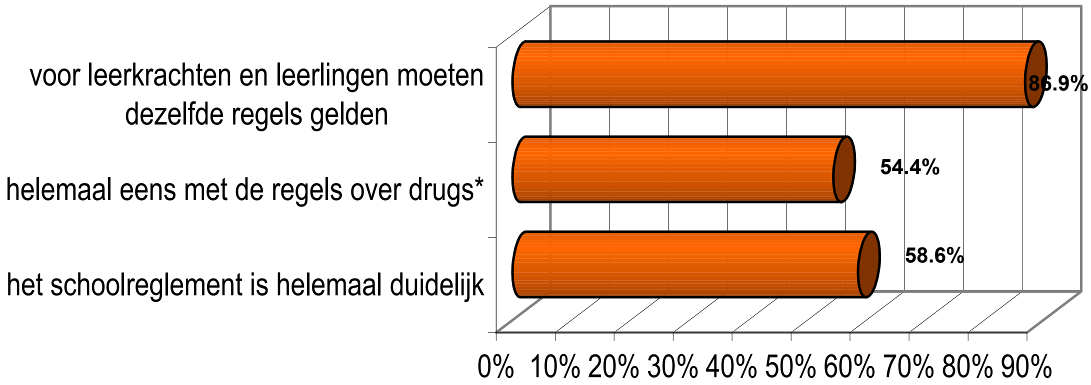
De meeste leerlingen blijken zich goed te voelen op school. Over het algemeen komen ze goed overeen met hun klasgenoten en vinden ze de sfeer op school best goed.
Meer dan 40% vindt echter wel dat de meeste lessen saai zijn.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Leerlingen over de regels rond drugs

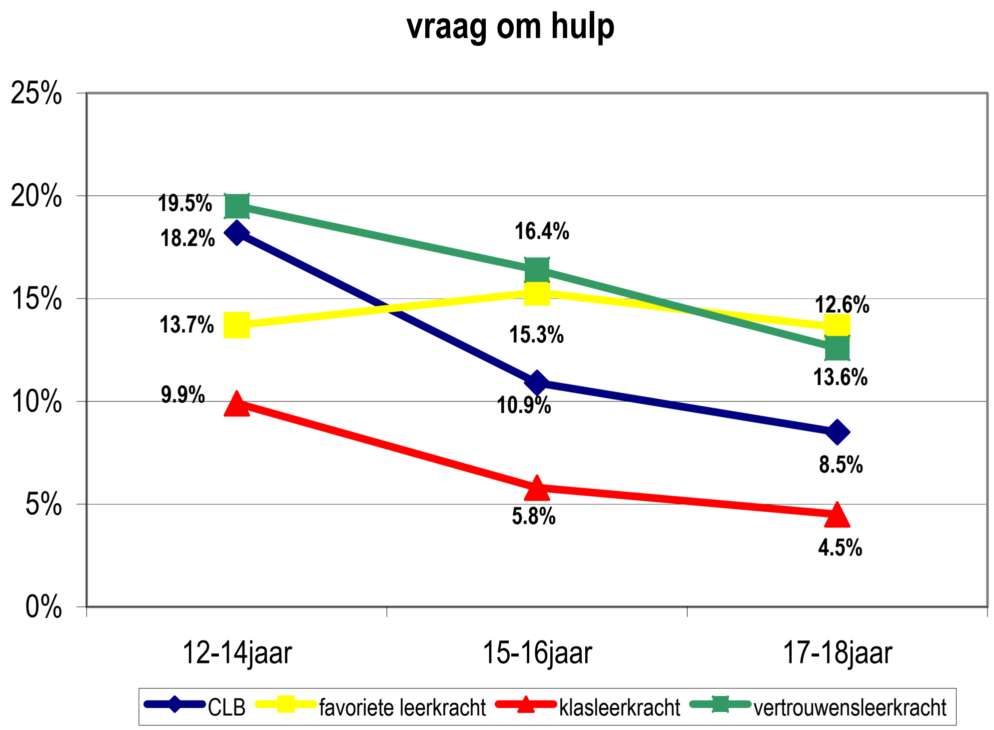
Ongeveer 3/4 (73 %) van de bevraagde jongeren heeft het schoolreglement ooit helemaal of gedeeltelijk gelezen. Slechts een goede helft (54,4%) van diegenen die het schoolreglement effectief hebben gelezen, is het helemaal eens met de regels over drugs.
Een ander belangrijk gegeven in dit kader is dat 86,9% vindt dat voor leerkrachten en leerlingen dezelfde regels moeten gelden.

het schoolreglement en regels over drugs

* % van de lln die het reglement effectief hebben gelezen!

Leerlingen over vragen om hulp

Bij drugproblemen zouden leerlingen in de eerste plaats een vriend(in) of iemand van de familie (ouder, broer of zus) om hulp vragen.
Bovenstaande grafiek geeft het percentage aan van leerlingen (per leeftijdsgroep) die een leerkracht en/of het CLB zouden aanspreken.

Algemeen kunnen we stellen dat slechts een beperkte groep leerlingen de leerkracht of het CLB zien als een mogelijk aanspreekpunt bij problemen.
Bovendien zien we betreffende de klasleerkracht, de vertrouwensleerkracht en het CLB, telkens een duidelijke daling over de leeftijdsgroep.
Enkel bij de favoriete leerkracht blijft de vertrouwensrelatie stabiel (13,7% van de 12-14-jarigen, 15,3% van de 15-16-jarigen en 13,6% van de 17-18-jarigen zou deze leerkracht om hulp vragen).

Wat interventie betreft is er – zeker voor de oudere leeftijdsgroepen – nog werk aan de winkel.
De school – mèt de leerkrachten – staat dus voor de uitdaging om de (toch eerder beperkte) openheid naar de school die bij de jongere leerlingen aanwezig is, te bekrachtigen over hun verdere schoolloopbaan (over de verschillende leeftijdsgroepen dus) en indien mogelijk te versterken!

.

Hoofdstuk 3: De rol van de leerkracht

0. Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de rol van de leerkracht binnen het 'Drugbeleid Op school (DOS)'.

Waarmee kunnen leerkrachten zoal geconfronteerd worden in de klas?
- Leerlingen die in hun vrije tijd experimenteel gebruiken en daarover praten met klasgenoten.
- Leerlingen die zich niet bewust zijn van de effecten van drugs.
- Leerlingen die (vermoedelijk) onverantwoord met drugs omgaan.
- Leerlingen die openlijk de regels rond drugs overtreden (onder invloed in de klas zitten, roken binnen de school, …).
- Leerlingen die komen vertellen dat ze een drugprobleem hebben.
- Leerlingen die problemen hebben en vermoedelijk ook drugproblemen.
- …

Dit hoofdstuk wordt opgesplitst in de drie pijlers van een DOS (zie <u>*Hoofdstuk 2), deel 2: Pijlers van een DOS*</u>). We willen de studenten specifiek voorbereiden om het thema drugs in de klas met lessen, projecten en acties aan bod te laten komen ('Opvoeding'). Daarnaast zal aandacht besteed worden aan het optreden bij probleemgedrag in verband met drugs. Aan de ene kant moet de leerkracht grenzen stellen bij regelovertreding ('Plan'). Aan de andere kant is het heel belangrijk dat leerkrachten vroegtijdig signalen van druggebruik opmerken en leerlingen met problemen begeleiden ('Interventie').

Plan of interventie?
Optreden bij probleemgedrag in verband met drugs, houdt enerzijds in dat de leerkracht grenzen moet kunnen stellen bij regelovertreding en anderzijds dat hij in staat moet zijn vroegtijdig signalen van druggebruik op te merken en leerlingen met problemen te begeleiden.
Soms stelt zich hierbij een dilemma wanneer het ene dan wel het andere gedrag gehanteerd moet worden. Hoe effectief pendelen tussen regelstellend en helpend optreden?

Grenzenstellend optreden gebeurt wanneer men (openlijk of vermoedelijk) de regels overtreedt. Elke school heeft bepaald gedrag dat men niet tolereert. Het schoolreglement vormt in dat opzicht een duidelijk referentiekader voor leerkracht en leerling. Ook rond drugs op school gelden zulke leefregels, bijvoorbeeld niet roken in de toiletten, geen alcohol op school, ... Het (doen) naleven ervan is noodzakelijk om de leefbaarheid van de school te garanderen. (zie <u>*Hoofdstuk 2, deel 2: Pijlers van een DOS*</u>).

Begeleiden gaat uit van de vraag 'welke functie heeft de gedragsverandering van de jongere?'.
Is het een vorm van aandacht vragen, is het een uiting van lak hebben aan regels, bewust uittesten van grenzen of schuilen er persoonlijke problemen achter? De zoektocht naar de betekenis van het gedrag stuurt dan ook het optreden van de leerkracht.
Bij helpend opteden staat de leerling – met zijn problemen – centraal, maar aanvaarding van de persoon is niet hetzelfde als aanvaarden van het gedrag! Ook begeleiden neemt plaats in het schools kader, dat mede gecreëerd wordt door school- en gedragsregels: het is tijd nemen voor de leerling, praten met, ... binnen bepaalde grenzen. Ook tijdens een motiverend, open gesprek na de les bijvoorbeeld kan de leerling niet zomaar een sigaret opsteken. Maar ook het helpend optreden van een leerkracht neemt plaats binnen de 'grenzen' van zijn bekwaamheden en mogelijkheden. (zie 'Interventieplan: bespreking' in <u>*Hoofdstuk 2, deel 2.4.2.1: Interventieplan.*</u>

Teneinde deze twee benaderingen in dit kader te kunnen benaderen, starten we het hoofdstuk met de behandeling van de tweede pijler 'opvoeding', om dan de eerste en de derde pijler –respectievelijk 'plan' en 'interventie' – onder de loep te nemen.

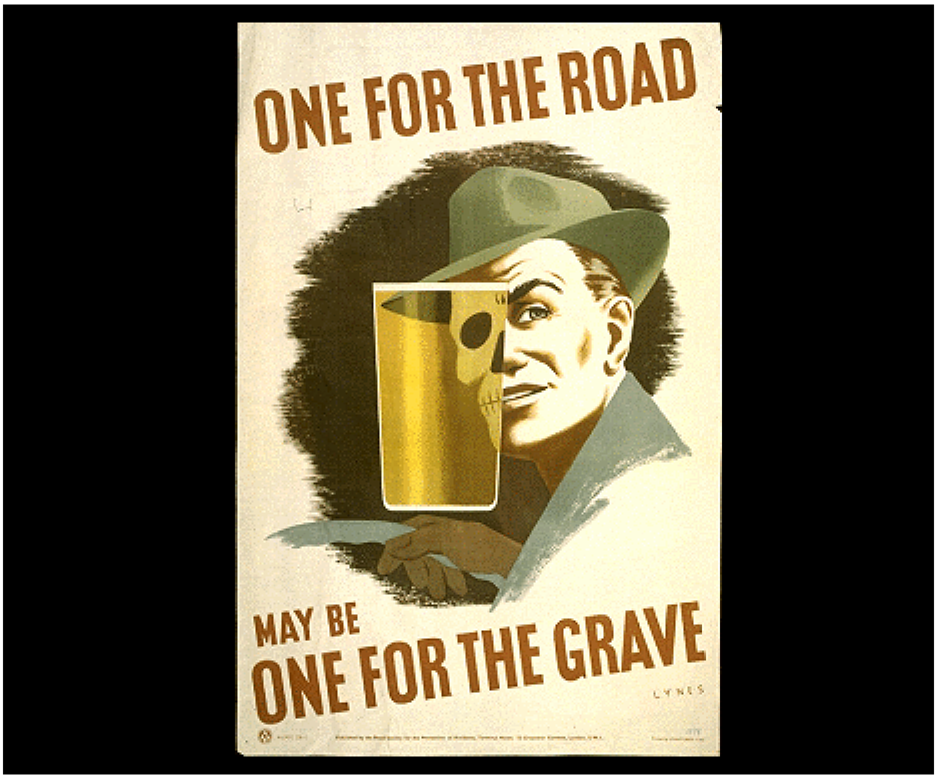
VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

In bijlage is er een overzicht van de Vlaamse CGG's (Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg). Deze centra verlenen ambulante hulp aan zowel jongeren als volwassenen. Naast deze hulpverlenende functie heeft een aantal van deze centra ook een preventieve werking rond de drugproblematiek. Ze bieden ondersteuning aan scholen op verschillende manieren, onder andere begeleiding bij de uitwerking van een DOS, vorming voor schoolpersoneel, informatieve avonden voor ouders.

1. Opvoeding

1.1. Zelftest

Opdracht
Bekijk de volgende affiches. Noteer kort of je je door deze boodschap aangesproken voelt of niet. Vraag je ook af of jongeren dezelfde ervaring zouden hebben bij het zien van de affiches.

'One for the road may be one for the grave'

Ik:

. . . .

Jongeren:

. . . .

'Wij amuseren ons bijzonder zonder' (*zie volgende pagina*)

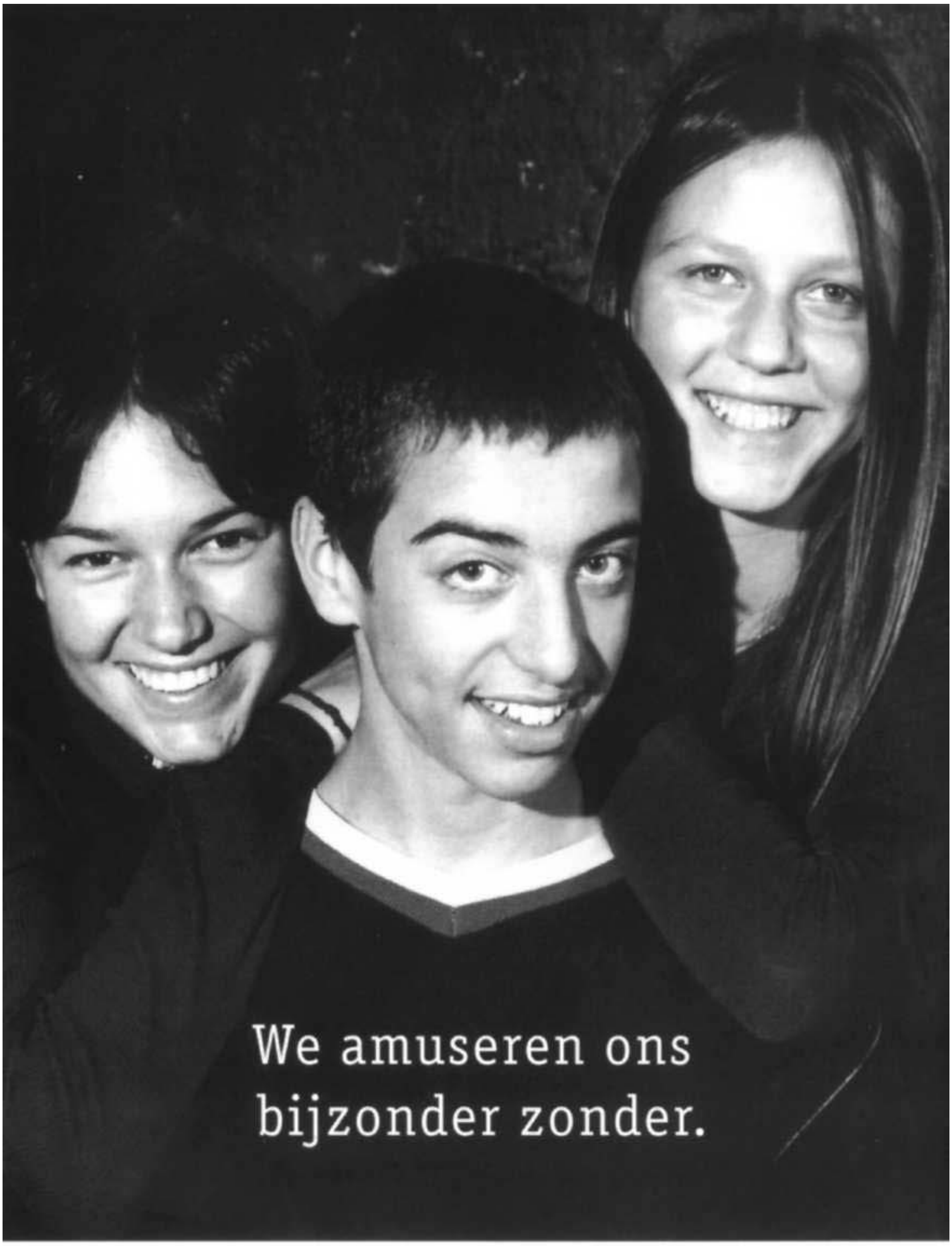
Ik:

. . . .

Jongeren:

. . . .

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

DE DRUGLIJN

078-15-10-20

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Zoals je merkt zal niet iedereen op dezelfde manier door deze affiches aangesproken worden. Wie wil dat jongeren zich door een affiche aangesproken voelen, dient ervoor te zorgen dat de affiche (de stijl, de boodschap, …) aansluit bij de leefwereld van de jongeren. Anders wordt het gewenste effect (namelijk aandacht trekken en tot nadenken aanzetten) niet bereikt. Dit is niet gemakkelijk en soms duurt het lang voor men een gepaste affiche heeft gevonden.
Verder is het belangrijk de beperktheden van bepaalde preventieve boodschappen in te zien. Na het tonen van een affiche kan men niet verwachten dat de persoon zijn gedrag zal veranderen. Affiches kunnen wel de aandacht trekken op een bepaald thema en een aanzet geven tot reflectie over dit thema. In dit hoofdstuk vind je een leidraad om de mogelijkheden en beperktheden van verschillende preventieve acties in te schatten.

1.2. Overzicht verschillende werkvormen

1.2.1 Effecten van preventie

De studenten ervaren welk effect bepaalde preventieve boodschappen (een affiche, een spot of een fragment uit een film, …) op hen hebben. Sommige boodschappen spreken hen aan, andere laten hen koud. Tijdens een plenaire bespreking wordt duidelijk dat anderen de boodschappen anders ervaren en dat die ervaringen kunnen verschillen van wat de makers ermee bedoeld hadden.

1.2.2 Het model van Kok (theorie)

Hier wordt de theorie rond het model van Kok uiteengezet door de docent. Op die manier krijgen de studenten inzicht in de wijze waarop men via voorlichting tot gedragsverandering en gedragsbehoud kan komen.

1.2.3 Het model van Kok (toepassing)

In deze werkvorm wordt het model van Kok concreet toegepast op preventieve activiteiten. De studenten werken in kleine groepjes. Ze zoeken uit op welke stap binnen preventie een aantal activiteiten zich richten.

Effecten van preventie: beschrijving werkvorm

Doelstellingen

- Verschillende effecten van preventieve boodschappen ervaren.
- Ondervinden dat iedereen de boodschappen anders ervaart en dat dit niet altijd overeenkomt met de bedoeling van de makers.

Werkwijze

- De studenten krijgen een aantal boodschappen te zien. Ze noteren individueel welk effect ze op hen hebben: 'Wat denk/ voel je hierbij?' (Bijvoorbeeld: 'Ik vind deze boodschap gevat/ interessant/ flauw/ hard/ eenzijdig/ …'; 'ze wekt mijn interesse/ zegt me niets …', …)
- Plenair worden die bevindingen besproken. Men gaat hierbij na of dit effecten zijn die de makers wilden bereiken.

Duur

- 50 minuten

Materiaal

- Voor de student: *Effecten van preventie: werkblad 1*; *Effecten van preventie: werkblad 2*, *Effecten van preventie, bijlage 1: keuze uit lijst van materialen*.
- Voor de docent: voor deze oefening kunnen verschillende materialen gebruikt worden: zie *Effecten van preventie, bijlage 1: keuze uit lijst van materialen*

Tips voor de nabespreking

- Deze voorbereiding is ook een voorbereiding op het model van Kok: bij de bespreking kunnen dan ook de begrippen 'aandacht', 'begrip', 'vaardigheden', 'attitude', … reeds ter sprake komen, zonder hier dieper op in te gaan.
- De vragenlijst over 'Eigen gebuik' (*Effecten van preventie, werkblad* 2) kan bedreigend overkomen en is misschien moeilijk bespreekbaar in de klas.

Andere suggesties

- Om deze oefening qua tijd te beperken kan telkens één voorbeeld van de belangrijkste begrippen uit het model van Kok getoond worden. Om verschillende materialen te verzamelen kan je naar een secundaire school stappen, of naar het CLB. Zij zullen zeker materiaal beschikbaar hebben, zoals:

  'Wil je …? Of moet je?'
  affiches, *Effecten van preventie, bijlage 1: keuze uit lijst van materialen* → aandacht

  'Alcohol, het kan ook zonder'
  informatief filmpje, *Effecten van preventie, bijlage 1: keuze uit lijst van materialen* → kennis

  'Zwart op wit'
  video, *Effecten van preventie, bijlage 1: keuze uit lijst van materialen* → attitude

  'Eigen gebruik'
  vragenlijst, *Effecten van preventie: werkblad 2* → intentie

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Effecten van preventie: werkblad 1

Bekijk de volgende preventieve boodschappen.

Opdracht
Noteer individueel welk effect de verschillende preventieve boodschappen op jou hebben.
Enkele vragen als leidraad:

- Wat denk je hierbij?
- Hoe voel je je hierbij?
- Voel je je persoonlijk aangesproken? (niet als leerkracht of als leerling, gewoon als persoon)

Noteer rechts tijdens de bespreking welk effect anderen daarbij ervaren.

Anderen

1.
....
....
....

2.
....
....
....

3.
....
....
....

4.
....
....
....

5.
....
....
....

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Effecten van preventie: werkblad 2

Eigen gebruik

Duid bij de volgende uitspraken aan of je het er al dan niet mee eens bent.

5= helemaal mee eens
1= helemaal niet mee eens

1. Als ik moet rijden, drink ik geen druppel alcohol.	1 2 3 4 5
2. Ik kan me voorstellen dat je je laat verleiden door anderen om een glaasje (meer) te drinken.	1 2 3 4 5
3. Ik heb snel de neiging medicatie te nemen om me beter te voelen.	1 2 3 4 5
4. Ik zou alcohol nooit als middel gebruiken om sneller in de stemming te geraken op een feestje.	1 2 3 4 5
5. Ik wil graag iets veranderen aan mijn gebruik van één of meerdere genotsmiddelen.	1 2 3 4 5

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Effecten van preventie, bijlage 1: lijst met materialen

Materiaal te verkrijgen bij VAD, Vereniging voor alcohol- en andere drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15, 1020 Brussel, tel.: 02 423 03 33, fax.: 02 423 03 34, e-mail: vad@vad.be, www.vad.be

Affiches
reeks 'Bijzonder zonder'
reeks 'Drink wijs'
'Cannabis' (Dr.T.Haché's Wietenschap)
'Neem drugs ernstig'
No XTC in my house
Wil je…? Of moet je?
Bedrogen? Weet ik veel!

Videomateriaal
Zwart op Wit
Bedrogen

Spelmateriaal
Hip zonder trip
Druglinkspel
Drugs ingeblikt

Andere organisaties:

VIG, Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie
G. Schildknechtstraat 9, 1020 Brussel, tel.: 02 422 49 49, fax.: 02 422 49 59, e-mail: vig@vig.be
www.vig.be
→ inventaris voor alle didactisch materiaal (L.O. en S.O.) rond gezondheidsvoorlichting.

De Sleutel
Hundelgemsesteenweg 1, 9820 Merelbeke, tel.: 09 210 87 10 fax: 09 253 44 35,
email: de.sleutel.info@fracarita.org, www.desleutel.org
→ Projectdagen (Secundair Onderwijs):
- Sleuteltrein: drugpreventie in de jaarlijkse schoolreis
- Sleutelspel : voorlichting op school
- Sleutelsportdag : sport met een link naar druggebruik en afhankelijkheid
- Sleutelparcours : teambuilding

→ Voorlichting: diashow voor leerkrachten

Leefsleutels
Leopoldstraat 95, 2800 Mechelen, tel.: 015 45 94 20, fax: 015 45 94 29, e-mail: leefclefs@skynet.be
www.leefsleutels.be
→ Werk- & begeleidersmap voor leerkrachten en leerlingen S.O.:
- Eerste graad: Leefsleutels voor jongeren (plus)
- Tweede en derde graad: Leefsleutels in Actie (plus)

→ Vormingen & Trainingen (voor leerkrachten, CLB, ...)
→ Themadag op school (S.O.)

CLB, Centra voor Leerlingenbegeleiding
www.clb-net.be
→ Allerlei materiaal

Het model van Kok (theorie): beschrijving werkvorm

Doelstellingen
- Inzicht hebben in de wijze waarop men via voorlichting tot gedragsverandering en gedragsbehoud kan komen.
- De verschillende stappen in het model van Kok kunnen onderscheiden.
- Zich bewust worden van de limieten van een persoonsgerichte voorlichting in het kader van alcohol- en drugpreventie.

Werkwijze
- De docent geeft een uiteenzetting over het model van Kok.

Duur
- 45 minuten

Materiaal
- Voor de student: *Het model van Kok, bijlage 1: tekst 'Gedragsbeïnvloeding door voorlichting'*
- Voor de docent: *Het model van Kok, bijlage 1: tekst 'GedragsbeÏnvloeding door voorlichting'; Het model van Kok, bijlage 2: schema's 'GedragsbeÏnvloeding door preventie'.*

Tips ter bespreking
- Bij de uiteenzetting kunnen de voorbeelden uit de vorige werkvorm (*Effecten van preventie)* aangehaald worden.

Andere suggesties
- De studenten zelf de tekst laten lezen en laten samenvatten in een schema. Nadien een klassikale bespreking houden.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Het model van Kok (theorie), bijlage 1: tekst 'Gedragsbeïnvloeding door voorlichting'

We veronderstellen doorgaans dat preventieve activiteiten het gedrag van leerlingen beïnvloeden. Maar dit is niet zo eenvoudig en het vergt heel wat inspanningen vooraleer men van gedrags-verandering kan spreken. Om hier meer zicht op te krijgen is het theoretisch kader van Kok bruikbaar.
Kok beschrijft een model dat verschillende beïnvloedende factoren van gedrag op een rijtje zet. Dit model probeert verschillende theorieën over gedragsverandering samen te vatten. De opeenvolgende factoren zijn te zien als een aantal stappen die in voorlichting gezet moeten worden. We overlopen deze stappen en leiden er een aantal principes voor preventie uit af, met telkens enkele voorbeelden.

1. Aandacht

Een preventieve boodschap kan alleen effect hebben als de doelgroep eraan blootgesteld wordt en er aandacht aan besteedt.
Een flitsende video zal meer aandacht trekken dan een saaie brochure. Wat als aantrekkelijk wordt ervaren, verschilt wel naargelang de doelgroep. De voorlichting moet afgestemd worden op de leefwereld van de jongeren voor wie de voorlichting is bedoeld. Veel voorlichting gaat onvoldoende in op de leefwereld van de jongeren zelf: ze is gebaseerd op wat volwassenen menen dat jongeren moeten weten.
De voorlichting mag niet te veel afwijken van wat de doelgroep op dat moment denkt, voelt of doet. Bijvoorbeeld: jongeren die nog geen alcohol drinken of daar niet mee bezig zijn, zullen niet geïnteresseerd zijn in een brochure over alcoholgebruik en -misbruik.
Bovendien hebben jongeren met verschillende ervaring behoefte aan andere informatie. Bijvoorbeeld: de aanvangsleeftijd van het experimenteren met drugs verschilt van product tot product. Jongeren komen eerst in aanraking met alcohol en tabak, later met cannabis en andere (illegale) producten. De voorlichting dient in te spelen op de behoefte van jongeren. Een leerling van de basisschool die nog niet in contact gekomen is met het thema 'drugs' zal aan voorlichting hierover weinig boodschap hebben. Anderzijds komt dezelfde voorlichting in het vijfde jaar secundair onderwijs voor veel jongeren te laat.
Interesse in het bericht heeft ook te maken met persoonlijke risicoperceptie. Mensen hebben de neiging tot onrealistisch optimisme: ze onderschatten hun eigen risico in vergelijking met het risico van anderen. Bijvoorbeeld: jongeren zullen zich niet op hun rookgedrag aangesproken voelen door het beeld van een oudere man met longkanker. Zij identificeren zich niet met deze figuur en het risico op kanker ligt voor hen heel ver af.

2. Begrip

Voorlichting kan slechts effect hebben wanneer de doelgroep het bericht begrijpt. Voor een goed begrip van de informatie in de preventieve boodschap is aandacht een eerste vereiste. Verder moeten de geloofwaardigheid van de informatiebron en de begrijpelijkheid van het bericht aansluiten bij het taalgebruik, de leeftijd, het geslacht, het opleidingsniveau, de cultuur, de prioriteiten, normen en waarden van de doelgroep. Als leerkracht pas je de inhoud en de werkvorm aan aan de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van je leerlingen.
Interactief leren en participatie (leerlinggestuurde versus leerkrachtgestuurde preventie) verhogen de kans op een goed begrip en grondige verwerking van de informatie. Bijvoorbeeld: leerlingen vragen zelf de voor- en nadelen van roken op een rijtje te zetten heeft meer effect dan hen een tekst te laten lezen.

3. Attitude

Een attitude of houding tegenover een gedrag wordt gevormd door een actief afwegen van alle relevante voor- en nadelen (de uitkomstverwachting) van het gewenste en ongewenste gedrag. Mensen zijn over het algemeen gevoeliger voor gevolgen op korte termijn dan op lange termijn. Dit verklaart waarom gezondheidsargumenten bij jongeren niet zwaar doorwegen. Negatieve effecten van bijvoorbeeld cannabis- of alcoholgebruik op de gezondheid worden doorgaans pas zichtbaar na langdurig (en intens) gebruik.

In dit geval moeten we dus trachten de kortetermijnnadelen van het ongewenste gedrag aan te geven en vooral de kortetermijnvoordelen van het gewenste gedrag. Bijvoorbeeld: de nadelen van cannabisgebruik zijn vergeetachtigheid, minder concentratie, onveiliger rijgedrag, eventueel een versterkt down gevoel, mindere conditie, mogelijke aanraking met het gerecht,…; voordelen van beperkt of geen cannabisgebruik zijn zelfcontrole, alertheid, veiliger rijgedrag, …
We moeten ons wel realiseren dat mensen ook de belangrijke kortetermijnvoordelen zien van het ongewenst gedrag. Bijvoorbeeld: cannabisgebruik om de kick (omdat het verboden is), om te ontspannen, om het fantasierijke gevoel, …
Het is belangrijk om waarheidsgetrouwe en objectieve informatie te geven en de voordelen niet onvermeld te laten; anders wordt de boodschap ongeloofwaardig.

4. Intentie
De intentie is de bedoeling die iemand heeft om een gedrag al dan niet te stellen. Gedrag valt meestal niet perfect te voorspellen door de attitude. Iemand kan een positieve houding hebben tegenover bijvoorbeeld 'niet drinken wanneer men rijdt' en dit gedrag toch niet stellen. In het schema van Kok wordt de intentie tot een gedrag beïnvloed door de attitude en ook nog door drie andere variabelen:

a) <u>Sociale norm</u>
De sociale norm is de verwachting die andere mensen hebben over het gedrag van een persoon. De sociale omgeving beïnvloedt de intentie: het kan een stimulerende of afremmende factor zijn als men van een attitude tot een intentie komt.
We kunnen hierin verschillende 'niveaus' onderscheiden. Een jongere wordt beïnvloed door de norm in zijn gezin, in de groep van leeftijdsgenoten en in de maatschappij.
Bijvoorbeeld: een jongere die voor de eerste maal met vrienden in de sportkantine zit en bemerkt dat er weinig of geen alcohol gebruikt wordt, zal geneigd zijn dit ook niet te doen. Een jongere die van plan was om alcohol te drinken kan van dit idee weerhouden worden door de opvattingen en het gedrag van anderen. Een ander voorbeeld: een jongen die verliefd wordt op een meisje dat rookt, kan geneigd zijn om ook te gaan roken.

b) <u>Persoonlijke effectiviteit</u>
De intentie tot een gedrag wordt ook bepaald door de inschatting van de eigen vaardigheid om dat gedrag te stellen. Door de persoonlijke ervaringen, het vroeger gedrag en de observatie van anderen gaat iemand inschatten wat hij wel of niet kan. De persoonlijke effectiviteit veranderen blijft een moeilijk gegeven omdat dit zelf het resultaat is van afzonderlijke variabelen zoals zelfvertrouwen, zelfwaardegevoel en zelfbeeld, factoren die moeilijk op korte termijn te beïnvloeden zijn.

c) <u>Externe factoren</u>
Hiermee wordt een verzameling van variabelen bedoeld die extern zijn aan de context, waarop je weinig of geen invloed hebt. Het gaat onder andere om genetische factoren, persoonlijkheids-variabelen, sociaal-demografische variabelen, … Bijvoorbeeld: jongeren met een lage frustratiedrempel lopen meer risico op problematisch alcoholgebruik.

5. Gedrag
De expliciete intentie om een bepaald gedrag te stellen is geen garantie dat het ook gesteld wordt. Er kunnen barrières optreden die maken dat intenties niet in gedrag worden omgezet.
De voorlichter moet dan ook nagaan welke barrières er bij de doelgroep zijn om een bepaald gedrag te stellen. Het kan gaan om:

a) <u>Een gebrek aan vaardigheden</u>
Bijvoorbeeld: een jongere is tegen cannabisgebruik, ook de vriendengroep waartoe hij behoort is tegen cannabisgebruik. Iemand uit een andere groep, op wie hij verliefd is, biedt hem een joint aan. Indien de

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

jongere dan niet de vaardigheid heeft om in die situatie voor zijn mening uit te komen is de kans groot dat hij toch cannabis gaat gebruiken. Men kan vaardigheden oefenen met een rollenspel.
Het voorbeeldgedrag van relevante anderen (bijvoorbeeld iets oudere jongeren) kan ook een positieve invloed hebben. Voorwaarde is echter dat het voorbeeld aansluit bij de eigen situatie en leefwereld. Bijvoorbeeld: jongeren aan het woord laten die afspraken maken met vrienden om alcoholvrij te rijden als er uitgegaan wordt.

b) Praktische barrières
Soms is het praktisch onhaalbaar om bepaald gedrag te stellen.
Bijvoorbeeld: op een fuif of in de sportkantine worden geen, weinig of te dure alcoholvrije dranken aangeboden. Iemand heeft de intentie om veilig thuis te geraken, maar heeft geen geld om een taxi te betalen.

6. Gedragsbehoud
Het is de bedoeling dat het gedrag (de gedragsverandering) blijvend is, niet enkel voor dat moment of voor een paar dagen.
De kans dat gedrag behouden blijft wordt beïnvloed door het effect van het veranderend gedrag en door feedback (bijvoorbeeld veilig thuiskomen, positieve reacties uit de omgeving, …). Gedragsbehoud treedt pas op als het veranderend gedrag ook het gewenste effect heeft. Als er geen gedragsbehoud is, kan gekeken worden wat de oorzaak hiervan is.
Gedragsbehoud wordt ook versterkt als men zich duidelijk tot dit gedrag verbindt (commitment). Als voorlichter kan men bijvoorbeeld stimuleren dat men binnen het sportteam afspraken maakt over alcoholgebruik voor en na de wedstrijd of dat een vriendengroep een beurtrol maakt voor een alcoholvrije chauffeur. De wedstrijd 'Rookvrije klassen' kan hier ook een voorbeeld van zijn; men verbindt zich er met de hele klas openlijk toe niet te zullen roken.

Tot slot
Deze benadering van voorlichting door Kok wordt ook wel de persoonsgerichte benadering genoemd. Men richt zich naar de (individuele) persoon zelf. Er is aandacht voor kennis van drugs, waarden-verheldering, het maken van keuzes, weerstand bieden aan groepsdruk, …
Hoe lager je in het schema werkt, hoe meer mag verondersteld worden dat voorgaande stappen reeds gezet zijn. Deze benadering maakt ook duidelijk dat voorlichting diepgang en continuïteit vraagt. Gedragsverandering door voorlichting veronderstelt een lange weg, waarbij heel wat verschillende interventies nodig zijn. (Heel wat van deze factoren zijn ook moeilijk of niet te beïnvloeden of vergen een meer omgevingsgerichte aanpak, bijvoorbeeld de externe factoren, barrières in de omgeving of structuren.)
Omgevingsgerichte preventie kan sterk de persoonsgerichte voorlichting ondersteunen, bijvoorbeeld reglementering in de school rond alcohol- en tabakgebruik, politiecontroles op alcohol- en druggebruik in het verkeer, verhoogd toezicht, aangepaste ontspanningsmogelijkheden, …
Het is duidelijk dat niet één persoon of organisatie al deze taken op zich kan nemen en al de stappen kan doorlopen. Jongeren opvoeden tot een verantwoorde omgang met genotsmiddelen is een gedeelde verantwoordelijkheid van gezin, onderwijs, jeugdwerk, samenleving.
Expliciete preventie, specifiek op het druggebruik gericht, is hierbij zeer waardevol. Daarnaast hebben ook heel wat andere 'interventies' hun plaats in dit schema. Met andere woorden: wat we op andere momenten doen, zonder dat het expliciet over genotsmiddelen gaat, levert ook zijn bijdrage. Bijvoorbeeld: kinderen leren vaardigheden zoals omgaan met problemen, een eigen keuze maken, … in de dagdagelijkse omgang met gezinsleden, leeftijdsgenoten en leerkrachten.

Bronnen en achtergrondliteratuur

Akveld, F., De effectiviteit van drugvoorlichting. Uit: *Effectiviteit van gezondheidsvoorlichting en –opvoeding,* (ed. Jonkers,R.) Uitgeverij voor Gezondheidsbevordering, Rijswijk, p.131-148, 1988.

Damoiseaux, V., van der Molen, H.T., Kok, G.J., *Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering,* Van Gorcum, Assen, 1993.

Geirnaert, M., *Strategieën voor drugpreventie*, Welzijnsgids – Noden I.A.1.9. Afl. 43, 1989.

Kok, G., Wilke, H.A.M., Meertens, R.W., *Voorlichting en verandering,* Wolters–Noordhoff Groningen, 1987.

Van Parijs, J., *Blauwdruk voor een effectieve voorlichting. De resultaten van het bestaande effectiviteitsonderzoek geïnterpreteerd vanuit een gedragsveranderingsmodel,* In: Leuvense cahiers voor seksuologie, Federatie van centra voor levens- en gezinsvragen Mechelen, 1993.

Het model van Kok (theorie), bijlage 2: schema's 'gedragsbeïnvloeding door preventie'

AANDACHT

↓

BEGRIP

↓

ATTITUDE

↓

SOCIALE NORM

PERSOONLIJKE EFFECTIVITEIT → INTENTIE

'EXTERNE' FACTOREN

Barrières → ↓

GEDRAG

↓

BEHOUD

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

AANDACHT	selectiviteit
↓	
BEGRIP	begrijpelijkheid van de informatie
↓	
ATTITUDE	voor- en nadelen
↓	
INTENTIE	sociale normen *
↓	
GEDRAG	onmogelijkheden
↓	
BEHOUD	* feedback * effect

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Het model van Kok (toepassing): beschrijving werkvorm

Doelstellingen
- Aan de hand van het model van Kok bepalen op welke fase verschillende preventieve activiteiten zich richten.

Werkwijze
- De opdracht wordt in kleine groepjes uitgevoerd. De studenten denken na over een aantal preventieve activiteiten. Ze bepalen welke stap binnen voorlichting met deze activiteiten genomen wordt.
- Er volgt een plenaire bespreking.

Duur
- Afhankelijk van het aantal activiteiten

Materiaal
- Voor de student: *Het model van Kok (toepassing): werkblad*.
- Voor de docent: *Het model van Kok (toepassing): bespreking*, *Effecten van preventie, bijlage 1: lijst met materialen*)

Tips voor de nabespreking
- Als je preventief wil werken, moet je verschillende stappen doorlopen. Hierdoor wordt er gewerkt aan de niveaus kennis, houding en gedrag. Als men iets wil doen met het oog op gedragsverandering, moeten de voorgaande stappen al gezet zijn.
- Attitudeverandering moet beschouwd worden als een actief overwegingsproces. Interactieve werkvormen zijn hiervoor geschikt.
- Bied het materiaal aan in een gepaste werkvorm: de bedoeling is dat de leerlingen zelf reflecteren, zich bewust worden van hun eigen gedrag, …
- Eenmalige preventieve activiteiten hebben vaak geen onmiddellijk effect, maar zijn daarom niet waardeloos. Ze passen binnen een geheel van verschillende activiteiten. Dit zorgt voor continuïteit.

Andere suggesties
- De studenten geven voorbeelden van preventieactiviteiten die vroeger voor hen georganiseerd werden; ze bepalen welke stap in het model van Kok daarmee bereikt werd.

Het model van Kok (toepassing): werkblad

Preventieactiviteiten kunnen zich richten op de volgende stappen:
- aandacht trekken op het thema
- informatieoverdracht (begrip)
- afwegen van voor- en nadelen (attitudeverandering)
- gedragsintentie: sociale norm en persoonlijke effectiviteit
- vaardigheden aanleren

Opdracht
Op welke stappen richten de volgende preventieactiviteiten zich vooral?

1. Affiche ....

Leerlingen hangen de affiche van de Druglijn 'Ik ben bijzonder zonder' op in de klas.

2. Rollenspel ....

Leerlingen spelen een rollenspel: er wordt een sigaret aangeboden en de leerlingen krijgen de opdracht op een bepaalde manier te reageren: weigeren, uitvlucht zoeken, eigenlijk niet willen maar toch meedoen, boos worden, …

3. TV-programma ....

Leerlingen bekijken een tv-programma met een panelgesprek over illegaal druggebruik van jongeren. Daarin reageren jongeren, een leerkracht, een hulpverlener en iemand van de politie op bepaalde stellingen in verband met drugs.

4. Folder ....

Leerlingen nemen de cannabisfolder van de Druglijn door. Iedereen stelt een quizvraag op die in een grabbelton gestoken wordt. Nadien houdt men een quiz met de vragen.

5. Toneelworkshop ....

Leerlingen spelen toneel. Er wordt vertrokken van situaties van druggebruik en de leerlingen kunnen hun mening uiten door actief deel te nemen in het toneel.

6. Film ....

'The basketball diaries'
Leerlingen kijken naar de film. Die gaat over het leven van een jonge druggebruiker in New York, in de jaren '60. De nadruk ligt op de destructie die heroïne aanricht. De leerkracht houdt een nabespreking.

7. Leefsleutellessen ....

Leerlingen werken met 'Leefsleutels voor jongeren'. Dit is een basispakket voor het preventief werken aan allerlei vormen van risicogedrag met jongeren van 12 tot 15 jaar. Thema's zijn onder andere 'Vertrouwen in jezelf', 'Kiezen is een risico', 'Gevoelens hebben (ons)',… De bedoeling is de sociaal emotionele vaardigheden van de jongeren te trainen.

8. Getuigenis van een ex-gebruiker . . . .

Een ex-druggebruiker komt in de klas vertellen over zijn ervaring en de leerlingen mogen vragen stellen.

9. SLIK-cdrom . . . .

Leerlingen maken gebruik van de'SLIK-cdrom' (zie *Hoofdstuk 1, deel 1.2.2: SLIK-cdrom*).

10. Outward Bound weekend . . . .

Leerlingen beleven samen met de leerkracht een avontuurlijk weekend met als thema 'grenzen verleggen en functioneren in een groep met leerlingen en begeleidende leerkracht(en)'.

11. Wedstrijd . . . .

De klas doet mee aan de wedstrijd 'Rookvrije klassen'. Alle leerlingen van die klas verbinden zich ertoe een jaar lang niet te roken.

12. Bierviltje . . . .

In cafés liggen met de 'honderd dagen' bierviltjes op tafel met de slogan 'drugs… JUST SAY NO'.

Het model van Kok (toepassing): bespreking

De vernoemde preventieactiviteiten richten zich vooral op:

1. aandacht

2. vaardigheden

3. begrip
   attitude
   intentie (sociale norm)

4. begrip

5. (begrip)
   attitude

6. attitude (?): de film heeft een afschrikwekkende boodschap; de vraag is of afschrikken een (goede) manier is om tot attitudeverandering te komen; daarbij is de boodschap niet aangepast aan de doelgroep; heroïneverslaving zal voor vele leerlingen niet herkenbaar zijn dus niet aanzetten tot denken over hun eigen gedrag.

7. attitude
   intentie
   vaardigheden

8. attitude (?): vraag is of men tot attitudeverandering zal komen als de getuigenis enkel afschrikwekkend is; de kans is ook groot dat de getuigenis voor de meesten niet herkenbaar is; daardoor zullen de leerlingen niet geneigd zijn hun eigen gedrag in vraag te stellen.

9. begrip: de SLIK-cdrom bevat namelijk objectieve informatie, ook voordelen, positief ervaren effecten van drugs.

10. vaardigheden
    intentie (zelfwaarde, effectiviteit, …)

11. intentie
    gedragsbehoud door commitment

12. aandacht

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

2. Plan

2.1 Zelftest

Stel
Je bent op de hogeschool. Je loopt door een gang en passeert twee studenten die staan te roken. In het gebouw wordt er in de gangen niet gerookt, er hangen duidelijke verbodstekens.

Opdracht
Hoe zou je reageren?

○ je doet alsof je ’t niet ziet
○ je laat merken dat je het gezien hebt maar kijkt het door de vingers (bijvoorbeeld je lacht erom)
○ je zegt vriendelijk dat het eigenlijk niet kan
○ je vraagt om de sigaret te doven
○ je vindt dat het echt niet kan en uit je verontwaardiging
○ andere reactie:

. . . .

. . . .

Een drugbeleid is op een hogeschool veelal niet zo expliciet. Een secundaire school die een drugbeleid heeft, heeft een belangrijke rol in het opvolgen van gedragsregels. Als leerlingen bepaalde regels overtreden, stellen de leerkrachten grenzen. Daarbij is het belangrijk dat ze eerst en vooral de regels rond drugs kennen (hoewel ze het niet altijd met alle regels eens zullen zijn) en dat ze op het juiste moment (durven) reageren. De situaties waarin grenzen gesteld moeten worden, kunnen zijn: roken in de toiletten, cannabisgebruik tijdens de middagpauze, alcoholgebruik op een uitstap, … Het is niet altijd even gemakkelijk grenzen te stellen. Met de methodiek van het rollenspel kunnen we de vaardigheid van het grenzen stellen oefenen.

2.2 Overzicht verschillende werkvormen

2.2.1 Grenzen stellen (theorie)

De docent overloopt met de studenten de verschillende stappen die er bij het grenzen stellen genomen worden. Men gebruikt daarbij de schema's rond regelovertreding en het weigeren van een verzoek.

2.2.2 Grenzen stellen (rollenspel)

De studenten oefenen de vaardigheid van het grenzen stellen met de methodiek van het rollenspel. Er worden enkel situaties voorgelegd waarin een leerkracht geconfronteerd wordt met een openlijke overtreding van de regels rond drugs of met een verzoek van de leerlingen met betrekking tot druggebruik. In het rollenspel ervaren de studenten de verschillende stappen die gezet worden bij het grenzen stellen.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Grenzen stellen (theorie): beschrijving werkvorm

Doelstellingen

- De verschillende stappen in het grenzen stellen kennen.

Werkwijze

- De docent houdt een uiteenzetting over de verschillende stappen bij grenzen stellen. Het gaat hier over het optreden bij openlijke of vermoedelijke regelovertreding, en over het weigeren van verzoeken van leerlingen. Leerlingen kunnen namelijk toestemming vragen om iets te doen wat niet mag. Om dat verzoek te weigeren (grenzen stellen) moet men ook een aantal stappen nemen.

Duur

- 30 minuten.

Materiaal

- Voor de docent: *Grenzen stellen, schema 1: openlijke regelovertreding; Grenzen stellen, schema 2: verborgen regelovertreding; Grenzen stellen, schema 3: verzoeken weigeren; Grenzen stellen, bijlage 1: basisprincipes; Grenzen stellen, bijlage 2: voorbeeld.*

Tips voor de nabespreking

- Hou er rekening mee dat communicatie tussen leerkracht en leerlingen verbaal en non-verbaal gebeurt. Bij grenzen stellen speelt dus ook non-verbaal gedrag als oogcontact, lichaamshouding, gebaren, … een rol.
- Soms probeert een leerkracht de medewerking van de leerling te krijgen door begrip te tonen, argumenten te geven, … maar blijft de leerling weigeren. Dan is het aangewezen om anders te reageren, bijvoorbeeld door tegenargumenten van de leerling te negeren, door hem tot de orde te roepen, de eis te herhalen en consequenties (eventueel sancties) te schetsen.

Andere suggesties

- Om de uiteenzetting in te leiden kan een groepsgesprek gehouden worden over de ervaring van studenten: Wanneer hebben zij als leerkracht (tijdens een stageles) grenzen moeten stellen? Zijn ze daar toen in geslaagd? Wat gebeurde er? Hoe voelde men zich daarbij?
- Ook hun ervaring als leerling in het middelbaar onderwijs kan interessant zijn. Misschien zijn er studenten die zich een bepaalde situatie herinneren waarin een leerkracht er wel of niet in slaagde een einde te stellen aan regelovertredend gedrag. Hoe reageerde de leerkracht? Hoe reageerden de leerlingen?

De volgende drie schema's geven een gefaseerde weergave van hoe men grenzen kan stellen en een verzoek kan weigeren.

Grenzen stellen, schema 1: openlijke regelovertreding

fase 1	situatie taxeren

⇓

fase 2	gesprek openen: zeggen wat je ziet/ merkt aangeven dat dat niet mag eis stellen

⇓

fase 3	ruimte laten voor reactie van leerling

⇓ ⇓

coöperatieve reactie	non-coöperatieve reactie
	A. een uitvlucht geven B. kritiek hebben op regel/beleid C. kritiek hebben op persoon

⇓

fase 4	non-coöperatieve reactie proberen om te buigen
<u>bij A en B</u> begrip tonen argumenten geven voor het grenzen stellen medewerking vragen consequenties schetsen	<u>of anders, bij C</u> negeren tot de orde roepen eis herhalen consequenties schetsen

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Grenzen stellen, schema 2: verborgen regelovertreding

fase 1	voorbereiden optreden

⇓

fase 2	gesprek openen: zeggen wat je ziet/ merkt aangeven vermoeden medewerking vragen

⇓

fase 3	ruimte laten voor reactie van de leerling

⇓ ⇓

coöperatieve reactie	non-coöperatieve reactie
	A. een uitvlucht geven B. kritiek hebben op regel/beleid C. kritiek hebben op persoon

⇓

fase 4	non-coöperatieve reactie proberen om te buigen
<u>bij A en B:</u> begrip tonen argumenten geven voor vermoeden medewerking vragen consequenties schetsen	<u>of anders, bij C</u> negeren tot de orde roepen aandacht verleggen consequenties schetsen

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Grenzen stellen, schema 3: verzoeken weigeren

fase 1	informatie verzamelen/inschatten van het verzoek

⇓

fase 2	gesprek openen: inzicht tonen in situatie belemmeringen noemen aangeven dat het niet kan

⇓

fase 3	ruimte laten voor reactie van leerling

⇓ ⇓

coöperatieve reactie	non-coöperatieve reactie
	A. proberen te overtuigen B. kritiek hebben op regel/ beleid C. kritiek hebben op persoon

⇓

fase 4	non-coöperatieve reactie probeert om te buigen
<u>bij A en B</u> begrip tonen argumenten geven voor weigering van verzoek medewerking vragen	<u>of anders, bij C</u> negeren tot de orde roepen consequenties schetsen aandacht verleggen

Grenzen stellen, bijlage 1: basisprincipes

Regels hebben geen zin als er geen rekening mee gehouden wordt. Als een leerling een regel openlijk overtreedt, moet er dus opgetreden worden. Dit is voor een leerkracht niet altijd even gemakkelijk. Je kan zo geschrokken zijn of verontwaardigd dat je heel emotioneel reageert, soms bots je op weerstand, weet je niet hoe je op uitvluchten moet reageren, … We zetten hier een aantal zaken op een rijtje die je best in je achterhoofd houdt als je grenzen wil stellen aan lastig of regelovertredend gedrag.

Als je ziet dat een leerling een regel rond drugs overtreedt, is het in ieder geval belangrijk direct te laten merken dat je het gezien hebt (bijvoorbeeld door oogcontact) en vervolgens rustig te reageren. Probeer daarbij duidelijk een onderscheid te maken tussen het gedrag van de persoon en de persoon zelf: je reageert op bepaald gedrag en uit geen kritiek op de persoon in kwestie.

Hou er rekening mee dat de volgende manieren van reageren meestal geen goed effect hebben:

- Overhaast reageren (bijvoorbeeld roepen, de leerling zonder uitleg buitenzetten, …). Bij confrontatie met lastig of regelovertredend gedrag is men soms zo geschrokken of onder de indruk dat men impulsief en paniekerig reageert. Men kan beter de situatie rustig observeren en analyseren voor men reageert.

- Zwakke (of geen) argumentatie geven: enkel zeggen 'dat het niet mag' heeft meestal ook niet het goede effect. Het is goed een aantal dingen duidelijk te maken: over welk gedrag het gaat, waarom het niet mag (bijvoorbeeld: we willen op onze school een gezonde, veilige werksfeer realiseren), …

- Geen ruimte laten voor reactie: door leerlingen de kans niet te geven om uitleg te geven, verbreek je alle communicatie. Probeer ondanks het feit dat je het gedrag van de leerling afkeurt, je relatie met hem zo goed mogelijk te houden. Geef de leerling dus de ruimte om te reageren.

- Toegeven als reactie op uitvluchten of kritiek van de leerling: soms kunnen leerlingen het standpunt van de leerkracht zo ombuigen dat ze uiteindelijk gewoon kunnen doorgaan met hun regelovertredend gedrag. Laat je niet uit je lood slagen. Blijf rustig en reageer nuchter.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Grenzen stellen, bijlage 2: voorbeeld

Om een concreet beeld te krijgen van wat er met de verschillende stappen uit de schema's bedoeld wordt, verduidelijken we de fasen met voorbeelden. Elke fase hoeft niet per definitie verbaal geuit worden: een houding, blik, gebaar, … kunnen soms evenveel zeggen.

fase 1: situatie taxeren
= de leerkracht vormt zich een beeld van wat er gebeurd is, wat eraan vooraf is gegaan, wie de betrokkenenen zijn, …

bijvoorbeeld: luisteren, kijken, ruiken of 'Wat is er aan de hand?'

fase 2: gesprek openen
= de leerkracht spreekt de leerling aan op een respectvolle, zakelijke en duidelijke manier:

1. zeggen wat je ziet/ merkt
bijvoorbeeld: 'ik zie dat je hier achter de toiletten een sigaret staat te roken'

2. aangeven dat het niet mag
bijvoorbeeld: 'dat is niet toegelaten op school, niet voor leerlingen van de eerste graad, je weet dat.'

3. eis stellen
bijvoorbeeld: 'ik wil dat je die sigaret nu onmiddellijk dooft'

fase 3: ruimte laten voor reactie van leerling
= de leerkracht geeft de leerling de tijd om zijn mening te uiten

bijvoorbeeld: even zwijgen en afwachten wat de reactie is

> coöperatieve reactie
= de leerling geeft zijn regelovertreding toe, toont begrip voor wat de leerkracht bedoelt en doet wat er gevraagd wordt

> non-coöperatieve reactie
= de leerling wil zich niet schikken naar wat de leerkracht vraagt

A) een uitvlucht geven
bijvoorbeeld: 'maar we hebben straks een test en ik wil gewoon één sigaretje tegen de zenuwen'

B) kritiek hebben op regel/beleid
bijvoorbeeld: 'dat is toch belachelijk, leerlingen van het vijfde mogen dat wel! Ik mag dat trouwens van mijn ouders'

C) kritiek hebben op persoon
bijvoorbeeld: 'Pff, ik dacht dat je een toffe was, maar je bent al net als al de rest'

fase 4: non-coöperatieve reactie proberen om te buigen
= de leerkracht probeert toch tot medewerking van de leerling te komen

> bij A en B

1. begrip tonen
bijvoorbeeld: knikken of 'Ik begrijp wat je bedoelt/ dat je zenuwachtig bent'

2. argumenten geven voor het grenzen stellen
bijvoorbeeld: 'toch is de regel op school dat leerlingen van de eerste graad niet mogen roken'

3. medewerking vragen
bijvoorbeeld: 'wil je dus toch die sigaret nu uitdoen?'

4. consequenties schetsen
bijvoorbeeld: 'als je die sigaret niet onmiddellijk dooft, moet ik je strafstudie geven'

> of anders, bij C

1. negeren:
bijvoorbeeld: zwijgen of 'ik wil daar niet op ingaan'

2. tot de orde roepen
bijvoorbeeld: 'je bent onbeleefd'

3. eis herhalen
bijvoorbeeld: 'Ik wil dat je die sigaret nu dooft'

4. consequenties schetsen
bijvoorbeeld: 'anders moet ik je strafstudie geven'

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Grenzen stellen (rollenspel): beschrijving werkvorm

Doelstellingen

- Vaardigheden oefenen rond grenzen stellen en verzoeken weigeren.

Werkwijze

- De studenten verdelen zich voor het rollenspel in groepjes van acht. In de verschillende rollenspellen wordt een leerkracht geconfronteerd met regelovertredend gedrag. Die speler moet grenzen stellen aan het gedrag. De docent leest telkens de situatie voor en deelt in ieder groepje de 'rol van de leerkracht' en de 'rol van de leerling(en)' uit. De spelers zijn niet op de hoogte van elkaars rolinstructies.
- In een eerste ronde wordt het rollenspel gespeeld in de verschillende groepjes. De studenten die niet spelen, observeren. De observatoren noteren hun bevindingen op het 'werkblad voor de observatoren'. Na het rollenspel volgt een nabespreking. De spelers vertellen over hun ervaring, de observatoren delen hun bevindingen mee en de aanpak wordt besproken.
- In een tweede ronde speelt één groepje het rollenspel nog eens over voor de hele klasgroep. Hierop volgt een klassikale bespreking. De aanpak wordt besproken, de andere groepjes vertellen over hun ervaring en de verschillende aanpakken worden vergeleken.

Duur

- 30 minuten.

Materiaal

- Voor de student: *Grenzen stellen (rollenspel): werkblad voor de observatoren*, rolinstructie
- Voor de docent: *Grenzen stellen (rollenspel): situatie 1 (openlijke regelovertreding), situatie 2 (verborgen regelovertreding), situatie 3 (verzoek weigeren), situatie 4 (openlijke regelovertreding met groep leerlingen*).

Tips voor de nabespreking

- Laat in de nabespreking altijd eerst de student met de moeilijkste rol (rol van de leerkracht) aan het woord, dan de anderen.
    - Mogelijke vragen: Vond je het een moeilijke opdracht? Ben je tevreden met de aanpak? Wat wilde je bereiken? Hoe had je verder willen gaan?

Andere suggesties

- Men kan gebruik maken van andere, zelf gecreëerde situaties. Zorg dat het een duidelijke en vooral eenvoudige situatie is.
- Als de studenten de techniek van het grenzen stellen voldoende hebben geoefend, dan kan een moeilijkere situatie, namelijk waarin de leerkracht aan een groep leerlingen een grens moet stellen, gespeeld worden.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Grenzen stellen (rollenspel), situatie 1: openlijke regelovertreding

Glenn (13) rookt op speelplaats

Voor de docent

- Lees de schuingedrukte situatiebeschrijving voor aan de groep.

De situatie speelt zich af in een middelbare stadsschool (TSO). Glenn is 13. School interesseert hem niet en dat is te merken aan zijn houding in de klas. Op de klassenraad wordt er door veel leerkrachten geklaagd over zijn gedrag. De klastitularis heeft ook niet echt een goed contact met hem.

Aantal spelers: 2
1 leerling (Glenn), 1 leerkracht

- Doe de rolverdeling

Verknip deze rollen en geef ze aan de betreffende spelers: één student die de leerkracht zal spelen krijgt de rol van de leerkracht, één student die de leerling zal spelen krijgt de rol van de leerling

Rol van de leerkracht
Je hebt toezicht tijdens de speeltijd.
Je ziet dat Glenn, een leerling uit je klas, in zijn eentje staat te roken.
Hij heeft niet gezien dat er een leerkracht toezicht heeft.
Je gaat naar hem toe om een grens te stellen aan zijn gedrag.

Rol van de leerling (Glenn)
Je bent 13.
Je weet dat er door leerlingen van de eerste graad op school nooit gerookt mag worden.
Tijdens de speeltijd sta je een sigaret te roken.
Je vindt dat wel stoer.
Je denkt dat er geen leerkracht in de buurt is.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Grenzen stellen (rollenspel), situatie 2: verborgen regelovertreding

Tina (14) rookt cannabis op school

Voor de docent:
- Lees de schuingedrukte situatiebeschrijving voor aan de groep.

De situatie speelt zich af op een middelbare gemeenteschool (ASO). De school is al een half uur uit. Een leerkracht gaat naar huis en loopt langs de fietsenrekken. Een leerling, Tina, staat op punt om te vertrekken. Ze heeft de leerkracht opgemerkt en wil snel wegrijden.

Aantal spelers: 2
1 leerling (Tina), 1 leerkracht

- Doe de rolverdeling

Verknip deze rollen en geef ze aan de betreffende spelers: één student die de leerkracht zal spelen krijgt de rol van de leerkracht, één student die de leerling zal spelen krijgt de rol van de leerling

Rol van de leerkracht
Je hebt nog wat nagewerkt en gaat naar huis.
Je loopt langs de fietsenrekken.
Er hangt een vreemde geur, vermoedelijk de geur van cannabis.
Je ziet Tina, een leerling (14) van je klas.
Ze wil net wegrijden.
Aangezien er verder niemand meer is, vermoed je dat zij het is die een joint heeft gerookt.
Je spreekt haar aan.

Rol van de leerling (Tina)
Je bent 14.
Het was een slechte dag op school.
Je hebt ook geen zin om naar huis te gaan.
Aan de fietsenrekken blijf je nog wat zitten en rook je een joint.
Dat doe je wel meer, hoewel je weet dat dit absoluut verboden is op school.
Net als je door wil gaan, zie je dat een leerkracht jou heeft gezien.
Hij/ zij komt op je af en spreekt je aan.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Grenzen stellen (rollenspel), situatie 3: verzoek weigeren

Alcopops op weekend?

Voor de docent:

- Lees de schuingedrukte situatiebeschrijving voor aan de groep.

De situatie speelt zich af op een weekend. De leerlingen van het tweede jaar van een middelbare school (TSO) zijn een weekend op bezinning in de Ardennen. Het is vandaag Tims verjaardag. Zijn vriend Jan komt iets vragen aan de leerkracht.

Aantal spelers: 2
1 leerling (Jan), 1 leerkracht

- Doe de rolverdeling

Verknip deze rollen en geef ze aan de betreffende spelers: één student die de leerkracht zal spelen krijgt de rol van de leerkracht, één student die de leerling zal spelen krijgt de rol van de leerling.

Rol van de leerkracht

Je bent als begeleider mee op weekend met je klas.
Het zijn 13- en 14-jarigen.
Je weet dat er op school geen alcohol gedronken mag worden, ook niet op uitstappen of andere schoolse activiteiten.
Je steunt het drugbeleid en je zou het ook niet toestaan dat er alcohol gedronken wordt.
Er heerst een goede sfeer in de klasgroep.
Jan komt iets vragen.

Rol van de leerling (Jan)

Je bent 13.
Tim verjaart vandaag en jij hebt een aantal alcopops meegenomen op weekend.
Je vraagt toestemming aan de leerkracht om ze uit te mogen delen.
Je weet dat er eigenlijk nooit alcohol gedronken mag worden, maar misschien maakt de leerkracht wel een uitzondering: het zijn maar alcopops en je hebt ze speciaal voor Tim zijn verjaardag meegebracht.

Grenzen stellen (rollenspel), situatie 4: openlijke regelovertreding met groep leerlingen

Bier drinken op uitstap

Voor de docent:

- Lees de schuingedrukte situatiebeschrijving voor aan de groep.

De situatie speelt zich af op een uitstap met de derdejaars van een middelbare school (ASO). Het is een fijne dag geweest. De leerkracht stelt voor iets te gaan drinken op een terras. Ze heeft er niet op gelet wat iedereen heeft besteld. De ober heeft de drankjes gebracht en iedereen zit gezellig te babbelen. Aan één tafeltje zit de leerkracht met twee leerlingen, aan de ander zitten nog drie leerlingen.

Aantal spelers: 6

- Doe de rolverdeling

Verknip deze rollen en geef ze aan de betreffende spelers: één student die de leerkracht zal spelen, krijgt de rol van leerkracht, 5 studenten die de leerlingen zullen spelen, krijgen de rol van leerling (rol van 3 leerlingen + rol van 2 leerlingen).

Rol van de leerkracht

Je zit aan tafel met 2 leerlingen.
Aan de andere tafel zitten nog 3 leerlingen.
Plots zie je dat ze bier aan het drinken zijn.
Ze weten dat dit niet mag.
Je stelt een grens aan hun gedrag.

Rol van 3 leerlingen, aan apart tafeltje

Jullie zijn goede vrienden en maken altijd veel lol.
Jullie hebben 3 pintjes besteld, hoewel jullie weten dat er in schoolverband geen alcohol gedronken mag worden. Aan een ander tafeltje zitten de leerkracht en 2 leerlingen die wel tof zijn maar niet zo cool als jullie.
De leerkracht heeft net gemerkt dat jullie bier aan het drinken zijn.

Rol van de 2 leerlingen, aan tafel met de leerkracht

Jullie hadden al gezien dat de leerlingen aan het andere tafeltje bier aan het drinken zijn.
Jullie vinden dat groepje wel tof en grappig.
Ze maken altijd veel kabaal.
Jullie zitten bij de leerkracht.
Als de leerkracht het ontdekt en er iets van zegt, zullen jullie hen steunen: 'een pintje kan toch geen kwaad'.
Anders vinden zij jullie toch maar seuten.

Grenzen stellen (rollenspel): werkblad voor de observatoren

Wat zijn je bevindingen bij het rollenspel?
- Inhoud: wat wordt er gezegd?
- Non-verbaal: wat zijn de non-verbale aspecten (bijvoorbeeld oogcontact, lichaamshouding, afstand, gebaren, …) in de communicatie?
- Interactie/ relatie: hoe wordt er met elkaar omgegaan?
- Procedure: worden de stappen in het schema gevolgd?

Schrijf ook op wat je suggesties zijn voor een betere aanpak.

	Observatiegegevens	Suggesties
Inhoud		
Non-verbaal		
Interactie/ relatie		
Procedure		

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

3. Interventie

3.1 Zelftest

Opdracht
Wat kunnen mogelijke signalen zijn (5) van problematisch druggebruik bij jongeren?

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

In vele gevallen is druggebruik niet of moeilijk zichtbaar. jongeren die problemen hebben met druggebruik zitten daarom niet onder invloed in de klas.
Voorbeelden van signalen van problematisch druggebruik kunnen zijn: dalende schoolprestaties, spijbelen, zich niet houden aan afspraken, afstandelijkheid, vermijden van contact, weinig concentratie, afwezig in de klas, verandering in gedrag na lesonderbreking/ na toiletbezoek, adem die naar drank ruikt, rode ogen, transpiratie, …
Wanneer meerdere signalen zich op langere termijn voordoen (voornamelijk die signalen die wijzen op een verandering in gedrag) kan dit een indicatie zijn voor problematisch druggebruik.
Vele van deze signalen komen ook voor bij jongeren die met andere problemen te kampen hebben. Ze kunnen ook refereren naar de typische ontwikkelingsperikelen van adolescenten en/ of naar problemen thuis.

3.2 Overzicht verschillende werkvormen

3.2.1 Signalen van problemen opvangen

Er worden drie lijstjes met signalen van problemen gegeven. De studenten bespreken eerst een tiental minuten in kleine groepjes van welk probleem dit mogelijk signalen kunnen zijn. Nadien leggen de groepjes hun antwoorden voor aan de klas.
Er volgt een klasgesprek waarin besproken wordt dat veel algemene gedragssignalen bij verschillende problemen voorkomen en er dus geen 'robotfoto' kan gemaakt worden van leerlingen met bepaalde problemen.

3.2.2 Een gesprek voeren met de leerling

Dit is een werkvorm waarin een dialoog aandachtig gelezen en geanalyseerd wordt. Het is een gesprek tussen een leerkracht en een leerling. De leerkracht heeft signalen opgevangen en vermoedt dat de leerling problemen heeft, onder meer met druggebruik. De studenten leren dat verschillende gesprekstechnieken voor zo'n gesprek gebruikt kunnen worden.

Signalen van problemen opvangen: beschrijving werkvorm

Doelstellingen
- Alert zijn voor signalen van problemen bij jongeren.
- Kennis hebben van de opeenvolgende stappen in het omgaan met signalen.

Werkwijze
- De studenten lezen individueel de lijstjes en maken de oefening op het werkblad. Ze denken na op welke problemen bepaalde signalen bij jongeren kunnen wijzen. Dit wordt klassikaal besproken. De docent geeft de 'juiste' antwoorden en lokt hierdoor discussie uit. Er is namelijk geen 'juiste' oplossing. De signalen zijn algemeen en allerlei problemen kunnen aan de basis liggen.
- Nadien wordt besproken hoe men met de signalen zou omgaan: wat doe je als je bepaalde signalen van problemen opmerkt? Daarin zijn verschillende fasen te onderscheiden: zie *Signalen van problemen opvangen: bespreking*.

Duur
- 30 minuten

Materiaal
- Voor de student: *Signalen van problemen opvangen: werkblad*.
- Voor de docent: *Signalen van problemen opvangen: bespreking*; *Signalen van problemen opvangen, bijlage: signalen van gebruik*.

Tips voor de nabespreking
- Mogelijke vragen:
  - Was de opdracht gemakkelijk? Waarom wel of niet?
  - Wat valt er op aan de lijstjes?
  - Wat leer je hieruit over het opmerken van en omgaan met signalen?

Andere suggesties
- De signalen van druggebruik per middel (*Signalen van problemen opvangen, bijlage: signalen van gebruik*) klassikaal bespreken.
  - Mogelijke vragen: Zijn al die signalen door een leerkracht op te merken? Welke wel? Welke niet?

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Signalen van problemen opvangen: werkblad

Jongeren kunnen te kampen hebben met allerlei problemen: spanningen of geweld thuis, echtscheiding van ouders, een sterfgeval, eetproblemen, drugproblemen, pesterijen op school, …
Hieronder volgen signalen van jongeren met problemen. Welke problemen kunnen oorzaak zijn van de gedragssignalen in de volgende drie lijstjes?

1. ....

- agressief of teruggetrokken, zenuwachtig of stil
- weinig of geen vrienden
- niemand vertrouwen
- bang
- leer- en concentratieproblemen
- emotionele, motorische, cognitieve achterstand
- lichamelijke klachten: hoofdpijn, buikpijn, hyperventilatie en duizeligheid

2. ....

- laten vallen van vrienden
- loslaten van interesses, engagement of hobby's
- verminderde prestaties op school
- plots veranderen van uiterlijk: heel onverzorgd, mager, bleek,…
- zich afsluiten
- liegen en bedriegen
- het vormen van andere kliekjes

3. ....

- isoleert zich van de anderen, soms met één vriend(in)
- vaak betrokken bij samenscholingen of opstootjes in de klas of op de speelplaats
- vaker afwezig, gaat niet graag naar school
- zoekt de veiligheid van de leerkracht op
- lichamelijke klachten: hoofdpijn, buikpijn
- schoolresultaten gaan plots achteruit
- dikwijls als laatste gekozen bij het indelen van groepjes (sportles, groepswerk)

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Signalen van problemen opvangen: bespreking

De gedragssignalen:

- laten vallen van vrienden
- loslaten van interessen, engagement of hobby's
- verminderde prestaties op school
- plots veranderen van uiterlijk: heel onverzorgd, mager, bleek, ...
- zich afsluiten
- liegen en bedriegen
- het vormen van andere kliekjes

zijn typisch voor een drugmisbruikende jongere.

Volgens 'De eerste lijn' van Klasse zijn

- agressief of teruggetrokken, zenuwachtig of stil
- weinig of geen vrienden
- niemand vertrouwen
- bang
- leer- en concentratieproblemen
- emotionele, motorische, cognitieve achterstand
- lichamelijke klachten: hoofdpijn, buikpijn, hyperventilatie en duizeligheid

signalen van een jongere die mishandeld wordt.

En iemand die op school gepest wordt, zou te herkennen zijn aan de volgende signalen:

- isoleert zich van de anderen, soms met één vriend(in)
- vaak betrokken bij samenscholingen of opstootjes in de klas of op de speelplaats
- vaker afwezig, gaat niet graag naar school
- zoekt de veiligheid van de leerkracht op
- lichamelijke klachten: hoofdpijn, buikpijn
- schoolresultaten gaan plots achteruit
- dikwijls als laatste gekozen bij het indelen van groepjes (sportles, groepswerk)

Hoe een jongere reageert op bepaalde problemen hangt af van de persoonlijkheid van de jongere. Sommigen kroppen problemen op en zijn stil of onverschillig. Anderen reageren extravert en stellen eerder een overdreven luidruchtig of agressief gedrag.

Het valt op dat bepaalde signalen (bijvoorbeeld vrienden verliezen, slechte(re) schoolresultaten) in de verschillende lijstjes terugkomen. Gedragssignalen kunnen met andere woorden op allerlei problemen wijzen. Twee jongeren met identiek dezelfde gedragssignalen kunnen twee totaal verschillende problemen hebben. De aard van de problemen kan erg verschillen (liefdesverdriet, zijn draai niet vinden op school, ruzies, zich niet goed in zijn vel voelen, ...). De leerkracht moet zich dus bij gedragssignalen vragen stellen en alert zijn voor allerlei problemen waar leerlingen mee zitten (adolescentie-, relatie- en schoolproblemen).

Belangrijk is dat deze signalen worden opgemerkt. Iedereen op school (leerkrachten, studiemeesters/ opvoeders, onderhoudspersoneel, medeleerlingen) kan hierin een taak opnemen. Signalen krijgen meer betekenis als ze samengelegd worden. Communicatie is dus belangrijk, maar vereist wel de nodige discretie. Tenslotte gaat het meestal om vermoedens.

We kunnen bij het opvangen van signalen van drugmisbruik de volgende fasen onderscheiden[1]:
- Waarnemen: 'Er valt mij iets op bij een leerling.'
- Herkennen: 'Dat gedrag is niet normaal voor deze leerling.'
- Interpreteren: 'Ik denk dat de leerling een probleem heeft: het zou iets met druggebruik kunnen te maken hebben.'
- Toetsen: 'Denken mijn collega's dat ook?'
- Met de leerling praten: 'Komt wat ik zie overeen met wat de leerling vindt?'
- Analyseren: 'Wat is er precies aan de hand? Is er een probleem? En voor wie (leerling, school, ouder)?'

In de praktijk lopen deze stappen vaak door elkaar en zijn ze niet altijd gemakkelijk van elkaar te onderscheiden.

- Waarnemen

Van een leerling vangt men verschillende signalen op. Deze kunnen met allerlei omstandigheden te maken hebben. Signalen die wijzen op gebruik van genotmsiddelen zijn meestal niet eenduidig. Ook hoeft één signaal nog niet zoveel te zeggen. Wanneer een signaal zich in hevige mate en bijvoorbeeld in combinatie met andere signalen voordoet, kan het een indicatie voor het gebruik van genotsmiddelen zijn. Dat wil niet zeggen dat een leerling die dergelijke signalen vertoont ook daadwerkelijk een probleem met genotsmiddelen heeft. Veelal zijn de signalen algemeen en aspecifiek en is het gedrag op veel verschillende manieren uit te leggen.

- Herkennen

Wat een leerkracht waarneemt aan signalen bij leerlingen hangt ook af van welke signalen hij herkent en selecteert. Van sommige signalen wordt iemand zich wel bewust, van andere signalen niet.

- Interpreteren

De wijze waarop signalen geïnterpreteerd worden heeft net als bij 'herkennen' te maken met de eigen kennis en ervaringen van een leerkracht. Heeft hij de situatie al eens eerder meegemaakt? Heeft hij iets over de situatie gehoord? Welke mening heeft hij over hetgeen hij signaleert? Vindt hij dat experimenteren met cannabis hoort bij opgroeien of denkt hij dat een blowende jongere snel aan lager wal raakt?

- Toetsen

Als een leerkracht constateert dat er iets mis is, zal hij over het algemeen het gevoel hebben dat hij hier iets mee moet doen. Het eerste wat hij kan doen is de signalen toetsen bij collega's. Hebben andere collega's de signalen ook gezien of ben ik de enige? Zijn er al andere collega's die op de één of andere manier actie hebben ondernomen? Het toetsen van de signalen bij collega's kan vooraf, maar ook na een gesprek met de leerling gebeuren.

- Met de leerling praten

In het gesprek met de leerling kan de begeleider proberen vast te stellen welke problemen ten grondslag liggen aan de signalen. Dat kunnen problemen met genotsmiddelen zijn, maar dat hoeft niet. In de volgende werkvorm wordt dit nader uitgewerkt.

- Analyseren

Op basis van het gesprek, of meerdere gesprekken, wordt vastgesteld of de leerling een probleem heeft en of genotsmiddelen er iets mee te maken hebben. Het is belangrijk om een te snelle beoordeling te voorkomen. Dit kan namelijk een open houding en een juiste begeleiding belemmeren. Het is raadzaam

[1] Bron: 'Onder invloed. Over genotmiddelen en de school.' Marjolein Bron en Hettie Rensink (Trimbos-instituut). EPN, Houten: 1997. p.55-56.

in deze fase een oordeel nog uit te stellen. Als de leerling een probleem heeft, kan hij daarbij geholpen worden. Hij moet dat zelf ook willen. Op basis daarvan kan een begeleidingswijze worden vastgesteld.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Signalen van problemen opvangen, bijlage: signalen van druggebruik

a) Algemene sociale verschijnselen (op lange termijn)

○ concentratieproblemen
○ relatieproblemen
○ sociaal isolement
○ schoolverzuim
○ verlies van vrienden
○ nalatigheid (in afspraken)
○ geen interesse in de omgeving
○ veelvuldig praten over middelen en het gebruik
○ voor de persoon sterk afwijkend gedrag
○ geen interesse in schoolse activiteiten
○ dalende schoolprestaties
○ zich niet houden aan afspraken, te laat komen
○ diefstallen op school
○ signalen van ouders, jongere is veel van huis weg, veranderingen in gedragspatroon
○ sterke emotionele wijzigingen (uitgelaten, depressies , …)
○ verandering in karakter

b) Verschijnselen per genotsmiddel (effecten direct na het gebruik)

Alcohol
Psychische verschijnselen
○ euforie of depressieve stemming
○ slagvaardigheid en luidruchtigheid, meer durven, minder verlegen
○ lichte stoornissen in oordeel en kritiek
○ licht te ontroeren, snel sentimenteel
○ roes verschillend per persoon: stil, bekvechten, zich verontschuldigen, agressief, seksueel ontremd

Lichamelijke verschijnselen
○ ademt geurt naar alcohol
○ wijde pupillen
○ wat opgezwollen rood gelaat
○ spraakstoornissen
○ motorische stoornissen
○ transpiratie
○ braken

Cannabis (hasj en marihuana)
Psychische verschijnselen
○ euforische stemming : ‘alles is te gek’
○ versterking zintuiglijke prikkels: ‘muziek klinkt mooier’
○ introvert gedrag
○ vergeetachtigheid bij het praten
○ onverschilligheid
○ honger: ‘vreetkick’
○ lach- en giechelbuien: ‘lachkick’
○ onderschatting van de eigen motorische prestaties

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Lichamelijke verschijnselen
- draaierig, licht duizelig, oorsuizen
- zware benen en armen 'stoned'
- rillerig, beverig, koude neuspunt en vingers
- droge mond en keel, pijn in de borst, dorst
- rode ogen, trillen van handen of van de tong
- hartkloppingen
- lichtschuwheid

Kalmeringsmiddelen (tranquillizers)
- onverschilligheid
- vermindering van angsten en spanningen
- verminderd concentratievermogen
- lichte slaperigheid

Tabak
- hoesten
- irritaties aan ogen en neus
- kleding ruikt naar rook

Amfetamines
- rusteloze indruk
- beweeglijkheid
- aan één stuk doorpraten
- schrikachtig en snel geprikkeld
- rillerigheid en bleekheid
- minder moe
- slapeloosheid
- toenemende bewustzijnshelderheid en geestelijke activiteit
- zelfkritiek neemt af
- prikkelbaarheid
- geringe eetlust

XTC
- sociaal ontspannen
- lichte roes
- wijde pupillen
- bewegingen moeilijker te coördineren
- misselijkheid

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Een gesprek voeren met de leerling: beschrijving werkvorm

Doelstellingen

- Inzicht krijgen in de rol van de leerkracht binnen interventie.
- De functie van een eerste en tweede gesprek kennen.
- Gesprekstechnieken in zulke gesprekken herkennen.

Werkwijze

- De studenten lezen individueel de dialoog tussen een leerkracht en een leerling. Het zijn twee gesprekken met Annelies, een leerling die vermoedelijk problemen heeft met druggebruik. Ze zoeken uit welk doel de leerkracht met de twee gesprekken heeft en hoe ze dat doel probeert te bereiken.
- De docent overloopt een aantal gesprekstechnieken die gebruikt worden in motivationele gesprekken.
- Men bespreekt klassikaal hoe deze gesprekstechnieken in de dialogen terug te vinden zijn.

Duur

- 50 minuten.

Materiaal

- Voor de student: *Een gesprek voeren met de leerling: werkblad 1 (eerste gesprek)*; *Een gesprek voeren met de leerling: werkblad 2 (tweede gesprek)*.
- Voor de docent: *Een gesprek voeren met de leerling: bespreking 1 (eerste gesprek);* *Een gesprek voeren met de leerling: bespreking 2 (tweede gesprek).*

Tips voor de nabespreking

- Men kan in het klasgesprek de voorbereiding van zo'n gesprek met een leerling aan bod laten komen: 'Hoe kan je je als leerkracht best voorbereiden op zo'n gesprek?'

Andere suggesties

- De studenten gaan na waar in de gesprekken bepaalde gesprekstechnieken (zie *Een gesprek voeren met de leerling: bespreking 1 (eerste gesprek)*) terug te vinden zijn.

Een gesprek voeren met de leerling: werkblad 1 (eerste gesprek)

Casus
Annelies is 14 jaar. Ze is het enige meisje in de richting 'schilderen en decoratie'. De klastitularis die ook leerkracht algemene vakken is, merkt enkele zaken op: te laat komen na de middagpauzes, lacherig en uitbundig gedrag, luid praten, weinig aandacht in de les. Op de klassenraad vraagt ze of haar collega's ook bepaalde gedragsveranderingen vastgesteld hebben. Twee vakleerkrachten melden alcoholgeur en prestatiefouten (wat tot uiting komt in dalende schoolprestaties). Er is een vermoeden dat Annelies 's middags op café zit en daar enkele glazen alcohol drinkt. De leerkracht houdt een eerste gesprek met haar.

Zoals we eerder al aangaven (zie *Signalen van problemen opvangen: beschrijving werkvorm; Signalen van problemen opvangen: werkblad; Signalen van problemen opvangen: bespreking*) kadert een gesprek in een reeks van stappen:

- Waarnemen: 'Er valt mij iets op bij een leerling.'
- Herkennen: 'Dat gedrag is niet normaal voor deze leerling.'
- Interpreteren: 'Ik denk dat de leerling een probleem heeft: het zou iets met druggebruik kunnen te maken hebben.'
- Toetsen: 'Denken mijn collega's dat ook?'
- *Met de leerling praten*: 'Komt wat ik zie overeen met wat de leerling vindt?'
- *Analyseren*: 'Wat is er precies aan de hand? Is er een probleem? En voor wie (leerling, school, ouder)?'

Opdracht
Lees de dialoog en vraag je af:
- Wat wil de leerkracht met dit gesprek bereiken?
- Hoe doet ze dit?

L: Dag Annelies, ik heb gevraagd dat je even zou blijven, omdat ik merk dat één en ander misloopt in de klas. Op de klassenraad is je naam gevallen. Ik heb de indruk dat je veel opmerkingen krijgt.

A: Ja, dat wel. Ze hebben het allemaal op mij gemunt.

L: Hoe bedoel je?

A: Ik krijg altijd de opmerkingen.

L: Wil je daarmee zeggen dat iedereen tegen jou is?

A: Nee, ik weet dat ik 's middags niet altijd op tijd ben, maar anderen komen ook te laat. Zoals bijvoorbeeld vorige week. We waren zeker met vijf te laat. Ik kreeg weer allemaal de schuld.

L: Dat is niet zo prettig. Toch begrijp ik het niet zo goed. Er zijn niet alleen opmerkingen over te laat komen, en je bent zeker niet de enige die wel eens te laat komt, maar dhr. Vansnieck en mevr. Detaeye lieten me zien dat ook je punten achteruit gaan. Ik heb zelf ook al gemerkt dat je het moeilijk hebt om je aandacht bij de les te houden.

A: 't Is niet gemakkelijk.

L: Vind je de les moeilijk?

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

A: Nee, niet echt.

L: In het begin van het schooljaar deed je het heel goed. Je was erbij in de les. Je punten waren goed en niemand had opmerkingen.

A: Nee (schouders ophalend).

L: Hoe vind je eigenlijk dat het loopt?

A: ’t Zal wel beteren.

L: ’t Zal wel beteren?

A: Meer studeren zeker?

L: Je klinkt niet echt enthousiast … Het is voor jou echt niet duidelijk hoe je het zou aanpakken?

A: (Schouders ophalen)

L: We merken dat je resultaten achteruitgaan en het is voor jou niet duidelijk hoe je het verder moet aanpakken. En toch lijkt het dat je op geen enkel gebied ook maar enig probleem hebt. Dat begrijp ik niet goed.

A: Ja, op geen enkel gebied is nu ook niet helemaal waar … ’t Is allemaal de schuld van thuis.

L: Hoe bedoel je thuis?

A: Ja, thuis is het niet meer om uit te houden. Er is daar voortdurend ruzie. Oké, ik kan wel begrijpen dat het niet plezant is je werk te verliezen. Maar ik kan daar toch niets aan doen. Hij zit voortdurend op mij te kappen. Ik kan niets meer goed doen. Ik blijf zoveel mogelijk op mijn kamer, maar soms moet ik er toch eens uit.

L: Als ik het goed begrijp, krijg je veel kritiek thuis en ga je daarom vaker op je kamer zitten.

A: (Knikt)

L: Ik kan me voorstellen dat het niet gemakkelijk is. Kan je hier met iemand over praten?

A: Ja, met die van de klas, zeker … (zucht)

L: Je klinkt niet echt enthousiast.

A: Met al die jongens! Aan hen moet je er niet veel over zeggen. Ze zouden me toch maar uitlachen.

L: Je voelt je precies niet zo goed in de klas?

A: ’t Zou plezant zijn moesten er een paar meisjes in de klas zitten.

L: Hoe bedoel je?

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

A: Mmm, met jongens kan je over zo'n dingen niet praten. Maar enfin, ik amuseer me wel hoor.

L: Wat doen jullie zoal samen?

A: Allerlei dingen… 's Middags gaan we vaak samen onze boterhammen opeten.

L: Ah ja, in de bistro.
Zeg Annelies, is het goed dat we eens een andere keer verder praten? Ik moet er nu eigenlijk van door maar spreken we volgende week af op hetzelfde uur?

A: Oké, dat is goed.

Een gesprek voeren met de leerling: bespreking 1 (eerste gesprek)

Doel van het eerste gesprek
In de casus is de leerkracht zich ervan bewust dat Annelies een aantal problemen heeft. De leerkracht vermoedt dat er alcoholgebruik bij betrokken is.

Algemeen
Wat gebeurt er in gesprekken tussen een leerkracht en een leerling met een (vermoedelijk) alcohol- of een ander drugprobleem?

- De leerkracht geeft aan dat hij zich zorgen maakt om de leerling.
- De leerkracht vertelt dat hij ziet dat het gedrag van de leerling is veranderd.
- Daarna zou ook het gebruik van genotsmiddelen aan de orde kunnen komen.

De leerkracht probeert in een eerste gesprek uit te lokken dat Annelies vertelt over haar problemen. De bedoeling van een eerste gesprek is een vertrouwensband te scheppen en openheid te zoeken bij de leerling. Veel hoger moet je de doelstelling van een eerste gesprek niet leggen. De leerling moet daarom niet over alle problemen praten.
Vermijd in elk geval te confronterende vragen te stellen. Zo kan je weerstand wekken bij de leerling.

Doel

- het slecht functioneren in de klas aanbrengen
- mogelijke problemen bespreekbaar stellen

Gesprekstechnieken[1]
Bij deze gespreksvoering kan een aantal gesprekstechnieken gebruikt worden. Deze gespreks-technieken worden selectief gebruikt in functie van het doel van het gesprek. We sommen ze hier op.

Actief luisteren

- Papagaaien: letterlijk herhalen wat de jongere zegt
- Parafraseren: met eigen woorden herhalen wat de jongere zegt
- Gevoelsreflecties maken: het gevoel achter woorden van de jongere verwoorden
- Samenvatten: beknopte weergave geven van wat de jongere in het gesprek heeft aangebracht
- Structureren: een aantal feiten overzichtelijk maken (bijvoorbeeld op papier)
- Selectief actief luisteren: extra letten op tekenen van erkenning van bepaalde problemen bij de jongere en dit verwoorden

Vragen stellen

- Contactmakers: vragen waarmee men probeert contact te krijgen met wat de jongere bezighoudt
- Doorvragers: vragen die dieper ingaan op het onderwerp als de jongere daartoe bereid is
- Uitlokkers: vragen naar uitingen van probleemerkenning, bezorgdheid, intentie tot gedrags-verandering, optimisme, geloof

[1] Voor meer informatie over dit onderwerp: zie
Jean-Pierre Broothaerts en Mark Tack (red.): Verslaving en motivationele gesprekstechnieken: handboek: het motivationele gesprek. Garant: Leuven, 2001. 209 p.

Een gesprek voeren met de leerlingen: werkblad 2 (tweede gesprek)

De week nadien volgt een tweede gesprek.

Opdracht
Lees de dialoog en vraag je af:
- Wat wil de leerkracht met dit gesprek bereiken?
- Hoe doet ze dit?

L: In ons vorig gesprek hebben we een aantal dingen besproken. We hebben gezien dat je punten achteruit gegaan zijn, evenals je aandacht in de klas. Je geeft aan dat de situatie thuis daarin zeker een rol speelt. Je vindt het belangrijk om je goed te voelen in de klas. Zijn dat zowat de belangrijkste zaken uit het vorige gesprek?

A: Ja.

L: Je vertelde verder ook dat je je enerzijds wel amuseert tussen je vrienden, maar dat je het anderzijds helemaal niet gemakkelijk vindt om met hen over je situatie thuis te praten. Klopt dat?

A: Ja, ik vind het eigenlijk wel spijtig dat ik er niet over kan praten.

L: Ja, dat moet toch heel vervelend zijn.

A: Soms doen ze nogal stoer tegen elkaar. Je moet je altijd sterk houden, anders lachen ze.

L: Je moet met hen meedoen.

A: Ja.

L: Dat stoer doen, gebeurt dat ook 's middags in 't Bistroke?

A: Mmja.

L: Je zei vorige week dat het met die kliek wel plezant is tussen de middag. Hoort drinken erbij om het plezant te maken?

A: Misschien wel, dan is er meer sfeer en ambiance.

L: Zou het kunnen dat het feit dat je sommige namiddagen nogal slaperig bent in de klas, iets te maken heeft met het af en toe drinken onder de middag?

A: (Haalt schouders op)

L: Als we zo alles bij elkaar brengen, lijkt het mij dat een aantal dingen op elkaar inspelen. Je bent het enige meisje in de klas. Erbij horen is niet altijd even gemakkelijk. Het gebeurt 's middags dat je iets drinkt om je beter te voelen. Dat is wat ik eruit heb gehaald. Hoe denk jij erover?

A: Ja, ik voel me niet altijd even goed in mijn vel.

L: Als ik zo hoor zou je je wel beter willen voelen. Je vertelde over een aantal dingen waar je het moeilijk mee hebt. Het is belangrijk dat je daarin goed opgevangen wordt. Zelf heb ik daarmee weinig of geen ervaring, maar ik vind het wel belangrijk dat je geholpen wordt. Als je het goed vindt,

zal ik dus eens met mevr. Debruyne praten. Zij is leerlingenbegeleider op onze school. Ze heeft nog leerlingen in moeilijke situaties begeleid en kan mij misschien ook raad geven. Wat vind jij daarvan?

A: Mmm. (knikt)

L: Dat is goed. Ik vraag eens aan mevr. Debruyne wat ik kan doen en dan maken wij weer een afspraak voor volgende week? Dan kunnen we er nog eens over praten.

A: Oké.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Een gesprek voeren met de leerling: bespreking 2 (tweede gesprek)

Doel van het tweede gesprek

In een eerste gesprek heeft Annelies haar functioneren in de klas als probleem aangebracht. Annelies heeft verteld over de relatie met haar klasgenoten. In het tweede gesprek tracht de leerkracht hierop verder te gaan. Er wordt een link gelegd met het drinken 's middags. Dit gebeurt op een niet-beschuldigende of niet-moraliserende manier. Omdat de leerkracht vermoedt dat Annelies wat problemen heeft thuis en met zichzelf, wil ze daarover eens met de leerlingenbegeleidster praten. Ze vraagt aan Annelies of ze dat goed vindt. De leerkracht geeft ook aan welke haar grenzen zijn in de verdere begeleiding. Belangrijk is dat ze aangeeft dat ze verder contact wil houden met Annelies. Op die manier ervaart ze de doorverwijzing niet als een afwijzing.

<u>Doel</u>

- probleembewustzijn verhogen
- zo goed mogelijk een begeleidende rol opnemen
- grenzen in eigen begeleidende rol aangeven
- contact houden

Gesprekstechnieken

Je kan als oefening nagaan welke technieken (zie *<u>Een gesprek voeren met de leerling: bespreking 1 (eerste gesprek)</u>*) in het tweede gesprek terug te vinden zijn.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15
1020 Brussel

Hoofdstuk 3 (De rol van de leerkracht), bijlage:
drugpreventie CGG's (Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg), aanbod voor het onderwijs

Verspreid over Vlaanderen zijn er verschillende Centra Geestelijke Gezondheidszorg (CGG), gespecialiseerd in alcohol- en andere drugproblemen. Deze centra verlenen ambulante hulp aan zowel jongeren als volwassenen. Naast deze hulpverlenende functie heeft een aantal van deze centra ook een preventieve werking inzake de drugproblematiek.

Wens je wat meer uitleg, dan nodigen wij je uit om contact op te nemen met de preventiewerker in je regio. Als je, vanuit welke hoek ook, een vraag hebt over alcohol en andere drugs dan kan je daarmee bij hen terecht. In een eerste verkennend gesprek wordt je vraag verder geëxploreerd. Op basis van deze informatie wordt onderhandeld over de concrete invulling van een aanbod op maat. Afhankelijk van je specifieke vraag zal de preventiewerker je verder ondersteuning bieden of doorverwijzen naar andere organisaties in de regio: stedelijke en gemeentelijke preventiediensten, gespecialiseerde drughulpverleningsdiensten, …

Op de volgende bladzijde vind je een lijst van preventiewerkers verbonden aan de Centra voor Geestelijke Gezondheid.

Lijst van drugpreventiewerkers verbonden aan de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg

Provincie West-Vlaanderen

Regio Oostende
Roos De Venter
Sabine De Muynck
Nele Van Nevele
CGG NW-Vlaanderen
Frère Orbanstraat 143
8400 Oostende
Tel: 059 50 05 00 & 059 51 27 53
Fax: 059 51 12 56
Mail: cgg.nwvl.preventie@easynet.be

Regio Roeselare
Francy De Smet
Ilse Himpe
Vicky Sevenhant
CGG LARGO
J. Lagaelaan 21
8800 Roeselare
Tel: 051 22 51 92
Fax: 051 24 87 97
Mail:
cgg.roeselare.preventie@skynet.com

Provincie Oost-Vlaanderen

Regio Gent
Marc Tack
Elke Fontaine
CGG Eclips
C.A.T. Preventiehuis
Martelaarslaan 204a
9000 Gent
Tel: 09 233 58 58
Fax: 09 233 29 82
Mail: cat.preventiehuis@cat.uunethost.be

Regio Sint-Niklaas
Ilse Lemahieu
Eva Van Nieuwenhuyse
Tom Vermeulen
CGG Waas en Dender
Delta
Kleine Hulststraat 114
9100 Sint-Niklaas
Tel: 03 296 06 64
Fax: 03 296 06 64
Mail: delta@ggz.be

Provincie Vlaams-Brabant

Regio Leuven
Martine Couvreur
Gunter De Kinder
Anka De Brucker
CGG Vlaams-Brabant Oost
Vital Decosterstraat 86
3000 Leuven
Tel: 016 32 97 00
Fax: 016 32 97 02
Mail: cgg.preventie@belgacom.net

Regio Brussel-Halle-Vilvoorde
Goedele Slots
Joke Claessens
CGGZ Brussel
Deelwerking Primavera
De Smet de Naeyerlaan 470
1090 Brussel
Tel: 02 478 90 90
Fax: 02 479 87 75
Mail: preventie.primavera@skynet.be

Provincie Antwerpen

Regio Mechelen
Peter Aertsen
CGG regio Mechelen
Hanswijkstraat 48
2800 Mechelen
Tel: 015 42 08 32
Tel: 015 42 05 05
Mail: p_aertsen@hotmail.com

Regio Antwerpen
Wim Vanspringel
Jo Haest
VAGGA
ALTOX
Ketsstraat 17
2018 Antwerpen
Tel: 03 235 21 74
Fax: 03 235 37 96
Mail: vagga.altox@skynet.be

Regio Turnhout
Eric Nysmans
Inge Truyens
CGG Noorderkempen
Smalvoorststraat 2
2300 Turnhout
Tel: 014 41 09 67
Fax: 014 47 07 10
Mail: cgg.noorderkempen@pandora.be

Provincie Limburg

Carlo Baeten
Marjet Vanderstraeten
Karin Borkelmans
Ellen Gibney
C.A.D. Limburg Preventie
Kuringersteenweg 34
3500 Hasselt
Tel: 011 85 15 53
Fax; 011 85 15 54
Mail: preventie@cadlimburg.be

Wettelijk depotnummer: D/2002/6030/32
V.U.: S. Ansoms, VAD, E. Tollenaerestraat 15, 1020 Brussel
Een uitgave van de Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen